

YAKIN MİMARLIK DERGİSİ JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE

Cilt:6 Sayı:2
Volume:6 Issue:2

ISSN: 2547-8729 (ONLINE)

Ekim 2022 - October 2022

Cilt: 6, Sayı: 2 - Volume: 6, Issue: 2

ISSN: 2547- 8729 (ONLINE)

<https://doi.org/10.32955/neujna202262>

Editör - Editor

Assoc. Prof. Dr. Zihni TURKAN

OPEN ACCESS

<http://dergi.neu.edu.tr/index.php/yakinmimarlik>

KURULLAR / BOARDS

Yayın / Publication Board

Assist. Prof. Dr. Ayten O. Akcay - Near East University, Cyprus
Assist. Prof. Dr. Cigdem Cagnan - Near East University, Cyprus
Intr. Arch. M.A. Aysegul Yurtyapan Salimi - Near East University, Cyprus

Bilim ve Hakemler / Scientific and Reviwers Board

Prof. Dr. Ahmet Melih Öksüz - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Ahmet Sacit Açıkgözoğlu - Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey
Prof. Dr. Cemil Atakara - Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Derya Oktay - İstanbul Maltepe University, Turkey
Prof. Dr. Erdal Aksugür - Bahçeşehir University, Turkey
Prof. Dr. Fatih Rıfki - Montana State University, U.S.A
Prof. Dr. Mehmet Harun Batırbaygil - İstanbul Gelişim University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Rifat Hulusi Çelebi - İstanbul Gelişim University, Turkey
Prof. Harun Özer - Near East University, Cyprus
Prof. Dr. İlkyay Maşat Özdemir - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Tunçel - Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Tunçer - Çankaya University, Turkey
Prof. Dr. Hakan Sağlam - Ondokuz Mayıs University, Turkey
Prof. Dr. Hıfsiye Pulhan - Eastern Mediterranean University, Cyprus
Prof. Dr. Nezih Ayıran - Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Nur Urfalioğlu - Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian - Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Özge Özden Fuller - Near East University, Cyprus
Prof. Dr. Salih Gücel - Near East University, Cyprus
Prof. Dr. Sevinç Kurt - Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Sonay Çevik - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Şengül Öymen Gür - Beykent University, Turkey
Prof. Dr. Tülay Zorlu - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Türköz Kolozalı - University of Kyrenia, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Asu Tozan - Eastern Mediterranean University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Aslı Güneş Gölbey - İzmir Demokrasi University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Buket Asilsoy - Near East University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Erkan Aydınıtan - Karadeniz Technical University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Filiz Ovalı Tavşan - Karadeniz Technical University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Huriye Gurdallı - Near East University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım - Beykent University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Müjde Altın - Dokuz Eylül University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nevter Zafer Cömert - Eastern Mediterranean University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Nilüfer Kart Aktaş - İstanbul University / Cerrahpaşa, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Rabia Köse Doğan - Selçuk University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Serap Durmuş Öztürk - Karadeniz Technical University, Turkey

İletişim / Contact

Assoc. Prof. Dr. Zihni Turkan

Editör / Editor

YAKIN MİMARLIK DERGİSİ / JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE

Y.D.Ü. Mimarlık Fakültesi / N.E.U. Faculty of Architecture,

Lefkoşa - Kıbrıs / Nicosia - Cyprus

e-mail: zihni.turkan@neu.edu.tr - zturkan@analiz.net

tel: +90 542 8520094

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Dergimizin beşinci yaşında, YAKIN MİMARLIK'ın yayını için verdiği görev, teşvik ve katkıları için başta Kurucu Rektörümüz Sn. Dr. Suat İ. Günsel'e olmak üzere bu sayımıza değerli makaleleri ile katkı koyan yazarlara, hakemlerimiz değerli hocalarımıza ve yayın için emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca bu sayımızdan itibaren dergimize ve makalelerimize DOI numaralarını kazandırma çalışmaları için Sn. Murat Cem Acaralp hocamıza ve ekibine teşekkürler.

03 Ekim 2022 Dünya Mimarlık Günü'nün teması olan "*Sağlık için Tasarım*"ın bizlerle olacağı bir yıl dileriz. Yeniden buluşuncaya dek esen kalın, sevgiyle kalın.

Saygılarımla

Doç. Dr. Zihni Turkan
Editör

EDITOR'S MESSAGE

Dear Readers,

Many thanks especially to our Founding Rector Dr. Suat İ. Günsel, for the duty, encouragement and contributions for publication of our journal, JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE on the fifth year and also thanks the authors who contributed to this issue with their valuable articles, our referees of valuable academics and everyone who contributed to the publication. Also we would like to thank dear lecturer Murat Cem Acralp and his team about their effort of the DOI numbers for our journal and articles.

We wish you a year with "*Design for Health*", the theme of 03 October 2022 World Architecture Day. Stay safe, stay with love until we meet again.

Regards

Assoc. Prof. Dr. Zihni Turkan
Editor

İÇİNDEKİLER

Ekim 2022, Cilt: 6, Sayı: 2

Araştırma Makaleleri

Tarihsel Süreçte Bir Palimpsest: Büyükada Amil Faruk GEZEN, Şengül ÖYMEN GÜR	212
Hastane İç Mekânlarında Renk Kullanımı Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği Ayşe ŞAHİNER TUFAN, Muteber ERBAY	237
Mimari Tasarım Stüdyosunda Kentsel Kutunun Üç Türü Fulya Ü. DEMİRKAYA, Serap DURMUŞ ÖZTÜRK.....	261
Lisans ve Lisansüstü Derslerle Türkiye’de Güncel İç Mimarlık Eğitimi Hande EYÜBOĞLU, Serap FAİZ BÜYÜKÇAM	277
Kırsal Soylulaştırmanın Eşiğinde Olan Ayvacık-Büyükhüsün Tarihi Yerleşiminin Miras Değerleri İldem Özlem ÇELİKER, Koray GÜLER	292

ÖNEMLİ: Dergide yayınlanan görüşler ve sorumluluk, yazarlara aittir. Yayınlanan makalelerde yer alan tüm içerik, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

TABLE of CONTENTS
October 2022, Volume: 6, Issue: 2

Research Articles

A Palimpsest in the Historical Process: Büyükada Amil Faruk GEZEN, Şengül ÖYMEN GÜR	212
A Research on Color Use in Hospital Interior Places: Trabzon Sample Ayşe ŞAHİNER TUFAN, Muteber ERBAY	237
Three Types of Urban Box in Architecture Design Studio Fulya Ü. DEMİRKAYA, Serap DURMUŞ ÖZTÜRK	261
Contemporary Interior Architecture Education in Turkey with Undergraduate and Graduate Courses Hande BÜYÜKOĞLU, Serap FAİZ BÜYÜKÇAM	277
Heritage Values of Ayvacık- Büyükhüsün Historic Settlement which is on the Verge of Rural Gentrification İldem Özlem ÇELİKER, Koray GÜLER	292

IMPORTANT: All written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the article.

Tarihsel Süreçte Bir Palimpsest: Büyükada*

Dr. Amil Faruk Gezen*, Prof. Dr. Şengül Öymen Gür**

Özet

Dünya üzerindeki yapılı çevre, tarih boyunca sosyo-kültürel, ekonomik ve teknolojik dinamiklerin doğal dinamiklerle birleşerek yere yansımaları olarak şekillenir. Bu dinamikler, dönemsel olarak değişirler ve bu değişimler sonucunda yapılı çevre üzerinde çeşitli katmanlar oluşur. Bir yerin kendine özgü dönemsel değişim eşikleri arasında oluşan katmanlar üzerinde yapılacak gözlemler, o yerin oluşum öyküsünü anlamaya yardımcı bilgiler sunar. Bu çalışmada, çok kültürlü sosyal yapısı ve geçirdiği dönemsel değişimler etkisiyle çok katmanlı bir yerleşim bölgesi olan ve katmanlarını koruyan Büyükada örnek alanındaki yapılı çevrede gerçekleşen değişimleri palimpsest kavramı ışığında okuyup sınıflandırmak hedeflenmiştir. Çalışmada önce Büyükada'daki yapılı çevrenin değişim süreçleri bölgenin kendine özgü dönemsel değişim eşikleri üzerinden sınıflandırılmış, ardından katmanlaşma bağlamında değişim incelemeleri ise alan, yapı ve toponimi ölçekleri yardımıyla gerçekleştirilmiş, son aşamada ise anlamlandırılabilen katmanlı birliktelikler tespit edilmiş ve palimpsest kavramının kuramsal ışığında yorumlanmıştır. Bu doğrultuda şekillenen alan araştırmalarıyla palimpsest kavramının çok katmanlı bir yerleşim biriminde bir araştırma aracı olarak kullanımı önerilmiştir. Araştırmalar sonucunda sentezlenen bilgiler, katmanların korunmasına yönelik ne gibi öneriler getirileceğini düşünmek adına yönlendirici niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Dönem, Değişim, Katmanlaşma, Palimpsest, Büyükada.

*Beykent Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Böl., İstanbul, Türkiye.
E-mail: amilfarukgezen@gmail.com ORCID: 0000-0002-3390-1273

**Beykent Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Böl., İstanbul, Türkiye.
E-mail: sengul@gur.com ORCID: 0000-0001-5833-663x

Başvuru – Submission: 29/06/2022

Kabul – Acceptance: 09/09/2022

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202262594>

*Bu çalışma, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Doktora Programı'nda tamamlanmış ve 01.12.2021 tarihinde kabul edilmiş olan 'Tarihsel Süreçte Mimari Katmanlaşmanın Yerel Bir Örneği: Büyükada' başlıklı doktora tezinden hazırlanmıştır.

A Palimpsest in the Historical Process: Büyükada

Abstract

The built environment on Earth is shaped as the reflection of socio-cultural, economic, and technological dynamics on the ground by combining with natural dynamics throughout history. These dynamics change periodically, and as a result of these changes, various layers are formed in the built environment. Observations of the layers formed between a place's unique thresholds of periodic change provide information that helps to understand the history of the formation of that place. This study it is aimed to read and classify the changes in the built environment in the Büyükada sample area, which is a multi-layered settlement area with the effect of its multicultural social structure and periodic changes in the light of the concept of palimpsest. In the study, firstly, the change processes of the built environment in Büyükada were classified based on the specific periodic change thresholds of the region. Then, the change studies in the context of stratification were carried out with the help of field, structure, and toponymy scales. In the final stage, the layered associations that could be understood were identified and interpreted in the theoretical light of the concept. With the field research shaped in this direction, the use of the idea of palimpsest as a research tool in a multi-layered settlement unit has been proposed. The information synthesized as a result of the research leads to considering what suggestions should be made for protecting the layers.

Keywords: Period, Variation, Stratification, Palimpsest, Büyükada.

1. Giriş

Bir metafor olarak palimpsest kavramı, yerin katmanlı olma durumunu mimari disiplin bağlamında okumaya yardımcı bir kilit kavramdır. Mimaride katmanlaşmanın okunabileceği bir sahne seçildiği takdirde tıpkı palimpsestte olduğu gibi bir katman katman okunma gerçekliğiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Dolayısıyla parşömen üzerinde üst üste yazılı olma durumu olan palimpsest, bir yerin mimari birikimindeki çok katmanlı durum için de isabetli bir benzetmedir (Gür, 2002a ve 2002b; Huyssen, 2003:7). Çünkü geçmişin kullanım değerleriyle bugün arasında değişik ölçeklerde bir karşılaştırma yapılabildiği takdirde yerin kimliği ve yaşamsal süreci hakkında bilgi sahibi olunabilir. Geçmiş dönemlerden hiçbir iz barındırmayan bir yerde ise katmanları görmek olanaklı değildir. Bunun için de gerekli ve yeterli miktarda verinin elde edilebileceği, korunmuş bir kentsel doku üzerinde çalışmak gerekir. Kendi geçmişiyle barışık, mimari tasarım değerine sahip yapılaşma birikiminin dönem örneklerine saygılı, yeni yapılaşmasını da bu birikime zarar vermeden üreten, özgünlüklerini bugünün dinamikleriyle bağdaştırabilmiş ve dün ile bugün arasında güncel bir uyum sağlamayı başarmış bir yerleşim, sözü edilen yer-kavram uyumunun sağlanmasında ideal bir yer olarak düşünülebilir. Bu düşüncelerden yola çıkarak katmanlaşmanın oluşumuna yol açan dinamikleri dönemsel ve sosyo-kültürel dönüm noktaları üzerinden okuyabilmek için İstanbul Adaları dahilinde bulunan Büyükada, araştırmaya örnek alan olarak seçilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Büyükada, tarihsel süreçte birçok mimari uygulama ve akımın kendini göstermesine sahne olmuş bir yerleşim yeri olarak mimari birikim bağlamında önemli bir veri potansiyeline sahiptir. Diğer yandan, İstanbul genelinde yıllardır devam eden ve kentin yapısal ve yerleşimsel belleğinde bir takım köklü değişimlere neden olan uygulamaların Adalar'da olmayışı da bölgenin geçmiş dönemlere ait somut izler barındıran bir yapılaşmayı koruyabilmesini sağlamıştır. Bu gerçekliklerden hareketle çalışmanın amacı, Büyükada özelinde geçmişten günümüze dek kozmopolit toplum yapısının ve sosyo-kültürel çeşitliliğin mimariye yansımaları ve bu yansımaların getirdiği değişimlerin oluşturduğu katmanlılığı palimpsest kavramı bağlamında sistematik bir şekilde ele almaktır.

Metaforik katman fikri, jeoloji ve biyoloji gibi doğa bilimleri kapsamında yer alan ve insan müdahalesi dışında oluşan katmanlaşmalardan çok farklıdır. Bu yüzden bu çalışmada katmanlaşma kavramı, yer ve yapılaşma ile ilişkisindeki anlamını açıklığa kavuşturmak amacıyla palimpsest metaforuyla özdeşleştirilerek ele alınmıştır. Gerçekleştirilen alan çalışmasıyla da örnek alan olan Büyükada'daki tarihi ve kültürel birikime ilişkin fiziksel izlerin takip edilmesi ve bu izleri ortaya çıkaran faktörlerin palimpsest kavramı rehberliğinde saptanması amaçlanmıştır. Bunu yaparken palimpsesti de başlı başına bir araştırma tekniği olarak kullanmak hedeflenmiş, araştırmalar sonucunda çalışmanın veri deposu olan yapı çevrenin geçirdiği değişimlerin söz konusu kavramdan yola çıkarak nasıl sınıflandırılabileceğini örneklemek amaçlanmıştır.

Alan araştırmasında farklı dönem örneklerinin ve üslupların bir arada bulunduğu Büyükada'daki mimari doku, önce yapı çevrenin değişim süreçlerine göre dönemlere ayrılarak gruplandırılmış ve mimari tasarım değeri ve tarihsel özellikleriyle ön plana çıkan örnekler üzerinden incelenmiştir. Ardından palimpsest kavramı yardımıyla katmanları yorumlayabilmek için yerinde gözlemler yapılarak alan ve yapı ölçekli değişimler tespit edilmiş ve örneklenmiştir. Buradaki amaç, fiziksel olarak varlığını sürdürse de kullanıcı değişen, bu sayede işlevi de değişmiş olabilen ya da biçimsel ve yapısal olarak değişime uğrayan, tamamen yok olan veya bir kısmı günümüze ulaşan yapılar ve alanlar üzerinden katmanları somut bir biçimde görmeye çalışmaktır. Bu nedenle değişim incelemelerine yapı ölçeğinde bakarken; fiziksel ve işlevsel değişimlerle birlikte kayıp yapılar da incelenmiştir. Alan ve yapı ölçekli incelemelerin ardından ise; dönemsel ve kültürel dinamiklerin yere bir yansıması olan ve yer üzerinde bir üst üste okunma gerçekliği yaratan yer adlarındaki değişimler, üçüncü bir değişim incelemesi olarak toponimik değişimler başlığında incelenmiştir. Son olarak ise bağlı oldukları mimari birimlerin oluşum öykülerini anlatmaları bağlamında anlamlandırılabilen katmanlı birliktelikler saptanıp yorumlanmış ve bu süreçte sentezlenen bilgiler kavramın kuramsal ışığında temellendirilmiştir. Çalışmanın önerdiği tüm bu adımlar, palimpsestin bir araştırma metodu olarak kullanılmasındaki aşamalardır.

2. Büyükada'daki Yapılı Çevrenin Değişim Süreçleri

Araştırmanın ilk ayağı Büyükada'nın imar ve inşaa süreçlerinin tarihsel dönemler bağlamında incelenmesi üzerine kuruludur. Bu bölümde adada yapılaşma süreci dönemlere ayrılmış ve dönemsel eşikler üzerinden örnekler verilmiştir.

Dönemlere göre ayrılan değişim süreçleri; sayfiyeleşme öncesi geleneksel dönem, sayfiyeleşme ve köşkler dönemi, villa tipi müstakil konutlar dönemi ve apartmanlaşma dönemi olarak sıralanmıştır. Bu dönemler içerisinde yapı örneklerinin inşa edildiği yıllar değişiklik gösterebildiğinden dönemler arasında kısmen geçişkenlik olduğu düşünülebilir. Her yapı tipolojisindeki ilk örneklerin ortaya çıktığı yıllar ise dönemsel değişimin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla dönemler arasındaki ayrımı zamansal olarak keskin bir şekilde yapmak mümkün olamasa da burada önemli olan nokta, bir yapının inşa edildiği yıldan ziyade ait olduğu tipolojinin dönemsel özelliklerini yansıtmasıdır. Çalışmadaki örnekler çoğunlukla her döneme ait karakteristik özellikleri belirgin bir şekilde yansıtan yapılardan seçilerek verilmeye çalışılmıştır.

2.1. Sayfiyeleşme Öncesi Geleneksel Mimari Dönemi

Büyükada'da Bizans döneminin tamamını ve Osmanlı idaresinin 19. yüzyıl ortalarına kadarki dönemini kapsayan süreçte sakin bir yaşam süren bir köy yerleşiminin süregeldiğini söylemek mümkündür (Pinguet, 2018). Bu dönemler, adadaki sosyal ve iktisadi hayatın daha çok kendi içinde devindiği bir dönemdir. Günümüze kıyasla oldukça az sayıda insanın yaşadığı, balıkçılık ve tarımla geçimini sağlayarak yaşam sürdüğü bu dönemler, adadaki yapılaşmanın da söz konusu toplulukların sosyo-ekonomik durumları, o yıllara ait yapı teknikleri ve malzeme çeşitleri gibi şartların etkisiyle şekillendiği dönemlerdir. Ada mimarisinin geleneksel dönemi olarak nitelenen dönem; adanın sayfiyeleşmeye başladığı yıllardan önce inşa edilmiş, gösteriştan uzak, fonksiyonelliğın ön plana çıktığı, görece yalın ve sade tasarımlara sahip, ancak kendi bütünlüğü içinde bir estetik denge ve çevresiyle uyum gözetilerek tasarlanmış yapıların inşa edildiği dönemdir. Bu dönemlerden günümüze kalabilen yapıların en eski karakteristik örnekleri, müstakil aile evleri olan ahşap konutlarla birlikte klasik bazilikal planda kâgir yapılar olan Rum-Ortodoks kiliseleri ve manastır kompleksleridir. Konut örnekleri çoğunlukla 19. yüzyıla tarihlenmekte olup, kilise ve manastırlar yapılarının bugünkü formları ise 19, 18 ve 17. yüzyıla kadar geri sürülmektedir (Millas, 2014). Günümüzde adanın en eski konut örnekleri olan ve geleneksel üslupta veya bu üsluba en yakın biçimde tasarlanmış olan ahşap ada evleri; 19. yüzyılda veya 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş, genellikle iki katlı, çoğunlukla cumbalı ve karakteristik Türk ahşap konut mimarisinin İstanbul'da veya yakın çevresinde benzer örneklerine sıkça rastlanan tipte konutlardır (Şekil 1). Adanın merkezî konumunda yer alan ve küçük ölçekli ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü "çarşı" bölgesi ile bu bölgenin yakın çevresinde yayılım gösteren söz konusu konut yerleşimleri bu dönemin tipik örnekleri olarak gösterilebilir. Ayrık nizamda yerleşimler ise daha çok çarşı bölgesinden uzaklaştıkça yani konut yerleşiminin dış çeperlerine yaklaştıkça artış göstermektedir (Sunalp, 2020:42). Kendi parseli dahilinde bahçe içinde konumlanan söz konusu ayrık nizam yerleşimlerinin, daha çok adanın sayfiyeleşmeye başladığı dönem olan 19. yüzyıl sonlarından itibaren artış gösterdiğini söylemek mümkündür.

Şekil 1: Büyükada Çarşı bölgesinde geleneksel tipte ahşap konutlar (Yazar-2020)

2.2. Sayfiyeleşme ve Yazlık Köşkler Dönemi

Büyükada'da 19. yüzyıl ortalarında düzenli vapur seferlerinin başlamasıyla sağlanan ulaşım kolaylığı sayesinde sayfiye yerleşimleri oluşmaya ve giderek artmaya başlamıştır. Söz konusu yerleşimlerden söz edilirken, geniş bir bahçe içinde yer alan ve çoğunluğu ahşap yapılar olan köşkler kastedilmektedir (Şekil 2 ve 3). Ada'daki ilk sayfiye yapıları olan köşkların yapım tarihleri 19. yüzyıl ortalarından başlayıp 20. yüzyıl başlarına kadar uzanan zaman dilimine yayılmaktadır. Bu dönem, yazlık kullanım amaçlı köşk tipi müstakil konut inşaatlarının yoğunlaştığı dönem olması nedeniyle "sayfiyeleşme ve yazlık köşkler dönemi" olarak isimlendirilmiştir. Ancak sadece köşkler değil, sayfiyeleşmenin ve düzenli ulaşımın getirdiği kalıcı ve geçici yoğun nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere adanın mimari birikiminde önemli yer tutan otel, okul, ibadethane gibi konut dışı kullanımlara yönelik yapılar da çoğunlukla bu dönemde inşa edilmiş olduğundan bu başlıktaki incelemelere dahil edilmiştir (Şekil 4 ve 5). Freely (2010:37), bu dönemi "mimarlıkta çeşitlilik, serbestlik, zenginlik" dönemi olarak yorumlamaktadır. Eklektik, Neo-gotik, Neo-klasik, Art Nouveau gibi üslupların sahneye çıktığı söz konusu dönem, adanın üslup bakımından en çok çeşitlilik kazandığı dönem olmakla birlikte; buna form, fonksiyon ve malzeme çeşitliliğini de eklemek mümkündür.

Şekil 2: Sevastopulo Köşkü
(Yazar-2020)

Şekil 3: Şehzade Abdülkadir Efendi Köşk
(Yazar-2020)

Şekil 4: Splendid Oteli (1911) (URL-1)

Şekil 5: Büyükkada Rum İlkokulu (1914)
(Yazar-2021)

2.3. Villa Tipi Müstakil Konutlar Dönemi

Büyükkada'daki çok çeşitli yapı örnekleri arasına, Osmanlı sayfiye kültürünün klasik konut tipolojisi olan köşkerlerin inşa edildiği dönemden sonra; tasarım, strüktür ve malzeme detaylarıyla yeni bir konut anlayışı getiren villa tipi müstakil konutlar dahil olmaya başlamıştır. Tüm dünyada hızla yayılan modern, Art Deco gibi stiller 1930'lu yıllardan itibaren Büyükkada'da da görülmeye başlamış ve yine büyük çoğunluğu yazlık kullanım amacına hizmet veren, geniş bahçeler içerisinde yer alan konutlar olarak inşa edilmişlerdir (Şekil 6 ve 7). Bu yapıların bir kısmı kâgir yapılar olmakla birlikte, bir kısmı ise adada betonarme karkas taşıyıcı sistemle inşa edilen ilk binalardır. Adada villa tipinin görülmeye başladığı 1930'lu yıllardan 1960'lara değin inşa edilmiş olan söz konusu konutlar, tasarımlarıyla ön plana çıkan ve taşıdıkları mimari üsluplarla karakterize olan yapılardır.

Şekil 6: Dersan Evi (1932) (Yazar-2020)

Şekil 7: Orhan Şahinler tasarımı villa (1957)
(Yazar-2020)

2.4. Apartmanlaşma Dönemi

Büyükkada'da 20. yüzyılın ikinci çeyreği itibarıyla ise iki veya üç katlı ilk apartman örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Adadaki en eski apartman örnekleri, adanın merkez yerleşimini oluşturan çarşı bölgesi ve yakın çevresinde bitişik nizamda inşa edilmiş olan iki veya üç katlı konutlardır (Şekil 8). 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte ise, kat sayısının artış gösterdiği, giriş kapısı ve pencere boyutlarının genişlediği apartman tiplerinin orta çıktığı ve yaygınlaştığı görülmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 8: Büyükada'da bitişik nizamda inşa edilen ilk apartman örnekleri (20.yy ikinci çeyreği) (Yazar-2020)

Şekil 9: Büyükada'da ayırık nizamda inşa edilen ilk apartman örnekleri (1950'ler) (Yazar-2020)

Ayrıca bu yıllarda sayfiye bölgelerine özgü bahçeli, balkonlu ve geniş teraslı apartmanlar da giderek yaygınlaşmaya başlamıştır (Sunalp, 2020:42) (Şekil 9). İlk olarak iki ya da üç katlı bitişik nizam yapılarla başlayan apartman örneklerinin, yüzyılın üçüncü çeyreği itibarıyla giderek artan kat sayısı ve genişleyen cepheleriyle, büyük bahçeler içerisinde yer alan, havuzlu, geniş teraslı ve balkonlu sayfiye yapılarına evrildiği görülmektedir. Nitekim Büyükada'da merkez yerleşim bölgesinden uzaklaşıldıkça geniş parseller içerisinde ayırık nizamda konumlanan bu tarz bahçeli apartman örneklerine sıkça rastlanmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Büyükada'da ayırık nizamda inşa edilen bir apartman - 2000'li yıllar (Yazar-2021)

Dolayısıyla Büyükada'da apartman tipindeki konutların yaz-kış sürekli kullanım veya sadece yazlık kullanım için tasarlanmış olmasına göre kendi içinde çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Ada merkezinde yer alan ve büyük çoğunluğu bitişik nizamda konumlanan apartmanların ağırlıklı olarak yaz-kış sürekli kullanımda olan konutlar oldukları, ayırık nizamda konumlanan apartmanların ise çoğunlukla yazlık kullanıma hizmet eden konutlar oldukları görülmektedir. Bu durum bir tasarım anlayışı olarak mevsimlik kullanım kriterinin mimari biçimlenişe yansımaları bağlamında da okunabilir.

Örneğin merkezî yerleşimde yer alan bitişik nizam apartmanlarda kalın duvarlar, küçük boyutlu pencereler, dar balkonlar ve üstü siperlikli ana girişler görülürken, yazlık kullanıma hizmet eden ayrık nizam apartmanlarda ise geniş balkonlar, veranda ve teraslar, büyük boyutlu kayar kapı ve pencereler gibi farklılaşan tasarım detayları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla adada; geleneksel mimari, yazlık köşkler, villa tipi müstakil konutlar ve apartmanlar olarak dört dönemde sınıflandırılan mimari doku içerisinde, tasarım anlayışı bağlamında yıllar boyunca en çok değişim ve gelişim gösteren yapılaşma tipinin apartmanlar olduğunu söylemek mümkündür. Bu değişimin gerçekleşmesinde, 20. yüzyılda büyük bir hızla gelişen yapı teknolojilerinin ve giderek değişen sayfiye kültürünün etkisi büyüktür.

3. Katmanlaşma Bağlamında Değişim İncelemeleri

Büyükada'daki yapı çevrenin büyük bir kısmı, tarihsel süreç boyunca çeşitli fiziksel müdahaleler sonucunda değişik büyüklük ve özelliklerde başkalaşım göstermiştir. Yapılaşma üzerindeki müdahaleler hiçbir zaman kentsel dönüşüm tarzı toplu hareketlenmeler şeklinde olmayıp, farklı yapılar için farklı zamanlarda tekil tadilatlar veya yıkımlar biçiminde olmuştur. Ancak yapıların tek tek de olsa bir değişime uğraması, doğal olarak bütüncül değişimleri de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla değişimleri alan bazında ve yapı ölçeğinde iki ölçekte kategorize etmek mümkündür. Söz konusu değişimler bazı konumlarda gözle görülebilecek durumdayken; bazı mahallerde ise yapıların, yapı elemanlarının veya alanların günümüze ulaşmamış olması dolayısıyla eski fotoğraf, çizim veya harita gibi belgelerden yararlanılmıştır. Bir yapıya ait herhangi bir parça, bölüm gibi kalıntıların geçmişte hangi amaçlara hizmet ettiğini tespit etmek, o yapının bütünüyle olan ilişkisini anlamak ve bugünkü kullanım değeriyle karşılaştırmak; yapılaşmada ve kentsel mekânda oluşmuş katmanların şifrelerini çözmek, palimpsestin satır aralarını okumak gibi düşünülebilir. Palimpsestteki üst üste binmişlik halinde eskiyi açık bir şekilde okuyabilmek mümkün olabildiği gibi, kısmen okuyabilmek ya da ancak çok küçük bir parçasından yola çıkarak ilk yazıya dair çıkarımlar yapabilmek de mümkündür. Bu gerçeklikten hareketle, şehir ve mimariyi bir palimpsest gibi okuma yani katmanlarını anlamlandırma düşüncesi söz konusu parçaların önemini göstermektedir. Bu okumaların yapılabileceği yapılar veya alanlardan geriye kalabilen ve ait olduğu dönemin izlerini yansıtan herhangi bir parçanın bugünün fiziksel çevresiyle oluşturduğu birliktelikler, toplumsal ilişkilerin dönemsel nitelikleri bağlamında geçmişle bugün arasında bir köprü kurmaya yardımcı olabilmektedir. Bu noktada Mumford (2007:14)'un, bir yerin bugünkü durumuna dair daha iyi bir kavrayışa ulaşmak için eski yapıların ve eski işlevlerin izlerini sürme önerisinin de bu kanıyı destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

3.1. Alan Bazlı Değişimler

Büyükada'daki yapı çevreyi sınırlayan, yol ve yerleşme biçimlerini şekillendiren en önemli faktör, arazinin doğal coğrafi sınırları olan kıyı şerididir. Bunun böyle olmasının nedeni söz konusu yerleşimlerin bir ada üzerinde şekillenmiş olmasıdır. Dolayısıyla adada çeşitli dönemlerde gerçekleştirilmiş kıyı dolgusu çalışmaları da adadaki en belirgin alan bazlı değişim örneklerini ortaya çıkarmıştır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Büyükada'nın yapılaşma sürecine bakıldığında şimdiye kadar gerçekleşmiş en önemli alan bazlı değişimin; 1867 yılında inşa edilen, Saat Meydanı civarını ve bugünkü iskelenin ve restoranların yer aldığı rıhtımı kapsayan kıyı dolgu alanı olduğu söylenebilir (Şekil 11 ve 12). Adanın kuzey ucunda bulunan ve daha önceleri kayalık yarlar ve falezlerle sınırlanan bu alan, 1867 yılında Fransız müteahhit Joseph Baudouy'un şirketinin yükleniciliğinde toprakla doldurulmuş ve adanın bugünkü anlamda en merkezî konumu olan meydan ortaya çıkmıştır (Akpınar, 2014:68 ve Millas, 2014).

Benzer şekilde, söz konusu rıhtım üzerinde yer alan ve bugünkü vapur iskelesinden günümüzdeki adıyla Fenerbahçeli Lefter Sokağı'nın başlangıcına kadar ilerleyen Gülistan Sokak, 1980'li yılların sonlarında sahilin ikinci kez doldurulmasıyla doğu yönüne doğru uzatılmış ve bugünkü Adalar Belediye Başkanlığı binasının önünden geçen sahil yolu inşa edilmiştir. Söz konusu sahil yolu sadece yaya ve bisiklet trafiğine açık bir yol olmakla birlikte, lineer formda bir park niteliğindedir. Bu alan, Büyükada'da günümüze kadar gerçekleştirilen en uzun kıyı düzenlemesi olup diğer bir alan bazlı değişim örneği olarak gösterilebilir.

Şekil 11: Raymund Haritası'nda dolgu alanları
(1-Rıhtım dolgusu, 2-Liman dolgusu, 3-Sahil yolu)

Şekil 12: Rıhtım dolgusunun görünümü
(Yazar-2021)

Başka bir alan bazlı değişim örneği ise, yine aynı rıhtımın batı ucunda yer alan eski limanın doldurulmasıyla park haline getirilen alandır (Şekil 13). Söz konusu alan üzerinde cafe, restoran gibi ticari işletmelerle birlikte, motor ve deniz otobüsü iskeleleri ve Atatürk Meydanı yer almaktadır (Şekil 14). Bu alan, eski liman ve yakın çevresinin sınırlı mekansal organizasyonunun getirdiği kapasite yetersizliği nedeniyle 1980'li yıllarda doldurulmuş ve geniş bir kamusal alan haline getirilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 13: Liman doldurulmadan önce (URL-2)

Şekil 14: Park ve iskelelerin yer aldığı liman dolgu alanı (Yazar-2020)

Alan bazlı bir diğer değişim örneği ise Aya Nikola Mevkii'nde yine bir kıyı şeridinde yer alan ve bugün üzerinde *Yıldırımspor Gençlik ve Kültür Kulübü* ve Adalar Müzesi'nin de yer aldığı dolgu alanıdır. Yılmaztürk Caddesi ile deniz arasında kalan ve geçmişte doğal bir sahil niteliğindeki dolgurularak bugünkü haline getirilen söz konusu alanın büyük bir kısmı da belediye tarafından feribot iskelesi ve araç park alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15: Aya Nikola Mevkii kıyı dolgu alanı (Yazar-2021)

Tarihsel süreçte Büyükkada'nın birçok noktasında bir yapı adasını bütünüyle dönüştüren ya da içinden yol geçirilmesiyle birkaç parçaya bölen, hatta herhangi bir yapı adasını tamamıyla ortadan kaldıran, çoğunlukla da yeni yapı adaları oluşturan değişimler de gerçekleşmiştir. Bu tarz değişimleri de alan bazlı değişimler olarak nitelenebilir. Bu değişimler, ada ile ilgili ulaşılabilen en eski haritalar olan 19. yüzyıla veya 20. yüzyıl başlarına ait haritalarla bugünkü haritalar karşılaştırıldığında veya yerinde gözlemler yapıldığında fark edilmektedir. Bunlardan biri, Arabacılar Meydanı olarak bilinen alanın doğu kesimidir. 20. yüzyıl başlarındaki sokak düzenlerini gösteren haritalara bakıldığında geçmişte burada bir yapı adasının mevcut olduğu görülmekteyken (Şekil 16); günümüzde bu alan yol niteliğinde asfalt kaplı bir biçimde boş bir meydan formundadır ve araç park alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 17).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 16: Raymund Haritası'nda Arabacılar Meydanı'ndaki yapı adası

Şekil 17: Günümüzde Arabacılar Meydanı doğu kesimi (Yazar-2020)

Benzer şekilde adada geçmişte boş arsa, tarla ya da çayır niteliğindeki yakın geçmişte yapılaşarak yerleşime açılan kesimler de alan bazlı değişim örnekleri olarak değerlendirilebilir. Adanın merkezî yerleşim bölgesinin güney-doğu yönünde konumlanan Tepeköy semtinde mevcut yerleşim alanlarının çeperlerinde kalan yeni yerleşimler bu gibi alanlara örnek gösterilebilir (Şekil 18). Buradaki alanlar genellikle 1980'li yıllardan itibaren imara açılan, çoğunlukla ayırık nizamda ve seyrek dizimde inşa edilen bahçeli konutlar ile bazı eğitim yapılarının yer aldığı yapı adalarından ve bu adalar arasındaki sokaklardan oluşan alanlardır.

Şekil 18: Tepeköy civarında yeni yerleşimler (Yazar-2021)

3.2. Yapı Ölçeğinde Değişimler

Büyükada'daki yapı ölçekli değişimlerin büyük çoğunluğu konutlarda, ticari amaçlı kullanılan özel mülklerde ve kamusal kullanıma hizmet eden yapılarda gerçekleşmiştir. Zira geçmişte çoğunluğu ahşap yapılar olan bu yapıların bir kısmı çeşitli dönemlerde gerçekleşen yangınlara veya uzun süre metruk kalma gibi durumlara direnemeyip yıkılmıştır. Benzer şekilde bir kısım yapı da bakımsızlık sonucu yıpranma ya da salt işlev değiştirme gibi nedenlerle kapsamlı restorasyonlar geçirmiş ve değişime uğramışlardır. Bunların dışında kalan ibadethane ve eğitim yapıları ise büyük oranda orijinal durumlarını korumaktadırlar.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Burada yangına karşı dayanıklılık faktörünün belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ibadethane ve eğitim yapıları genellikle yığma yapılar olmaları nedeniyle yangınlara karşı daha yüksek direnç gösterebilmişlerdir. Bir diğer etkense yapı sahiplerinin çeşitli nedenlerle gerekli görmeleri sonucu konutlarda gerçekleşen kısmi ya da kapsamlı değişimlerin ibadethane ve eğitim yapılarında gerçekleşmemiş olmasıdır. Bu durum; söz konusu yapıların kutsallığına gösterilen saygı, yapının sürekli kullanımda olan bir yapı olması veya yapının herhangi bir kişinin mülkiyetinde olmayıp vakıf malı statüsünde oluşuyla muhtemelen yakından ilişkilidir. Zira bu gibi durumlarda yapılacak herhangi bir tadilat ya da benzeri bir değişiklik için verilecek karar tek bir kişinin değil, yönetim kurulu benzeri bir oluşumun tasarrufunda olmaktadır. Dolayısıyla özel mülkiyet yüzü sıkça değişim gösteren bir yerleşim bölgesinde, örneğin bir kilise, cami ya da okul yapısının bu değişimler süreci boyunca diğer yapılara göre orijinalliğini daha uzun süre koruyabildiğini söylemek mümkündür.

3.2.1. Fiziksel ve İşlevsel Değişimler

Bir yapının sahip olduğu bezemeler, üsluptan kaynaklanan detaylar, büyüklükler, mekan kurgusu ve konumlanışı gibi biçimsel özellikler veya taşıyıcı sistem, malzeme gibi yapısal özellikler zaman içerisinde çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen restorasyon ya da renovasyonlar nedeniyle değişime uğrayabilir. Bu biçimsel ve yapısal değişiklikler, bir yapının geçirebileceği fiziksel değişimler olarak nitelenebilir. Ayrıca bir yapının özgün halinde fiziksel bir değişim olup olmamasından bağımsız olarak kullanım amacının yani işlevinin değişmesi de söz konusu olabilir. İşlevsel değişimlerin de bir bölgedeki yapı çevrenin oluşum sürecini ve kent yaşamının kültürel boyutunu etkileyerek bir katmanlaşma durumu yarattığı düşünülebilir. Dolayısıyla Büyükada'da katmanlaşmayı okumak amacıyla incelenen değişimlere yapısal ölçekte bakıldığında, yapıların geçirdiği değişimler ana hatlarıyla fiziksel ve işlevsel değişimler olarak gruplandırılmış ve bu değişimlerin her ikisini birden geçirmiş yapılar ise üçüncü bir grup olarak değerlendirilmiştir. Büyükada'da fiziksel ve işlevsel değişim geçiren otuz beş adet önemli yapı aşağıdaki tabloda sıralanmıştır (Tablo 1). Söz konusu yapıların büyük çoğunluğu 19. yüzyıl yapılarıdır.

Tablo 1. Fiziksel ve İşlevsel Değişimler

Yapı	İşlevsel Değişim	Fiziksel Değişim
Hacopulos Köşkü	Konut - Otel - Hükümet Konağı	-
Canbulad Bey Köşkü	Konut - Belediye - Sağlık Ocağı	-
Fabiato Köşkü	Konut - Kültür Evi - Adliye	-
Hotel Venezia	Otel - Konut - Kültür ve Müzik Der.	-
Doré Oteli / Lazaridis Oteli	Otel - Konut + Pasaj	-
Sofronios Evi	Konut - Okul	-
St. Antoine Fransız Mektebi	Okul - Konut	-
Manuk Azaryan / Seferoğlu Köşkü	Konut - Kulüp	-
Castelli İkiz Evleri	Konut - Kulüp	-
Foscolo Mango Selamlık Köşkü	Konut - Tarım Müdürlüğü	-
Peuçak Köşkü	Konut - Otel	-
Meziki Köşkü	Konut - Otel	-
Kazım Paşa Köşkü	Konut - Pansiyon	-

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Prinkipo Palas / Rum Yetimhanesi	Otel - Yetimhane	-
Hotel Savoy / Turing Oteli	Otel - Konut	Taşıyıcı sistem
Hotel des Etrangers / Sümer Palas	Otel - Konut	Taşıyıcı sistem, dış cephe biçimlenişi
Hotel Calypso / Akasya Oteli	Otel - Konut	Taşıyıcı sistem
Agopyan Köşkü / Çankaya Palas	Konut - Otel - Konut	Taşıyıcı sistem
Ağasi Efendi Köşkü	Konut - Otel - Konut	Taşıyıcı sistem
Pashalakis Oteli	Otel - Belediye - Karakol - Konut	Taşıyıcı sistem, iç mekan ve dış cephe biçimlenişi
Bedirhan Paşa Köşkü	Konut - Sanatoryum - Otel	Dış cephe biçimlenişi
Sahak Mesrob Ermeni Okulu	Okul - Konut	Taşıyıcı sistem, kat sayısı, iç mekan ve dış cephe biçimlenişi
Saat Kulesi	Şarap satış bayii - Saat Kulesi	Dış cephe biçimlenişi
Selekt Lokantası	Lokanta - Banka	İç mekan ve dış cephe biçimlenişi
Princess Oteli / Ankara Palas	-	Taşıyıcı sistem, dış cephe biçimlenişi
Kalfaoğlu Köşkü	-	Taşıyıcı sistem
İliasko Köşkü	-	Taşıyıcı sistem, kat sayısı, iç mekan, dış cephe
Blaque Bey Köşkü	-	Taşıyıcı sistem, kat sayısı, iç mekan ve dış cephe biçimlenişi
Psakis Köşkü	-	Taşıyıcı sistem, kat sayısı, iç mekan ve dış cephe biçimlenişi
Cemal Bey İkiz Evleri	-	Taşıyıcı sistem
Bahçivanoğlu Köşkü	-	Taşıyıcı sistem, iç mekan biçimlenişi
Muradyan İkiz Evleri	-	Taşıyıcı sistem, iç mekan biçimlenişi
Divan (İskele) Gazinosu	-	Taşıyıcı sistem, iç mekan ve dış cephe biçimlenişi
Belediye Gazinosu	-	Taşıyıcı sistem, iç mekan ve dış cephe biçimlenişi
Yüksek Kahve	-	Dış cephe biçimlenişi

3.2.2. Kayıp Yapılar

Büyükada'daki yapılaşma içerisinde tarih boyunca yangın, istismak, bakımsızlık sonucu çökme gibi çeşitli nedenlerle yıkılarak yok edilmiş kayıp yapılar mevcuttur. Bu yapıların bir kısmının yeri boş arsa niteliğinde olup bir kısmının boş kalan yerinde bazı izlerine hâlâ rastlanabilmekte, bir kısmının yerinde bugün başka yapılar yükselmektedir. Bu yapılar bir şekilde ortadan kalkmış olsa da, yerel tarih anlatımlarında hâlâ adları geçen ve hatta bazıları, bulunduğu bölgenin halen kendi adıyla anılmasına neden olarak o bölgeye adını veren yapılardır. Adadaki kayıp yapıların somut izlerini sürmek günümüz koşullarında pek mümkün olamasa da eski fotoğraflar ya da çizimlerden yola çıkarak değişimin "yok olma" yüzünü araştırmanın, palimpseste doğru yol gösterecek yeni bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir.

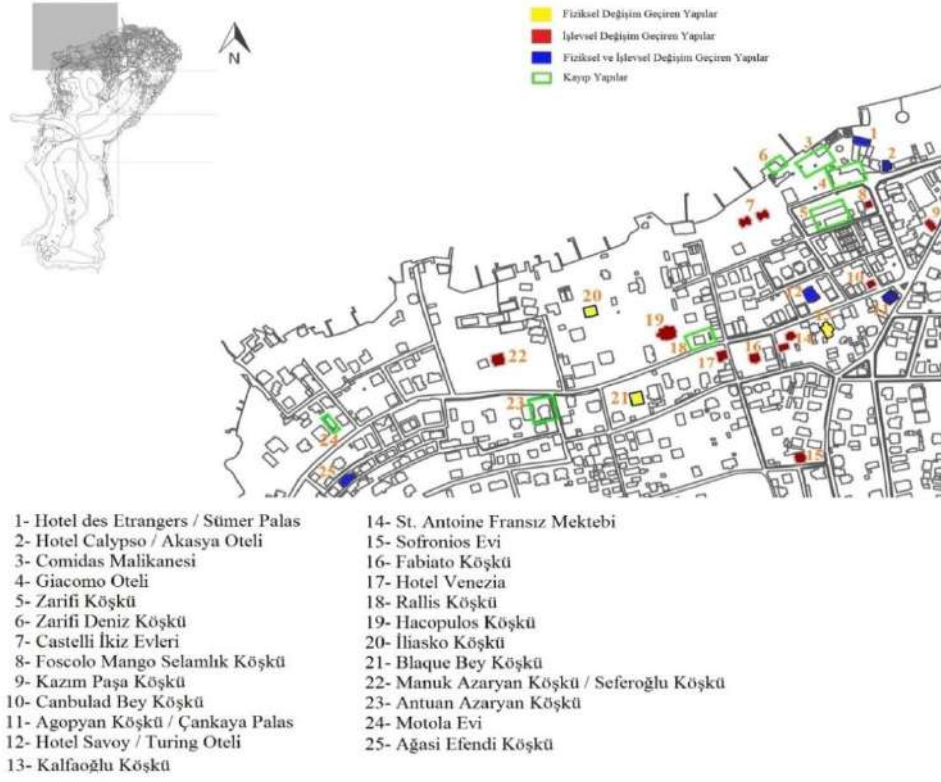
Bu düşünceden yola çıkarak Büyükkada'da gerek fonksiyonel gerekse tasarım değeri yönüyle önem arz eden ve gelecekteki tasarımlara da esin kaynağı olabilecek nitelikte on dokuz adet kayıp yapı tespit edilmiş ve yapılar eski fotoğraflar ya da çizimler yardımıyla incelenmiştir. Bu sayede yapıların buldukları konumların geçmişteki görünüşleriyle bugünkü durumları karşılaştırılarak palimpsestteki üst üste yazılma gerçekliğinin silinme ve yok olma yönüne gönderme yapılmıştır (Gezen, 2022:165). Tespit edilen kayıp yapılar aşağıda sıralanmıştır:

- *Aya Yani Kilisesi*
- *Eski Kaymakamlık Binası / Hükümet Konağı*
- *Jandarma Karakolu*
- *Rossolato (Şakir Paşa) Köşkü*
- *Kangelaris Köşkü*
- *Plaj Oteli*
- *Giacomo Oteli*
- *Comidas Malikânesi*
- *Zarifi Köşkü*
- *Zarifi Deniz Köşkü*
- *Rallis Köşkü*
- *Antuan Azaryan Köşkü*
- *Motola Evi*
- *Ziya Paşa Köşkü*
- *Hıntıryan Köşkü*
- *Eski Hamson Evi (Villa Hamson)*
- *Değirmen/Un Fabrikası*
- *Büyükkada Hamamı ve Hrysovelonis Köşkü*

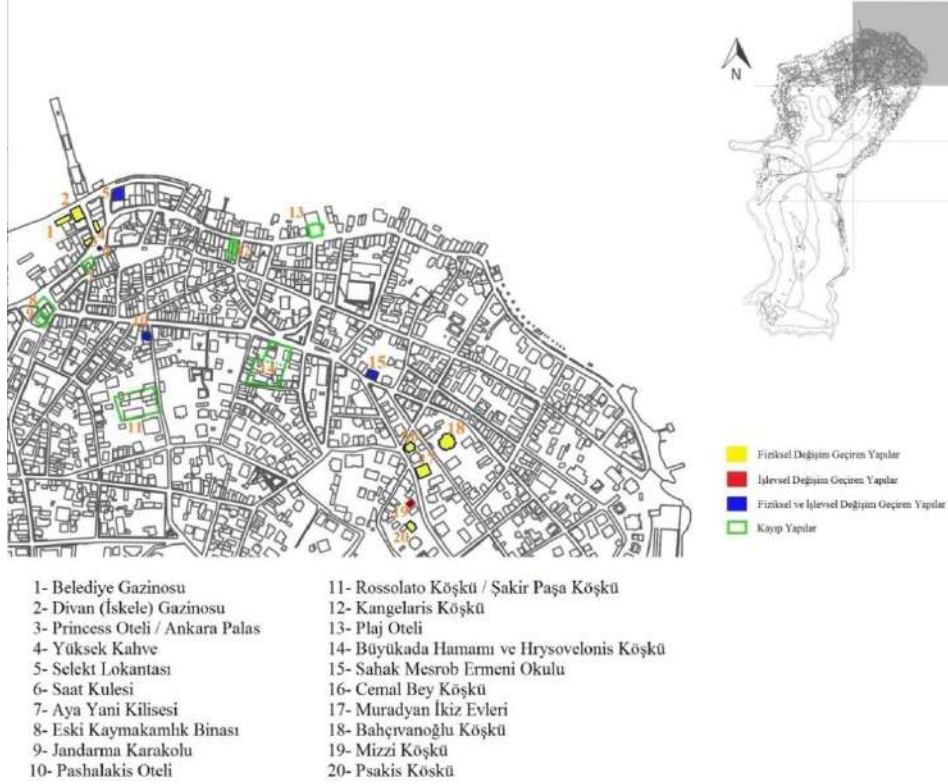
3.2.3. Yapı Ölçekli Değişimlerin Konumları

Yapı ölçekli değişimler kapsamında incelenen yapıların alandaki konumlarını belirtmek üzere değişimlere göre kategorize edilerek yerleşim planı üzerinde gösterilmesinin alan araştırmasını somutlaştıran göstergeler sunacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle fiziksel ve işlevsel değişim geçiren yapılar ve kayıp yapılar; Büyükkada'nın halihazır planında adanın yerleşim alanının altı eşit parçaya bölünmesiyle oluşan planlar üzerinde, inşa edildikleri tarihten bugüne kadar geçirdikleri değişim çeşitlerine göre renklendirilmiştir. Böylece yapı ölçekli değişimlerin konumları bu planlar üzerinde bir arada görülebilir hale gelmiştir. İncelenen yapılar ve değişimler adadaki yerleşim alanının genelini kapsayan söz konusu altı eşit parça halindeki planların beşinde görülebilmektedir (Şekil 19, 20, 21, 22 ve 23).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 19: Büyükada'da Yapı Ölçekli Değişimler – Çankaya Caddesi civarı

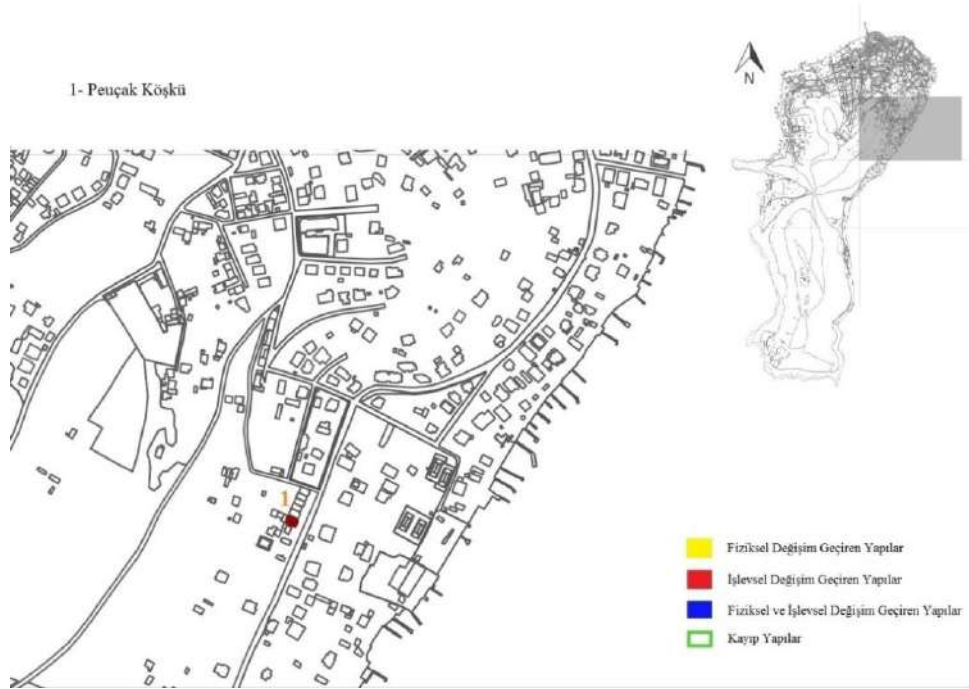

Şekil 20: Büyükada'da Yapı Ölçekli Değişimler – İskele, Çarşı ve Kumsal semti civarı

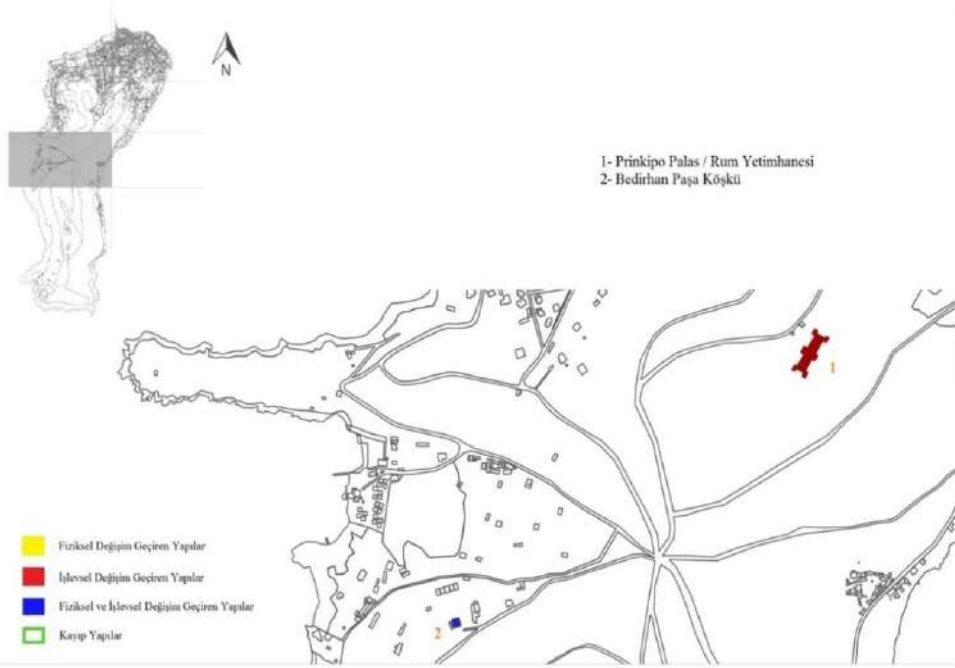
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 21: Büyükkada'da Yapı Ölçekli Değişimler – Nizam Mahallesi civarı

Şekil 22: Büyükkada'da Yapı Ölçekli Değişimler – Maden Mahallesi civarı

Şekil 23: Büyükada'da Yapı Ölçekli Değişimler – Yörükali Mevkii civarı

3.3. Toponimik Değişimler

Organik bir biçimde değişen ya da herhangi bir nedenle değiştirilen yer isimleri incelendiğinde tıpkı palimpsest bir yazmada olduğu gibi bir üst üste yazılma ve okunma gerçekliğiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Nitekim Ayataç ve Turhan'a göre; yerin oluşum ve değişimine dair okumalar, yerin fiziksel dokusu üzerinden yapılabildiği gibi yer isimleri üzerinden de yapılabilir. Çünkü yer isimleri sadece adres tanımlamakla kalmayıp; aynı zamanda fonksiyonel, tarihi, kültürel ve yapısal bir imge olarak mekanın sosyo-kültürel kimliğini de ortaya koyarlar (Ayataç ve Turhan, 2018:987).

Büyükada'daki sokak ve cadde isimlerinde gerçekleşen değişimleri Antoine Raymund tarafından "Plan de Prinkipo" adıyla 1912 yılında basılmış haritalar üzerinde somut bir şekilde görmek mümkündür. Raymund haritaları incelendiğinde, haritaların kendi çizim tekniğiyle yazılmış birçok eski sokak ve cadde ismi üzerine el yazısı ile yeniden isim yazıldığı görülmektedir. Tek başına bu haritaların bile eski ve yeni durumu bir arada görmek açısından, adadaki toponimik değişimlerin üst üste görülebildiği bir palimpsest izlenimi veriyor olması dikkat çekicidir.

Büyükada'daki sokak ve caddelerin, meydan, mahalle ve mevkilerin büyük çoğunluğunun isimleri değişmiş olup, özellikle sokak ve cadde isimlerine bakıldığında adadaki çoğu sokak ve caddenin en az bir kez isim değiştirdiği görülmektedir. Bu değişimlerin çoğu, yukarıda ifade edildiği gibi sadece Raymund haritalarından okunabildiği gibi; İstanbul Şehremaneti Harita Şubesi Müdürü Mühendis Necip Bey'in 1918 yılında hazırlattığı haritalardan okunan ilk isimleri, 1934 yılı basımı İstanbul Şehri Rehberi ya da 1955 yılı basımı Haritalı İstanbul Şehir Rehberi gibi rehberlerde kaydedilen yeni isimlerle karşılaştırarak da tespit edilebilmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu kaynaklar arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda söz konusu isim değişikliklerinin büyük çoğunluğunun Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştiği söylenebilir. İkinci kez değişen isimleri ise, Cumhuriyet döneminde hazırlanan şehir rehberlerinde geçen isimler ile günümüzde kullanılan isimler arasında karşılaştırmalar yaparak saptamak mümkündür. Sokak ve cadde isimlerinin geçirdiği değişimler aşağıdaki tabloda bir arada gösterilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Büyükkada'da Sokak ve Cadde İsimlerindeki Değişimler

İLK İSİM	İKİNCİ İSİM	ÜÇÜNCÜ İSİM
Acem Sok.	Kozalak Sok.	
Adalı Sok.	Zambak Sok.	
Amudiya Sok.	Kumsal Sok.	Topuz Sok.
Arslan Sok.	Aslanağzı Sok.	
Aya Dimitri Sok.	Alaçam Sok.	
Aya Nikola Cad.	Yılmaz Türk Cad.	
Aya Yani Sok.	Düz Sok.	
Aziziye Sok.	Müjde Sok.	
Bahçivanoğlu Sok.	Alpaslan Sok.	
	Ceylan Sok.	
Balık Pazarı Cad.	Balıkçıl Cad.	Şehit Belediye Bşk. Recep Koç Cad.
Banyolar Sok.	Banyo Sok.	
Berberoğlu Sok.	Çiçekli Yalı Sok.	
Büyükkada Cad.	Altınordu Cad.	
	Kumsal Sok.	
Büyük Aya Dimitri Sok.	Zağnos Paşa Cad.	
Camii Şerif Sok.	Ada Camii Sok.	Hamidiye Camii Sok.
Castelli Sok.	Peşkeş Sok.	Yasemin Sok.
Çınar Sok.	Halikarnas Sok.	
Despot Sok.	Karakuş Sok.	
Diaskelo Cad.	Nizam Ardı Sok.	Şehit Murat Yüksel Sok.
Doğramacı Sok.	Donanma Sok.	
Ekmekçi Sok.	Nevruz Sok.	
Ermeni Kilise Sok.	Kaptan Nuri Sok.	Mehmetçik Sok.
Eski Şalçı Sok.	Kesedar Sok.	
Fabrika Sok.	Yahşi Bey Sok.	
Foscolo Sok.	Bahçelerönü Sok.	
Garufalyes Sok.	Karanfil Deresi Sok.	Lala Hatun Cad.
Giacomo Cad.	Çankaya Cad.	
Güzel Sok.	Güzeller Sok.	
Güzeller Çıkmazı	Eski Türk Mektebi Sok.	
Hacı Fotaki Sok.	Özdemir Sok.	
Hamam Sok.	Firuz Sok.	
Hekim Sok.	Sakarya Sok.	
Hristos Cad.	Kadıyoran Cad.	
John Paşa Sok.	Hamlacı Sok.	
Kalfa Sok.	Türkoğlu Sok.	

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kamelya Sok.	Fatih Sok.	
Kamino Sok.	Kamelya Sok.	
Kantarocak Sok.	Büyük İskele Cad.	
Kaptan Yani Sok.	Nizam Köprüsü Mevkii Sok.	Yahya Kemal Beyatlı Sok.
Karakol Sok.	Kolbaşı Sok.	
Katolik Kilise Sok.	İcadiye Sok.	Yeni Sok.
Kefala Sok.	Kefil Sok.	
Konstantinidis Sokak	Kıvılcım Sok.	
	Zağnos Paşa Cad.	
Küçük Karakol Sok.	Gündüzbey Sok.	
Ladas Sok.	Baş Lala Sok.	
Macar Cad.	Oteller Cad.	Yirmiüç Nisan Cad.
Maden Cad.	Malul Gazi Cad.	
Mecidiye Sok.	Peltek Sok.	
Mosse Yani Sok.	Yel Üfürdü Sok.	
Muradiye Sok.	Muratlı Sok.	
Mustafa Bey Sok.	Konak Sok.	
Nevruz Mevkii Sok.	Bahar Sok.	
Nizam Deresi Sok.	Kırlangıç Sok.	
Panaya Kilise Sok.	İsa Çelebi Sok.	
Panayotaki Sok.	Kanarya Sok.	
Panco Sok.	Pancur Sok.	
Paskal Sok.	Şehbal Sok.	
Patrik Sok.	Gazi Mihal Sok.	
Pervanas Sok.	Pervane Sok.	
Piccolo Sok.	Kanarya Sok.	
Protestan Kilise Sok.	Zühre Sok.	
Rıhtım Cad.	Gülistan Sok.	Güldalı Sok.
Salahor Sok.	Ceylan Sok.	
Salhane Sok.	Deniz Kulübü Sok.	
Servili Sok.	Selvili Cami Sok.	
Silici Sok.	Sipahioğlu Sok.	
Simota Sok.	Löküncü Sok.	
Sovacı Sok.	Doğanbey Sok.	
Stavrinos Sok.	Tayyareci Mazlum Sok.	
Stavrinu Sok.	Palamut Sok.	Fenerbahçeli Lefter Sok.
Şalçı Sok.	Büyük Şakir Paşa Sok.	
Timiana Sok.	Temenna Sok.	
Valsami Sok.	Akdemir Sok.	
Yalı Sok.	Albayrak Sok.	
Yazıcı Sok.	Oltacı Sok.	
Yeni Bahçe Sok.	Bahçelievler Sok.	
Zeytinlik Sok.	Aydoğdu Sok.	
1.Banyolar Çıkmazı	Ahsen Sok.	
2.Banyolar Çıkmazı	Mercan Sok.	

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Ayrıca alanda yapılan gözlemler esnasında yakın geçmişte ismi değişen bazı sokakların önceki ve son isimlerini gösteren eski ve yeni tabelaları bir arada görerek de bazı son değişimleri tespit etmek mümkün olabilmektedir. Dikkat çekici bir detay olan bu durum, aynı sokak üzerinde her iki ismin birden görülmesi nedeniyle adres tarif etmek ya da bulmak bakımından alanda karışıklık yaratabilecek bir durum olarak yorumlanabilir. Ancak alanda direkt olarak gözlemlenebilen bir “üst üste okunma” gerçekliği sunan bu durumun dahi, bu araştırmaya temel alınan kavram olan palimpsesti çağrıştırdığı düşünülebilir (Gezen, 2022:204).

Değiştirilen sokak ve cadde isimlerinin büyük bir kısmında Rumcadan Türkçeye dönük bir değişim görülmekle birlikte birkaç Fransızca ve İtalyanca kökenli sokak ve cadde ismi de Türkçeleştirilmiştir. Ancak bunların yanında mevcut bazı Türkçe isimlerin de değiştirilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Rumcadan Türkçeye dönük değişimlere bakıldığında bazı Rumca kökenli isimlerin seslendirme bakımından çağrıştırdığı yakın bir Türkçe sözcükle yeniden isimlendirildiği, bazılarının ise eski isimle ses veya anlam bakımından herhangi bir benzerliği bulunmayan yeni sözcüklerle değiştirildiği görülmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda adadaki sokak ve caddelerin ilk isimlerinin yaklaşık %90'ının değiştiği tespit edilmiştir. İlk ismi değişmeyen az sayıdaki sokak ve caddeye ve yakın geçmişte imara açılarak parselasyonu yapılan kesimlerde yapılaşma etkisiyle sokak olma niteliği kazanıp sonradan isimlendirilen bazı yollara ise bu çalışmada değinilmemiştir.

Büyükada'da sokak ve cadde isimlerinde olduğu gibi birçok semt, mevki ve meydan isimleri de değişim geçirmiştir. Eski adıyla “Prinkipos”, Osmanlı dönemi kayıtlarındaki adıyla “Karye-i Rûmiyan” ve halk deyişimiyle ise Rumca “köy, oturlan yer” anlamında “Hora” olarak bilinen merkezî yerleşim, 19. yüzyılda genişleyerek kendi içinde bir takım mahalle veya semt birimlerine ayrılmış ve bu yerleşimler de yeni adlarıyla anılmaya başlamıştır. Bu yerleşim birimlerinin isimleri o dönemde genellikle bugün bilinen isimlerinden farklı olup çoğunlukla Rumca kökenli isimlerdir. Merkez yerleşim çevresinde gelişen bu birimler o dönemki isimleriyle; “Kumsal Mevkii”, “Ladas Mahallesi”, “Lonca Mahallesi”, “Macar Mevkii”, “Giacomo Mahallesi”, “Hristos Mahallesi” ve “Garufalyes Mevkii” olarak sıralanabilir (Millas, 2013). Büyükada 1911 yılında ise idari bakımdan altı mahalleye bölünmüş ve bu mahalleler; Nizam, Meşrutiyet, Karanfil, Cami, Yalı ve Maden Mahalleleri olarak düzenlenmiştir (Ekici, 2010:232). Cumhuriyet döneminde ise mahalli idare teşkilatlarının yeniden düzenlenmesine yönelik alınan kararlar sonucunda Büyükada; Maden, Nizam, Meşrutiyet, Karanfil, Cami ve Yalı mahallelerinin, “Maden” ve “Nizam” mahalleleri altında birleştirilmesiyle iki muhtarlığa ayrılmıştır. Sokak, cadde veya semt isimlerinin yanında Büyükada'nın kendisinin geçmişten bugüne kadar aldığı isimlerin tarihsel süreçteki evrimi de başlı başına belirgin bir toponimik değişim örneğidir (Gezen, 2022:209). Geç Roma ve Bizans dönemlerinde kullanılan ilk isimleriyle “Megalo / Megalo Nisi” (Büyük / Büyük Ada), “Prinkipos / Prinkipo Nisi” (Prens / Prens Adası) olarak anılan ada, Osmanlı döneminde ise, bağlı bulunduğu takımadanın “Kızıl Adalar” olarak isimlendirilmesinden hareketle “Kızıl Ada” ve “Ada-i Kebir” (Büyük Ada) isimleriyle anılmış, son olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Cumhuriyet Döneminde ise “Büyük Ada” ismi resmi olarak kullanılır olmuştur (Millas, 2014).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

4. Katmanlı Birliktelikler

Kentsel yerleşimde palimpsest kavramı yardımıyla okumalar yapılırken; yok olan, yok olmaya direnen ve yeni eklenenlerden oluşan, herhangi bir sınıflandırmaya dahil edilemeyecek özelliklerde birliktelikleri incelemek de katmanları görmek bakımından etkili bir yöntemdir. Gür'e göre insan yapısı çevredeki bilgi ileten göstergeler, ait oldukları dönemin sosyo-kültürel değer ve normlarının ipuçlarını taşır ve anlam iletirler (Gür, 2000). Ancak yapılı çevre üzerinde bu gözlemleri yaparken, yapısal nesnelere yararlanıldığı gibi, kendisi doğrudan yapısal olmasa da yapılaşmayla bir şekilde ilgisi bulunan sessiz tanıklıkların da izlerini sürmek gerekebilir. Çünkü bu tanıklıklar fiziksel, tarihsel ve sosyo-kültürel açıdan mevcut yapılaşmanın oluşum öyküsünü anlatırken, alanın da bir palimpsest gibi katman katman okunmasına yardımcı olurlar. Dolayısıyla alan araştırmalarında çalışmanın akışını destekleyici niteliğe sahip, yere sinmiş olup bir şekilde farkına varılan, tesadüfen oluşmuş olabilen, kendi zamanıyla veya içinden geçtiği dönemlerle bağlantı kurdurabilen anlamlı ya da anlamlandırılabilir her tür katmanlı birlikteliğe birer gösterge olarak örnek verilmiştir. Bu sayede Eco (2019)'nun deyimiyle "göstergelerin anlam kazanacağı yeni bağlamlar ortaya çıkarma", "değişik bakış açıları bulma", "çoktan aşınmış formların yeniden keşfi" gibi edimlerle kentsel yerleşime anlam yaratan bir yapı olarak bakıldığı düşünülmektedir. Burada ortaya konan palimpsest düzeni ve ağları çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilerle sentezlenerek bazen sözlü tarih, bazen de sezgisel öngörüler ve hatırlamalar yardımıyla bir yer geçmişinin gölgesinde tanımlanmıştır. Bu nedenle önceki örneklere göre belki daha soyut ve ancak alanda kavranabilir niteliktedirler. Ama çok gerçekçi ve değerlidirler.

Tespit edilebilen birlikteliklerin barındırdığı katmanların, kendi başlarına asal bir mimari birim olmasalar da etraflarındaki diğer mimari birimlerle birlikte düşünüldüğünde anlam taşıyan ve yakın çevresinin oluşum süreci hakkında bilgiler veren birimler oldukları görülmektedir. Örneğin bulunduğu konumda kendinden önce var olmuş bir işletmenin, kulübün, yapının ya da herhangi bir oluşumun adını almış bir yapı, bu adı yaşatan bir işletme ya da bu adla anılan bir mevki (Şekil 24 ve 25) bu birlikteliklere örnek verilebilir. Bu birliktelikler bir yer veya yapıyı isimlendirme alışkanlıkları bağlamında ortaya çıkmış birliktelikler olduklarından kültürel boyutlu toplumsal dinamiklerin mimariye yansımaları göstermektedirler.

Şekil 24: Bir dönemler Golf Kulübünün yer aldığı alanda inşa edilen "Golf Apartmanı" (Yazar-2021)

Şekil 25: Eski Un Fabrikası (Değirmen)'nin yerinde kurulan "Değirmen Plajı" (Yazar-2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Benzer şekilde kendinden önceki bir yapının bahçe kapısı, duvar ya da müştemilat gibi eklentilerini veya sınırlayıcı elemanlarını kullanan başka bir yapı (Şekil 26 ve 27) veya günümüzde özel bir mülkiyetin bahçesinde kalmış bir ziyaretgah olan bir ayazma da katmanlı birlikteliklere örnek verilebilir. Bu gibi örneklerse, önceki bir yapının eklentilerinin bugünün gereksinimlerini karşılamak amacıyla kullanılmasından doğan birliktelikler olmaları nedeniyle gereksinimlere bağlı kullanımların dönemsel olarak mimariye yansımaları göstermektedirler.

Şekil 26: Antuan Azaryan Köşkü'nün bahçe kapısını kullanan bir apartman (Yazar-2020)

Şekil 27: Kadınlar Manastırı'ndan kalma bir nişin fonksiyonel kullanımı (URL-3)

Bu birlikteliklere bakıldığında Tanyeli'nin ifadesiyle “her yeninin, eskilerin yani mevcut olanların tanımladığı bağlamlar üzerine kurulduğu” görülmektedir (Tanyeli, 2020:9). Kroessler (2015:10) ise, palimpsest bir kentte geçmişin anıtları arasında çağın değerlerinin ve katkılarının belirginleştiğini, yeni ile eskinin diyalogu sayesinde gündelik deneyimlerde şehrin cazibesinin yeniden keşfedildiğini söylemekte ve palimpsesti yaşayan bir şehir için ideal bir metafor olarak göstermektedir. Dolayısıyla bu birlikteliklerin ve onların oluşumlarında payı olan kuşakların Büyükada'yı geçmişin bilgilerini bugüne aktaran metinlerin üst üste yazılı bulunduğu bir parşömen gibi kullanarak bir “palimpsest yer” haline getirdikleri görülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Palimpsest kavramının alandan veri toplama ve verileri yorumlama aşamalarında hem parçalardan yola çıkarak bütüne ulaşmada hem de bütünden yola çıkarak parçaları yorumlamada çift yönlü bir düşünme tekniği sağlayan yönlendirici bir kavram olduğu görülmüştür. Bu kavram ışığında üst üste yazılma gerçekliğini araştırırken incelenen yapıların, alanların ve bazı yapısal birimleri birbiriyle ilişkili kılan oluşumların barındırdığı mimari birimler; katmanlı olma durumunu özelle gösteren birer örnek olarak yorumlanabilmektedir. Bunun yanında farklı dönemlere ait örneklerin yani tarihsel sırasıyla vernaküler müstakil konutlar, köşkler ve villa, apartman, site gibi yapı tipolojilerinin bir arada görülebiliyor olması da yerin yani Büyükada'daki yapıları çevrenin genel anlamdaki çok katmanlılığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Benzer şekilde yerin tarihini ve bir bakıma yapılı çevrenin oluşum öyküsünü anlatan bir çeşit yazılı kaynak olması açısından yer adları üzerinde gerçekleştirilen incelemeler sonucunda tespit edilen toponimik değişimler de palimpsestin alanda gizli kalmış bir diğer yüzünü ortaya çıkarmıştır. Zira Büyükada'da birçoğu özel bir isimle anılan yapıların bir kısmı bulunduğu yakın çevreye veya sokağa adını vermiş yapılar olduğundan yer adlarındaki değişimler de yerin tarihiyle söz konusu yapılar arasındaki yakın ilişkiyi kanıtlar niteliktedir. Tüm bu edinimlerden hareketle Büyükada'nın, yukarıda değinildiği gibi birçok farklı bağlamdan referansla bakıldığında bir "palimpsest yer" olarak nitelenebileceği kanısına varılmıştır.

Palimpsestte her bir katman öncekini tamamen yok etmemekte, kendinden önceki yazının mürekkebinin silse bile izlerini parşömenin dokuları arasında korumaktadır. Bu bağlamda Büyükada'yı çeşitli metinlerin üst üste yazılı bulunduğu ve tamamen silinmeden duran eski yazıların yeni yazılanlarla bir arada görülebildiği bir parşömen edasıyla bu fenomene yapısal anlamda sahne olan bir alan olarak görmek; bu birikimi gelecek kuşaklara aktarmak adına söz konusu yerde tasarlanıp uygulanacak olan bundan sonraki yapım faaliyetleri için bir takım öneriler getirmeye yardımcı olabilir. Çünkü parşömen üzerinde yer alan her bir metin bir bilgi aktardığı gibi alanda okunan her katmanın da bir anlatım ve anlama sahip olduğu bir gerçektir. O halde öncelikle günümüze ulaşabilen her katman özgünlükleri bozulmadan yerinde korunmalı, taşıdıkları bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için ise sistematik tarihsel anlatımlarla gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir. Burada ilk olarak sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler gibi oluşumların sorumlulukları akla gelse de, en az bu oluşumlara yansiyacak kadar sorumluluğun, mülk sahiplerine ve inşaat sektöründe faaliyet gösteren tasarımcı ve yapımcılara da yansıdığı gerçeği unutulmamalıdır. Öncelikle koruma, canlandırma, yenileme ya da yeni yapım faaliyetleri için alınacak kararlar sadece resmi otoritelerin mevzuat kapsamındaki yetki ve onaylarına bırakılmamalı, resmi makamlarca şart koşulmayan ya da dikkate alınmayan konularda gerekli hassasiyetler özellikle yapı sahipleri, tasarımcılar veya yükleniciler tarafından da gösterilmelidir. Yerel yönetimler tarafından bakıldığında ise; taşıdığı mimari tasarım değeriyle öne çıkan, tarihsel özellikleriyle ün kazanmış, ya da üslup veya dönemsellik bakımından özgün niteliklere sahip yapıların, korunması gerekli kültür varlığı olarak kayıt altına alınmış olmasalar bile, yıkımlarına hiçbir şekilde izin verilmemeli ve aslına uygun olmayan restorasyon projeleri onaylanmamalıdır.

Bu gibi yapıların, sahipleri tarafından resmi makamlara herhangi bir başvuru yapılması beklenmeksizin, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmeleri adına gerekli çalışmalar başlatılmalıdır.

Yerel yönetimlerde gerek politik ve ekonomik çekinceler, gerekse bürokratik yavaşlık ve yoğunlukların oluşturduğu çıkmazlar nedeniyle genellikle ikinci plana itilen yerel tarih, kentsel hafızayı belgeleme, kayıt altına alma, tanıtım ve sürdürülebilirlik gibi bilim ve sanat ara kesitinde multidisipliner düşünmeyi ve kolektif çalışmayı gerektiren faaliyetlere ağırlık verilmelidir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu noktada bir belgeleme çalışması olarak tarihi ve/veya mimari yönden önem taşıyan yapıların giriş kapıları ya da bahçe duvarlarına kamusal alandan okunabilecek bir konumda yapım yılı, mimari üslup, yapısal detaylar, toplum nezdinde ün kazanmış kullanıcılar gibi bilgiler içeren yazılı ve karekodlu tanıtıcı plaketler asılması veya ada genelinde kentsel hafızayı duyumsatan ve yerel tarihi tanıtan gezi rotaları düzenlenmesi gibi öneriler getirilebilir. Alan araştırmasında aşamalar halinde önerilen palimpsest temelli düşünme tekniği; örneklem alanda gerçekleştirilecek tarihsel, mimari veya arkeolojik araştırmalara bir inceleme tekniği olarak uyarlanabilir veya farklı yorumlar katılıp geliştirilerek kullanılabilir. Bu sayede adadaki yapılaşmanın ve yerleşimin oluşum ve değişim süreçleri üzerinden dikkat çekici yeni bilgilere ulaşılabilir.

Çalışmanın ilerleyişi boyunca edinilen bilgilerin ve araştırmalar sonucunda varılan noktanın getirdiği beklentiyle; yıkıcı ve köktenci müdahalelere maruz kalmadığı için katmanlarını koruyan ve kentsel belleği görece canlı kalan bir yer olan Büyükkada'nın bir "palimpsest yer" olarak mevcut haliyle dahi diğer yerel yönetimlere ve mülk sahibi olmanın gerektirdiği duyarlılık bağlamında sivil topluma örnek teşkil etmesi umulmaktadır.

Kaynaklar

- Akpınar, S. (2014). *Büyükkada: Bir Ada Öyküsü*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Ayataç, H., Turhan, T. Z. (2018). Sokak İsimlerinin Kent Morfolojisindeki Değişimle İlgisi: İstanbul Kıyı Meydanları İçin Bir Karşılaştırma. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı, s. 987-1003.
- Eco, U. (2019). *Mimarlık Göstergelimi*. (Çev. Fatma Erkman Akerson). İstanbul: Daimon Yayınları. (Orijinal Yayının Basım Tarihi: 1968)
- Ekici, C. (2010). *Belgelerde İstanbul Adaları*. İstanbul: Adalar Kültür Derneği Yayınları.
- Ergin, O. N. (1934). *İstanbul Şehri Rehberi*. İstanbul: İstanbul Cumhuriyet Matbaası.
- Freely, J. (2010). *Prens Adaları*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Gezen, A. F. (2022). Tarihsel Süreçte Mimari Katmanlaşmanın Yerel Bir Örneği: Büyükkada, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Gür, Ş. Ö. (2000). *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Gür, Ş. Ö. (2002a). Palimpsest: Örselenmiş Parşömen ya da Tablet-1. *Yapı Dergisi*, 245, 60-65.
- Gür, Ş. Ö. (2002b). Palimpsest'i Okumak. *Yapı Dergisi*, 246, 64-74.
- Huyssen, A. (2003). *Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. California: Stanford University Press.
- Kroessler, J. A. (2015). The City as Palimpsest. https://academicworks.cuny.edu/ij_pubs/42/
- Lokmanoğlu, H. (1955). *Haritalı Şehir Rehberi: İstanbul*. İstanbul: Halk Basımevi.
- Millas, A. (2013). *Hala Hatırlıyorum= Ακόμα θυμάμαι= I Still Remember*. İstanbul: Adalı Yayınları.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Millas, A. (2014). *Büyükada: Prinkipo, Ada-i Kebir*. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Yayının Basım Tarihi: 1961)
- Pinguet, C. (2018). *Adalar'a Çıkmak: İstanbul Açıklarındaki Bir Takımadanın Öyküsü*. (Çev. Orhun Alkan) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Raymund, A. M. (1912). Plan de Prinkipo.
- Sunalp, A. (2020). İstanbul Adaları'nda Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Art Deco ve Ötesi. *Mimar.ist*, 68, 42-50.
- Tanyeli, U. (2017). *Yıkarak Yapmak. Anarşist bir Mimarlık Kuramı İçin Altılık*. İstanbul: Metis Yayınları.

URL Kaynakları

- URL-1: <https://www.adalarmuzesi.org/cms/projeler/mimari-miras-veritabani?sobi2Task=sobi2Details&catid=5&sobi2Id=184>
- URL- 2: <https://adalarpostasi.com/2011/11/10/adalar-postasi-2617-terrace-lidoda-oturmanin-dayanilmaz-utanci/>
- URL- 3: <https://adalarpostasi.com/2011/12/24/adalar-postasi-2631-bes-yuzden-fazla-munzevi-kadinin-yasadigi-eski-bir-manastirin-gorkemli-temelleri/>

Hastane İç Mekânlarında Renk Kullanımı Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği

Arş. Gör. Ayşe ŞAHİNER TUFAN*, Doç. Dr. Muteber ERBAY**

Özet

Sağlıklı olma kavramı hem fiziksel, hem ruhsal hem de sosyal anlamda iyi olma halidir. Günümüz hastane iç mekânlarında, temel işlevsel değerlerin yanı sıra estetik değerlerin de ön planda tutulduğu tasarımlar göze çarpmaktadır. İnsanın ruhsal olarak iyi hissetmesine katkı sağlayacak durumlardan biri estetik değerlerdir. Tasarımda estetik değer yaratmada kullanılan en etkili tasarım öğelerinden biri ise renktir. Renk mekâna estetik olarak katkı sağlamasının yanında psikolojik olarak da kullanıcıyı olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Sağlık hizmeti almak isteyen birinin ruh halini sadece renk kullanarak düzeltmek mümkün değildir. Ancak renk algısının iyi olma durumuna etkisi, yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur.

Ülkemizde sağlık sektöründeki özelleştirme ile birçok hastanenin iç mekân tasarımında rengin estetik olarak tasarıma katkısı yanında işlevsel ve psikolojik katkıları da dikkate alınmaya başlanmıştır. Ancak mevcut veya yeni yapılmakta olan birçok sağlık yapısında renk, öncelikli bir tasarım elemanı olarak dikkate alınmamaktadır.

Bu çalışma; Trabzon özelinde, devlet hastaneleri ile özel hastanelerin iç mekânlarında renk kullanımını ele alarak rengin işlevsel, estetik ve psikolojik açıdan düşünülmesi gereken bir tasarım ögesi olduğuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Sağlık yapılarında rengin etkilerinin tartışılması iyileşmeye katkı sağlama potansiyeli olması bakımından önemlidir. Yapılan çalışmaların kısıtlı olması nedeniyle de çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada yerinde tespit çalışması yapılmış, ele alınan hastanelerin giriş holleri, poliklinikleri, polikliniklere ait doktor odaları ile bilgilendirme ve uyarı levhaları rengin estetik, psikolojik ve işlevsel etkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Sonuç değerlendirmesinde ise özel hastanelerde renk kullanımının devlet hastanelerine göre tasarıma dâhil edilerek bir tasarım elemanı olarak kullanıldığı ancak bu hastanelerde de renk tercihlerinin yüzeylerden ziyade mobilyalarda yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Yapıları, Renk, Renk Tasarımı, Mekân Algısı, İç Mekânda Renk.

*Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık A.B.D., Trabzon, Türkiye.

E-mail: aysesahiner@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4260-3013

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İç Mim. Bölümü, Trabzon, Türkiye.

E-mail: merbay@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8649-4069

Başvuru – Submission: 29/06/2022

Kabul – Acceptance: 18/08/2022

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202262560>

A Research on Color Use in Hospital Interior Places: Trabzon Sample

Abstract

The concept of being healthy is a state of being both physically, mentally and socially well. In today's hospital interiors, designs that prioritize aesthetic values as well as basic functional values stand out. One of the situations that will contribute to a person's mental well-being is aesthetic values. One of the most effective design elements used in creating aesthetic value in design is color. Color not only contributes to the space aesthetically, but also psychologically affects the user positively or negatively. It is not possible to improve the mood of a person who wants to receive health care by using color alone. However, many studies show that color has important effects on human psychology.

With the privatization in the health sector in our country, the functional and psychological contributions of color as well as the aesthetic contribution of color to the interior design of many hospitals have begun to be taken into consideration. However, color is not considered as a primary design element in many existing or newly constructed healthcare buildings.

This work; In Trabzon, it aims to draw attention to the use of color in the interiors of public and private hospitals, and draw attention to the fact that color is a design element that should be considered in terms of functionality, aesthetics and psychology. Discussing the effects of color in health structures is important in terms of its potential to contribute to healing. Discussing the effects of color in health structures is important in terms of its potential to contribute to healing. In the study, on-site detection work was carried out, and the entrance halls, outpatient clinics, doctor's rooms of the outpatient clinics, and information and warning signs were evaluated in the context of the aesthetic, psychological and functional effects of color. In the result evaluation, it was determined that the use of color in private hospitals was used as a design element by including it in the design compared to public hospitals, but in these hospitals, color preferences were made on furniture rather than surfaces.

Keywords: Health Structures, Color, Color Design, Perception of Space, Color in the Interior Space.

1. Giriş

Renk çeşitli cisimlerden yansıyarak gelen ışınların görsel algı sonucu kişide oluşturduğu duyumdur (Çellek ve Sağocak, 2014: s. 167). Bu özelliği ile renkler sanat ve tasarımın vazgeçilmez anlatım dilidir (Civcir, 2015: s. 308). Mimaride ise yapı malzemelerinin rengi doğa tarafından üretilmek yerine insan tarafından kontrol edilmeye başlandıktan sonra tasarımda renk adına yeni bir adım atılmıştır (Rasmussen, 1994). Renk tasarımı üzerine yapılan çalışmaların çok azı bilimsel araştırmalara, çoğu ise gözlemsel çalışmalara dayanmaktadır. Rengin yapılı çevrede kullanımının insanın duygu durumu üzerindeki etkisini ortaya koyan deneysel çalışmalar da bulunmaktadır (Smith, 2008).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Örneğin bir oturma odasındaki renklerin hangi duyguları çağrıştırdığı ya da verilen duygusal tepkilerde cinsiyetin etkisinin olup olmadığını tespit etmeye çalışan deneysel çalışmalar bulunmaktadır (Güneş ve Olguntürk, 2020). Farklı işlevler içeren mekânlarda renklerin sunduğu estetik ve ruhsal etkiler duygu durumunu etkilediği gibi çevreyi algılayış biçimini, mekân kullanımını ve çalışma verimini etkilemektedir (Ćurčić vd., 2019). Aynı zamanda doğru kullanıldığında stres seviyesini azaltarak sosyal destek de sağlayabilir (Kocaoğlu vd., 2020).

Renk; biçim, mekân ve ışıkla mimarının bileşenlerini oluşturur ve tasarımı doğrudan etkiler. Renkle bir form vurgulanıp öne çıkarılabilir, kaos ve karmaşa yaratılabilir, benzerlik ve zıtlık etkisi vurgulanabilir ya da yok edilebilir, parçalar gizlenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde biçim rengin bedeni, renk de biçimin tinsel değeridir (Civcir, 2015; Güller, 2007; Çellek ve Sağocak, 2014).

Renk insan üzerinde fizyolojik ve psikolojik etkilere sahiptir. Bu etkilere göre renkler sıcak renkler ve soğuk renkler olarak ikiye ayrılır (Mahnke,1996). Fizyolojik olarak sıcak renkler kan basıncını artırır, kalp atışını hızlandırır, kas geriliminde artışa sebep olur ve metabolizmayı hızlandırarak sindirimi artırır. Bu yüzden restoranlarda genel olarak kırmızı kullanılır. Soğuk renkler ise tam tersi bir etki yaratarak kan basıncını düşürür, metabolizmayı ve kalp atışını yavaşlatır. Sıcak renkler psikolojik olarak aktiflik, yakınlık hissi, enerji, hareket gibi etkiler yaratırken soğuk renkler uzlaştırıcı, hüzünlü, ağır, sakin, güven verici, yatıştırıcı etkiler yaratır. Rengin anlamı farklı uygarlıklara göre değişkenlik gösterir. Örneğin; batı toplumlarında saflık ve temizliği simgeleyen beyaz renk, Uzak Doğu toplumlarında ölümü ve yası simgelemektedir. Bu nedenle batı toplumlarında gelinlikler beyaz tercih edilirken uzak doğu toplumlarında beyaz tercih edilmemektedir. Bununla birlikte belli renkler sebebi bilinmese de belli şeylerle yakıştırılır. Örneğin; Bir puro paketinin pembe ya da leylak olması beklenemez. Çünkü pembe paket zihinde sabun ya da parfümü çağrıştıran farklı kokular canlandırır (Civcir, 2015; Çellek ve Sağocak, 2014).

Rengin türü, değeri, kroması da vermiş olduğu etkiyi biçimlendirir. Rengin türü rengin çeşidini tarif eden bir kriterdir. Her renk farklı bir renk türüdür. Rengin tür özelliği dalga boyuna göre değişiklik gösterir. Rengin değeri ton olarak da adlandırılır. Rengin açıklığını ve koyuluğunu ortaya çıkaran kriterdir. Renklerin parlaklık ve yoğunluk derecesini gösteren kriter ise rengin kromasıdır. En saf renkler en yüksek kromayı taşır. Renge siyah ve beyaz eklenerek doygunluğu artırılıp azaltılabilir (Pile, 1997; Göler, 2009, Chen, 2013).

Renk kullanıldığı mekânı etkiler. Bir mekânda parlak renklerin yoğun olarak kullanılması heyecan ve neşeli bir etki yaratırken sakin ve pastel tondaki renkler dinlendirici bir etki yaratmaktadır. Kullanılan renge göre nesnelere ya da mekânlar büyük ya da ufak, yakın ya da uzak, soğuk ya da sıcak görülebilir (Çellek ve Sağocak, 2014; Rasmussen, 1994, Pile, 1997).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bununla birlikte renklerin kullanıldığı tavan, döşeme, duvar yüzeyi ve bu yüzeylerde ne kadar kullanıldığı da mekânda yaratılacak etki bakımından önemlidir. Poore (1994: s. 17)'a göre; genel olarak renk bir mekân içerisinde beş temel amaç için kullanılmaktadır. Bunlar;

- Mekânın atmosferini ve ambiyansını oluşturmak,
- Dikkati çekmek ya da dağıtmak,
- Mekânların olduklarından daha küçük ya da büyük algılanmasını sağlamak,
- Mekânı tanımlamak ve
- Mekânı bütünleştirmek ya da parçalamaktır.

Rengin duygular, düşünceler, eylemler, performans, fiziksel ve ruhsal sağlık üzerinde çok etkili bir unsur olduğu uzmanlarca kabul edilmektedir. Bu nedenle ofis, eğitim ve sağlık yapılarında rengin insan sağlığı ve performansı üzerindeki olumlu etkileri göz önüne alınarak tasarım yapılmalıdır (Öztuna, 2007: s. 120).

2. Sağlık Yapılarında Renk

Sağlık kavramı insanın varoluşundan itibaren olan bir kavramdır. İnsanlar sağlığını kaybetmesi durumunda endişelenir ve tedavi için yollar arar. Sağlık yapıları ise insanlara tedavi imkânı sağlayan insan sağlığını olumsuz etkileyen faktörleri ortadan kaldıran kurum ve kuruluşlardır (Güller, 2007).

Sağlık yapılarında kullanıcı gereksinmelerine göre tasarım en önemli kriterdir. Bu mekânlarda stres seviyesi oldukça yüksektir ve iyileşmenin sağlanabilmesi için stres düzeyinin minimuma indirilmesi gerekir (Mahnke, 1996). İnsanlar hastalık psikolojisiyle birlikte mekâna tedirgin olarak gelirler. Hasta yakınları sevdiklerine zarar gelecek korkusuyla hastanelerde onlara eşlik ederler. Stresli bir ortamda çalışan personelin daha huzurlu bir iş ortamına ihtiyacı vardır. Bu yüzden hastane tasarımı yapılırken insanları strese sokmayacak ve rahatlatacak mekânlar tasarlanmasına özen gösterilmelidir.

Rengin tarih öncesi çağlardan beri iyileştirici etkilerinin olduğu bilinmektedir. Arkeologların yaptığı çalışmalar sonucunda, tapınakların özel bir biçimde inşa edildiği, ibadet odalarında güneş ışınlarının yedi renk tayfına ayrılarak renklerin ibadet ve tedavide kullanıldığı bulunmuştur. O yıllarda renk tedavisini uygulayan kişilerin, öncelikle hastanın hangi renk ve renklere ihtiyacı olduğunu teşhis edip; daha sonra hastayı bu rengin aydınlattığı odada yatırarak tedavi ettiği anlaşılmıştır (Aksoy ve Kılıç, 2004: s. 3). Modern tıpta rengin fiziksel hastalıklarda tedavi edici olduğu bilimsel olarak kanıtlanmasa da psikolojik olarak insanları olumlu ve olumsuz etkilediği bilinmektedir (Güller, 2007).

Aydınlatma, yüzey tasarımı, malzeme gibi renk de psikolojik ve fizyolojik olarak rahat ve sakin bir ortam yaratmada önemli kriterlerden biridir. Aynı zamanda renk kullanımı dikkat dağıtıcı etkiler yaratarak insanların hastalığa odaklanmasını engeller ve zihnin rahatlamasına yardımcı olur.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Sağlık yapılarında renk kullanımında en büyük zorluk, bu tür yapıların karmaşık bir organizasyon gerektiren çok kapsamlı bir içeriğinin olmasıdır.

Sağlık yapılarının farklı bölümleri için renkle ilgili yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Giriş salonlarında ilk izlenim açısından etkili olması ve güven vermesi açısından güçlü ve ayırt edici renklerin kullanılması (Long vd., 2021), bekleme salonlarında soğuk renklerin tercih edilmesi, sıcak renklerin ise kısa süreli beklenen alanlarda kullanılması (Chen, 2013), yer işaretlerinin güçlü renklerle ayırt edildiklerinde kullanıcıların yönlendirilmesine yardımcı olması (Long vd., 2021), beyazın hijyenle bağdaştırılması (Köseoğlu ve Çelikkayalar, 2016), hasta odalarında düşük kontrastlar ile açık ve orta doygunluktaki renklerle bir armoni oluşturulmaya çalışılması ve rengin en doygun ve parlak halinin kullanılmaması (Tuncay, 2006) gibi deneysel çalışmalar bunlardan birkaç tanesidir. Ayrıca yine hastanelerin giriş, koridorlar, geçiş alanları, bekleme salonları yatan hasta odaları, poliklinikler, doktor odaları, emzirme odaları, yönlendirme ve levhaları için yapılmış çalışmalar (EshaG ve BSabadi vd., 2017; Liu vd., 2014; Mahnke, 1996; Zraati, 2013; Pile, 1997; Kalantari vd., 2021; Al-Sharaa vd., 2022; López-Tarruella vd., 2019; Kocaoğlu vd., 2020) da bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğu tasarım disiplini ile değil sosyal bilimlerle ilişkili çalışmalardır. Sağlık çevrelerinde renk ve ışık tasarımında Mahnke'nin ortaya koyduğu genel ilkelere göre; mimari yerleşim olarak bina oturaklı, duyarlı aynı zamanda da çekici olmalıdır. İç mekânda ise renk tasarımının psikolojik ve estetik rolü olmalıdır. Bu nedenle hastaların fizyolojik ve psikolojik sağlığını koruyarak iyileştirici ortamı arttırmalı; görsel tıbbi teşhis doğruluğunda, cerrahi performansta, tedavide ve rehabilitasyonda yardımcı olmalıdır. Ayrıca ışığı ve görsel ergonomiyi artırmalı, yönlendirmeyi desteklemeli, bilgi sağlamalı, özel mekânları tanımlamalı ve çalışma koşullarını görsel anlamda geliştirmelidir.

Fonksiyon, psikolojik takviye, biyolojik kaygılar, görsel hoşluk, renklerin ifadelendirilmesi dikkate alınarak uygun ışıklandırma seçilmelidir (Mahnke, 1996: s. 148).

Bu bağlamda çeşitli sağlık yapılarını ele almamız gerekirse Florida Hospital incelendiğinde zeminde kullanılan renkler ve grafiklerle bölgeler oluşturularak odalar belirlenmiştir (Şekil 1a). Massachusetts General Hospital incelendiğinde ise yüzeyler daha nötr renklerde tutularak renkli donatılar tercih edilmiştir (Şekil 1b). Bahçelievler Memorial Hastanesinde koridorda renkle oluşturulan bölgelemeler görülürken hasta odasında sıcak ve soğuk renklerin dengeli bir şekilde bir arada kullanılması görülmektedir (Şekil 2). Bu mekânlarda rengin tasarımın bir parçası olarak kullanıldığı estetik bir kullanımın yanı sıra bir işlev de yüklendiği görülmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 1. a) Florida Hospital, Orlando (URL-1,2022) b) Massachusetts General Hospital, ABD (URL-2, 2022)

Şekil 2. Bahçelievler Memorial Hastanesi (URL-8, 2022)

Bunun yanı sıra çocuk hastanelerinde renk, çok geniş bir yelpazede kullanılabilme ve yine tasarımın bir parçası olmaktadır. Bu mekânlarda rengin, ortama girince dikkati dağıtmak ve insanın özellikle çocukların psikolojik olarak rahatlamasına katkı sağlamak amacıyla geniş bir yelpazede tercih edildiği düşünülmektedir. Bu duruma örnek olarak Akron Children's Hospital, Toronto Sick Kids Children Hospital, Shriners Hospital for Children ve Arizona's Phoenix Children's Hospital verilebilir (Şekil 3,4,5,6). Bu örneklerde pembe, sarı, yeşil, mavi gibi renklerin daha canlı ve kroması yüksek tonları farklı formlar üzerinde kullanılmıştır.

Ayrıca tavan, duvar, döşeme düzlemlerinde yönlendirme, dikkat çekme ve dağıtma, kaygıyı azaltma gibi amaçlara hizmet etmek için renkli yüzeyler tasarlanmıştır. Böylece odak başka yere çekilmek istenmiştir.

Şekil 3. Akron Children's Hospital (URL-3, 2022) Şekil 4. Toronto Sick Kids Children Hospital (URL-4, 2022)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 5. Shriners Hospital for Children(URL-5, 2022) Şekil 6. Arizona's Phoenix Children's Hospital (URL-6, 2022)

Yine yönlendirme ve bilgilendirme tabelalarında yurtdışı örneklerine baktığımızda, rengin bir tasarım öğesi olarak ele alındığı ve bu yaklaşımın tüm mekânlara yayıldığı ayrıca dikkat çekerek amacına hizmet ettiği görülmektedir. Şekil 7 incelendiğinde, sirkülasyon akslarında yer alan tabelaların dikkat çekerek bilgilendirmek ve yönlendirmek amacıyla konumlandırıldığı görülmektedir.

Şekil 7. Yönlendirme ve bilgilendirme tabelalarının tasarım içinde kullanımına örnek (URL-7, 2022)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Hastanelerde yanlış ya da doygunluk seviyesi fazla olan renk kullanımı insanlar üzerinde kötü etkiler bırakır. Örneğin; hastanede kullanılan kırmızı renk kanı çağırıştırır, kalp ritmini artırır ve heyecan uyandırır. Ancak hastanelerde bunun tam tersi bir ortam amaçlanmıştır. Hastaneler hem güvenli hem de davetkâr olmalıdır. Renklerin psikolojik etkileri göz önüne alınarak, sağlık görevlilerinin kıyafetleri bile güven hissini artırmak ve heyecan seviyesini en aza indirmek için yeşil ve mavi tonlarından seçilmektedir (Chen, 2013; Tuncay, 2006; Ulaş, 1992). Görüldüğü gibi, tasarımın önemli kriterlerinden biri olan renk, sağlık yapıları iç mekân tasarımında da önemlidir. Bu amaçla Trabzon özelinde yapılan bu çalışma ile rengin işlevsel, estetik ve psikolojik açıdan düşünülmesi gereken bir tasarım ögesi olduğuna dikkat çekmek amaçlanmaktadır.

3. Çalışma Alanı ve Yöntemi

Trabzon özelinde yürütülen bu çalışma ile ilgili hastane yönetimlerinden gerekli özel izinler alınmıştır. İl bütününde tüm hastaneler hedeflense de bir hastaneden izin alınmadığı için değerlendirmeye alınamamıştır. Çalışmaya dâhil edilen hastaneler gerçek ve tüzel isimleri yerine hizmete girdiği yıl sıralamasına göre numaralandırılarak kullanılmıştır. 4 devlet ve 2 özel hastanede renk kullanımı irdelenmiştir. 1, 2, 3, 5 numaralı hastaneler devlet hastanesi, 4 ve 6 numaralı hastaneler özel hastanelerdir. Analizler önce her hastane için ayrı ayrı daha sonra da karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yerinde tespit çalışması yapılarak mekânlar fotoğraflanıp görsel kimlik kartları oluşturulmuştur.

Sağlık yapıları ortak alan, tıbbi alan, özel alan ve geçiş alanı olarak ayrılabilir (Long vd., 2021). Bu nedenle bu çalışmada da ortak alanlar; giriş ve bekleme alanları, tıbbi alan; poliklinikler, doktor odaları, geçiş alanları; koridorlar ve yönlendirme levhaları özel alanlar da; yatan hasta odaları olarak ele alınmıştır. Ancak yatan hasta odalarının görüntülenmesi için izin alınmadığından bu çalışmada değerlendirme dışında tutulmuştur. Yine diğer servis alanları da (acil servis, görüntüleme odaları, ameliyathane, vb.) güvenlik nedeni ile çalışmaya dâhil edilememiştir. Böylece hastane içerisinde hastaların en çok dolaşım ve eylem alanına sahip giriş alanı, poliklinikler ve yönlendirme/bilgilendirme levhaları olmak üzere 3 temel eylem alanı belirlenmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Her alan fotoğraflanırken şu hususlara dikkat edilmiştir.

- Giriş holünde; giriş alanından genel bir görünüş, karşılama bankosu ve varsa bekleme salonu,
- Poliklinik alanlarından bir tanesi çocuk polikliniği olmak üzere 3 poliklinik; karşılama bankosu, hastalar için bekleme salonu ve doktor odası,
- Levha olarak ise yönlendirme ve bilgilendirme amaçlı hastane içinde yer alan levhalar fotoğraflanarak rengin tasarım içindeki yeri gözlemlenmiştir.

Çalışmada renk analizi yapmak için fotoğraflanan görseller, her bir hastane için tablolar halinde sunulmuştur (Tablo 1 - 6).

Görsel tablolar oluşturulduktan sonra öncelikle her bir mekân tavan, döşeme, duvar ve donatı renkleri, yönlendirme levhaları ise kullanıldığı yer, zemin ve yazı renkleri açısından renk tespitleri yapılarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 1. 1 numaralı hastaneye ait görseller

ÖRNEK NO: 1 Hizmete Giriş Yılı: 1937 (Devlet)				
GİRİŞ HOLD	Genel Görünüş	Banko	Bekleme Salonu	
				
POLİKLİNİK-1	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-2	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-3	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
LEVHALAR	Genel Bilgilendirme	Kat Bilgilendirme	Uyan	
				

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 2. 2 numaralı ait görseller

ÖRNEK NO: 2 Hizmete Giriş Yılı: 1958 (Devlet)				
GİRİŞ HOLLÜ	Genel Görünüş	Banko	Bekleme Salonu	
				
POLİKLİNİK-1	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-2	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-3	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
LEVHALAR	Genel Bilgilendirme	Kat Bilgilendirme	Uyarı	
		Kat bilgilendirmesi genel bilgilendirmeyle aynı olup bulunan kat farklı bir renkle belirtilmiştir.		

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 3. 3 numaralı hastaneye ait görseller

ÖRNEK NO: 3 Hizmete Giriş Yılı: 1998 (Devlet)				
GİRİŞ HOLD	Genel Görünüş	Banko	Bekleme Salonu	
				
POLİKLİNİK-1	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-2	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-3	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
LEVHALAR	Genel Bilgilendirme	Kat Bilgilendirme	Uyarı	
				

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 4. 4 numaralı hastaneye ait görseller

ÖRNEK NO: 4 Hizmete Giriş Yılı: 2007 (Özel)				
GİRİŞ HOLD	Genel Görünüş	Banko	Bekleme Salonu	
	Genel görünüş bankodan ibarettir.		Bekleme salonu bulunmamaktadır.	
POLİKLİNİK-1	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-2	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-3	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
LEVHALAR	Genel Bilgilendirme	Kat Bilgilendirme	Uyarı	
				

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 5. 5 numaralı hastaneye ait görseller

ÖRNEK NO: 5 Hizmete Giriş Yılı: 2009 (Devlet)			
GİRİŞ HÖLÜ	Genel Görünüş	Banko	Bekleme Salonu
			
POLİKLİNİK-1	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası
			
POLİKLİNİK-2	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası
			
POLİKLİNİK-3	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası
			
LEVHALAR	Genel Bilgilendirme	Kat Bilgilendirme	Uyarı
			

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 6. 8 numaralı hastaneye ait görseller

ÖRNEK NO: 6 Hizmete Giriş Yılı: 2010 (Özel)				
GİRİŞ HOLLÜ	Genel Görünüş	Banko	Bekleme Salonu	
				
POLİKLİNİK-1	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-2	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
POLİKLİNİK-3	Banko	Bekleme Salonu	Doktor Odası	
				
LEVHALAR	Genel Bilgilendirme	Kat Bilgilendirme	Uyan	
				

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

4. Analiz

Çalışmanın analiz bölümünde Trabzon'da bulunan hastanelerden dördü devlet, ikisi özel hastane olmak üzere altı hastanede renk kullanımı mekân içinde yer alan mekân bileşenleri yani yüzeyler ve mobilya tarzı donatılar üzerinden analiz edilmiştir. Tablonun daha anlaşılabilir olması için mekânlar ile yönlendirme levhaları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Hastanelerdeki mekân içinde bulunan yüzey ve donatılardaki renk kullanımlarını gösteren tabloda mekânlara ait kullanılan kısaltmalar şunlardır:

- G ve BS: Giriş ve bekleme salonları
- P1 (Ç): Çocuk polikliniği
- P2, P3: Poliklinikler
- DO1(Ç): Çocuk polikliniği doktor odası
- DO2, DO3: Doktor odaları

Her bir hastanede ele alınan bu birimlerde mekân bileşenleri olarak tavan, duvar, döşeme yüzeylerinde kullanılan renkler ile mekân içinde kullanılan donatılarda - ki bunlar banko, masa, koltuk ya da sandalye türü mobilyalardır- kullanılan renkler tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle donatılarda malzemenin rengi renkle ifade edilemediği durumlarda açık ya da koyu ifadeleri ile malzemenin kendisi belirtilmiştir. Aynı şekilde renklerin kullanımında da belirgin bir renk tonu farklılığı var ise bu durum tabloda açık/koyu olarak ifade edilmiştir. Ana ve ara renklerin dışında iç mekânda sıklıkla kullanılan ve beyazın tonlarından olan bej ve krem renkleri de ayrıca belirtilmiştir.

İncelenen hastanelerde duvar, döşeme ve tavan düzlemi ile donatılarda kullanılan renkler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Hastane yüzey ve donatılardaki renk uygulamaları

		RENK UYGULAMALARI				
		Tavan	Duvar	Döşeme	Donatı 1	Donatı 2
Hastane-1	G ve BS	Beyaz	Mavi	Bej	Açık Ahşap	Turuncu/Bordo
	P1(Ç)	Beyaz	Mavi/Yeşil	Bej	Açık Ahşap	Turuncu/Bordo
	DO1(Ç)	Beyaz	Mavi/Yeşil	Bej	Koyu Ahşap	Yeşil
	P2	Beyaz	Mavi	Bej	Koyu Ahşap	Bordo
	DO2	Beyaz	Beyaz	Beyaz	Koyu Ahşap	Mavi/Bordo/Siyah
	P3	Beyaz	Mavi	Bej	Koyu Ahşap	Yeşil
	DO3	Beyaz	Beyaz	Bej	Koyu Ahşap	Açık Ahşap/Kırmızı
Hastane-2	G ve BS	Beyaz	Krem	Mavi	Açık Ahşap	Mavi/Turuncu
	P1	Beyaz	Krem	Mavi	Açık Ahşap	Mavi/Turuncu
	D.O.1	Beyaz	Krem	Beyaz	Açık Ahşap	Açık Ahşap/Mavi
	P2	Beyaz	Krem	Mavi	Açık Ahşap	Turuncu
	DO2	Beyaz	Krem	Beyaz	Açık Ahşap	Mavi/ Turuncu
	P3	Beyaz	Krem	Mavi	Mavi	Turuncu
	DO3	Beyaz	Krem	Beyaz	Mavi	Açık Ahşap/Mavi/ Turuncu
Hastan	G ve BS	Beyaz	Turuncu	Gri	Turuncu	Mavi
	P1	Beyaz	Sarı/Turuncu	Gri	Koyu Ahşap	Mavi/Mor
	D.O.1	Beyaz	Beyaz	Gri	Koyu Ahşap	Yeşil
	P2	Beyaz	Sarı	Gri	Koyu Ahşap	Mavi

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

	DO2	Beyaz	Mavi	Gri	Açık Ahşap	Mavi/Yeşil/Açık Ahşap
	P3	Beyaz	Sarı	Gri	Mavi	Bordo
	DO3	Beyaz	Beyaz	Gri	Açık Ahşap	Açık Ahşap/ Krem
Hastane-4	G ve BS	Beyaz	Beyaz	Gri	Beyaz/Koyu Ahşap	-
	P1(Ç)	Beyaz	Beyaz	Gri/Siyah	Beyaz/Koyu	Mor/ Yeşil
	DO1(Ç)	Beyaz	Mavi / Yeşil	Yeşil	Koyu Ahşap	Siyah / Gri
	P2	Beyaz	Sarı	Gri/Siyah	Beyaz	Yeşil
	DO2	Beyaz	Sarı	Gri	Koyu Ahşap	Siyah/Gri
	P3	Beyaz	Sarı	Gri/Siyah	Krem/Gri	Kırmızı
	DO3	Beyaz	Sarı	Gri	Koyu Ahşap	Koyu Ahşap/Siyah
Hastane-5	G ve BS	Beyaz	Beyaz/Koyu	Beyaz/Gri	Beyaz	Mor
	P1(Ç)	Beyaz	Yeşil	Gri	Beyaz	Mor/Sarı/Pembe/Mavi
	DO1(Ç)	Beyaz	Pembe	Gri	Koyu Ahşap	Koyu Ahşap/Siyah
	P2	Beyaz	Bej	Gri	Koyu/Açık Ahşap	Mor/Kahverengi
	DO2	Beyaz	Beyaz	Gri	Beyaz	Yeşil/Beyaz
	P3	Beyaz	Beyaz	Gri	Beyaz	Mor
	DO3	Beyaz	Yeşil	Gri	Beyaz	Yeşil/Beyaz
Hastane-6	G ve BS	Beyaz	Mavi/Siyah/ Koyu Ahşap	Beyaz	Koyu Ahşap	Siyah/Bordo
	P1(Ç)	Beyaz	Beyaz	Beyaz	Koyu Ahşap	Bordo
	DO1(Ç)	Beyaz	Beyaz	Beyaz	Koyu Ahşap	Krem/Koyu Ahşap
	P2	Beyaz	Beyaz	Beyaz	Koyu Ahşap	Bordo
	DO2	Beyaz	Beyaz	Beyaz	Koyu Ahşap	Krem/Koyu Ahşap/Siyah
	P3	Beyaz	Beyaz	Beyaz	Koyu Ahşap	Bordo
	DO3	Beyaz	Beyaz	Beyaz	Koyu Ahşap	Krem/Koyu Ahşap

İkinci analiz ise bilgilendirme ve yönlendirme levhalarının analizidir. Öncelikle kullanılan levhanın bilgilendirme mi yoksa uyarı mı olduğu belirtilmiştir. Bilgilendirme levhaları kat bilgilendirmesi, yönlendirme, mekân isimleri gibi levhalardır. Uyarı ise kaçış noktaları, ikaz, tehlike gibi durumları bildiren levhalardır. Bu levhalarda kullanılan renkler iki noktadan ele alınmıştır. Bunlardan birincisi levhada kullanılan zemin rengi, ikincisi ise üzerinde bulunan yazının rengidir. İncelenen hastanelerde bilgilendirme ve uyarı levhalarında kullanılan renklere ait analiz Tablo 8' de verilmiştir.

Tablo 8. Hastanelerde kullanılan levha renkleri

	Levhalar		
	Kullanıldığı Yer	Zemin	Yazı
Hastane-1	Bilgilendirme	Gri	Mavi
	Uyarı	Sarı/Beyaz	Siyah/Mavi
Hastane-2	Bilgilendirme	Beyaz/Sarı	Siyah
	Uyarı	Yeşil/Kırmızı	Beyaz
Hastane-3	Bilgilendirme	Bordo	Beyaz
	Uyarı	Yeşil/Kırmızı	Beyaz
Hastane-4	Bilgilendirme	Siyah	Beyaz
	Uyarı	Beyaz	Kırmızı
Hastane-5	Bilgilendirme	Sarı/Gri	Siyah
	Uyarı	Yeşil	Beyaz
Hastane-6	Bilgilendirme	Gri	Turuncu
	Uyarı	Yeşil/Siyah	Beyaz

5. Sonuçlar, Değerlendirme ve Öneriler

Hastane iç mekânlarında renk kullanımının araştırıldığı bu çalışmada öncelikle yapılan analizler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar tartışmaya açılmıştır. Yapılan analizler doğrultusunda iki türlü değerlendirme yapılmıştır. İki hastaneler özelinde yapılan değerlendirme, ikincisi ise mekânlar ve uyarı-bilgilendirme levhaları özelinde yapılan değerlendirmelerdir. Hastaneler özelinde değerlendirildiğinde;

•1 numaralı hastane incelendiğinde; geniş ve açık bir giriş holü algısı bulunmaktadır. Duvar yüzeylerinin tek ton ve açık bir renk olması dikkat çekmektedir. Bekleme salonundaki donatılarda sıcak ve soğuk renkler bir arada kullanılmıştır. Karşılama bankosunda açık ve sıcak tonlar bir arada kullanılmıştır. Polikliniklerde duvar yüzeylerinde kullanılan renk giriş holüyle aynıdır. Sadece çocuk polikliniğinde yine açık bir ton seçilerek başka bir renk tercih edilmiştir. Ayrıca bu poliklinikte yüzeylerde renkli hayvan figürü çıkartmalarının olması dikkat çekmektedir. Bekleme donatıları her salonda aynıdır. 2 poliklinikte bu donatılarda koyu renk kullanılırken diğer poliklinikte açık renk kullanılmıştır. Farklılaşması gereken polikliniğin çocuk polikliniği olması beklenirken buna dikkat edilmediği ve rastlantısal bir renk kullanımının olduğu görülmektedir. Doktor odalarının yüzeylerinde farklı bir renk kullanımı söz konusu değildir. Bu mekânlarda kullanılan donatılar birbirinden farklıdır. Sıcak ve soğuk renklerin rastlantısal olarak bir arada kullanımı söz konusudur. Dolayısıyla bir renk organizasyonundan ya da renk ögesinin tasarım niteliğinden bahsetmek mümkün değildir. Bilgilendirme levhalarında gri zemin üzerine mavi tercih edilirken, uyarı levhalarında sarı ya da beyaz zemin üzerine siyah ya da mavi tercih edilmiştir.

•2 numaralı hastane incelendiğinde; hem giriş holünde hem de polikliniklerde yüzeylerde açık nötr renklerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca yüzeylerde yer yer koyu renk ahşap paneller bulunmaktadır. Zeminde ise görme engelliler için danışma bankoları ve bekleme alanları için yön bulmayı sağlayan kroması yüksek sarı hissedilebilir yüzeyler bulunmaktadır.

Bankolarda açık renk ahşap kullanımı söz konusuysen bir poliklinikte kroması yüksek mavi kullanımı dikkat çekmektedir. Donatılarda sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanımı söz konusudur. Doktor odalarında yüzeyler açık ve nötr renk tonlarındayken bu mekânlarda kullanılan donatılarda kroması yüksek mavi kullanımı dikkat çekmektedir. Kullanılan bankolar ise açık renk ahşaptır. Hem polikliniklerde hem de doktor odalarında duvar yüzeyi koyu renk ahşap bordürle ikiye ayrılmıştır. Bilgilendirme levhalarında beyaz ya da sarı zemin üzerine siyah kullanılırken uyarı levhalarında yeşil ya da kırmızı zemin üzerine beyaz kullanılmıştır. Bu hastanede çocuk polikliniği bulunmadığından değerlendirme yapılamamıştır.

•3 numaralı hastane incelendiğinde; hastanenin küçük bir giriş holü bulunmaktadır. Yüzeylerde çoğunlukla açık ve nötr renkler kullanılırken yer yer sıcak tonlar da kullanılmıştır. Zeminde görme engelliler için danışma bankoları ve bekleme alanları için yön bulmayı sağlayan kroması yüksek sarı hissedilebilir yüzeyler bulunmaktadır. Bu alanda bulunan oturma donatılarında soğuk ve koyu renkler tercih edilirken, karşılama bankosunda açık renk ahşap ve sıcak renk tercihi söz konusudur. Polikliniklerin duvar yüzeylerinde genellikle açık ve nötr renkler tercih edilirken sıcak renkler de kullanılmıştır. Zeminler açık ve nötr renklerde bırakılmıştır. Polikliniklerin karşılama bankolarında koyu renk ahşap tercih edilirken bekleme donatılarında ise hem sıcak hem de soğuk renklerin kullanımı söz konusudur. Doktor odalarının duvar yüzeylerinde incelenen iki odada beyaz kullanımı görülmüşken bir odada kroması düşük mavi kullanılmıştır. Zemin açık ve nötr renklerde bırakılmıştır. Doktor odalarının bankolarında açık ve koyu renk ahşap kullanımı tercih edilmiştir. Oturma donatıları ise her bir odada farklılık göstermekle birlikte sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanımı söz konusudur. Bilgilendirme levhalarında kroması yüksek bordo zemin üzerine beyaz kullanılırken uyarı levhalarında kroması yüksek yeşil ya da kırmızı zemin üzerine beyaz kullanılmıştır. Bu hastanede çocuk polikliniği bulunmadığından değerlendirme yapılamamıştır.

•4 Numaralı hastane özel hastanedir. Bu hastane incelendiğinde; giriş holünde yüzeylerde genellikle açık ve nötr renkler kullanılmıştır. Zeminde görme engelliler için danışma bankosu ve bilgilendirme levhaları için yön bulmayı sağlayan kroması yüksek sarı hissedilebilir yüzeyler bulunmaktadır. Karşılama bankosunda beyaz hâkimken koyu renk ahşap detaylar kullanılmıştır. Giriş holünde bekleme alanı bulunmadığından başka bir donatı kullanımı söz konusu değildir. Poliklinik yüzeylerinde açık ve nötr renklerin yanında sıcak renk kullanımı görülmektedir. Çocuk polikliniğinin bekleme alanında renkli duvar kâğıtları dikkat çekmektedir. Poliklinik bankolarında açık ve koyu renk ahşap kullanımı bulunmaktadır. Oturma donatılarında renk kullanımının ise polikliniğe göre değiştiği görülmektedir. Çocuk polikliniği ve 2. Poliklinikte bekleme donatılarında soğuk renk kullanılmışken diğer poliklinikte sıcak renk kullanılmıştır. Doktor odalarının zemin ve tavan düzleminde açık ve nötr renkler kullanılmıştır. Çocuk polikliniğinde duvar yüzeyinde ve zemininde soğuk renk olan kroması düşük mavi ve yeşil kullanılırken diğer doktor odalarında sıcak renk kullanımının olması dikkat çekmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Doktor odasında bulunan donatılarda ise koyu renk ahşap tonları, siyah ve gri kullanılmıştır. Bilgilendirme levhalarında siyah zemin üzerine beyaz kullanılırken uyarı levhalarında beyaz zemin üzerine kroması yüksek kırmızı kullanılmıştır.

•5 numaralı hastane incelendiğinde; giriş holünde yüzeylerde açık ve nötr renkler hakimdir. Ancak duvar düzleminde koyu renk ahşap panellerin kullanımı söz konusudur. Beyaz bir karşılama bankosu kullanılırken oturma donatılarında soğuk renk kullanılmıştır. Polikliniklerin tavan ve döşeme düzlemlerinde açık ve nötr renkler kullanılmıştır. Çocuk Kardiyolojisi polikliniğinin bekleme alanında duvar yüzeyi ikiye bölünmüş ve bu yüzeylerde kroması düşük yeşil ve mavi kullanılmıştır. Bu polikliniğin bankosunda açık ve nötr renk kullanılırken bekleme alanındaki oturma donatılarında kroması düşük ve yüksek soğuk renkler bir arada kullanılmıştır. Bu poliklinikte diğer hastanelerdeki çocuk polikliniklerinin aksine çocukların sakin kalmasına yardımcı olarak ve ilgisini dağıtacak renkli doğa ya da hayvan figürlü öğelere rastlanmamıştır. Diğer polikliniklerde bankolarda açık ve koyu renk ahşap ya da beyaz kullanımı görülmektedir. Oturma donatılarında ise sıcak ve soğuk renkler bir arada kullanılmıştır. Çocuk polikliniği doktor odasının duvar yüzeyinde kroması düşük sıcak renk kullanılmıştır. Donatı seçimlerinde ise koyu renk ahşap ve nötr renkler kullanılmıştır. Diğer doktor odalarında yüzeylerde ve donatılarda açık, nötr ve soğuk renklerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Hastanede kullanılan bilgilendirme levhalarında kroması yüksek sarı ya da gri zemin üzerine siyah kullanılırken uyarı levhalarında kroması yüksek yeşil zemin üzerine beyaz kullanılmıştır.

•6 numaralı hastane incelendiğinde; giriş holünde tavan ve zeminde açık ve nötr renkler kullanılırken duvar yüzeyinde kroması düşük mavi kullanılmıştır. Ayrıca kolonlarda siyah, galeri yan yüzeylerinde ise koyu renk ahşap kullanılmıştır. Karşılama bankosu koyu renk ahşaptır. Oturma elemanlarında nötr ve sıcak renklerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. polikliniklerin yüzeylerinde açık ve nötr renkler kullanılmıştır. Danışma bankoları koyu renk ahşapken bekleme donatıları sıcak renklerden oluşmaktadır. Çocuk polikliniğinde giriş alanından farklı olarak donatılarda koyu renk ahşap ve nötr renkler kullanılmıştır. doktor odalarında da yüzeyler açık ve nötr renklerde bırakılmıştır. Donatılarda sıcak ve açık nötr renkler bir arada kullanılmıştır. Polikliniklerde ve doktor odalarında duvar yüzeyi koyu ve açık renk ahşap bordürlerle ikiye ayrılmıştır. Hastanede bilgilendirme levhalarında gri fon üzerine kroması yüksek turuncu kullanılırken uyarı levhalarında yeşil ve siyah zemin üzerine beyaz kullanılmıştır.

Mekân özelinde değerlendirildiğinde ise;

•Giriş holleri değerlendirildiğinde, devlet hastanelerinin giriş hollerinde özel bir tasarıma rastlanmamaktadır. Bu hastanelerde sıcak ve soğuk renkler rastlantısal olarak bir arada kullanılmıştır. 4 numaralı hastane olan özel hastane giriş alanının dar olması ve sadece tek bir banko bulunması değerlendirme yapmayı mümkün kılmamaktadır. Ayrıca bu hastanede giriş holünde bir bekleme alanı da bulunmamaktadır. 6 numaralı hastanede ise girişin bir tasarım sonucu oluştuğu ve seçilen renklerin de tasarımın bir parçası olduğu söylenebilir. Ancak bu örnekte sıcak renklerin kullanıldığı görülmektedir. Sıcak renkler yoğun kullanıldığında kan akışını hızlandırarak insanlar üzerinde rahatsız edici etkilere neden olduğundan hastane tasarımı için kullanımı uygun değildir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

• Poliklinikler ve doktor odaları değerlendirildiğinde, hem devlet hastanelerinde hem de özel hastanelerde tavan, duvar ve döşeme düzlemlerinde ya açık ve nötr renkler ya da kroması düşük soğuk renkler kullanılmıştır. Bu renklerin hem temizlik ve hijyeni çağrıştırması hem de hastaların ferah bir mekâna girmesini sağlayarak nabzı düşük tutmak, heyecan ve panik durumunu önlemek olduğu düşünülmektedir. Çocuk polikliniklerinin yüzeylerinde ufak da olsa renk olarak farklılaşmalar görülmektedir. Renkli duvar kâğıtlarına ve hayvan figürlü çıkartmalara rastlanmaktadır. Ancak bunlar da belli bir düzen içinde tasarım kaygısıyla konumlandırılmamıştır. Çocuk polikliniklerinin renk olarak diğerlerinden ayrılması olumlu bir yaklaşımdır. Ancak bu mekânın çocuklardaki stres ve korku düzeyini en aza indirecek şekilde daha çok renkli oyun alanları, iki ve üç boyutlu renkli yüzeylerle birlikte desteklenmesi gerekmektedir. Bu mekânlarda ki donatılarda devlet hastanelerinde sıcak ve soğuk renkler rastlantısal olarak bir arada kullanılırken özel hastanelerde mekânı tanımlayan renk algısından bahsetmek mümkündür. Ancak 6 numaralı özel hastanede sıcak renklerin kullanımı oldukça yoğundur. Bu nedenle işlevden bağımsız olarak tasarımın ön plana çıkarıldığı söylenebilir.

• Bilgilendirme ve uyarı levhaları değerlendirildiğinde; her bir hastane için farklı renk uygulamalarının olduğu görülmektedir. Genel olarak bir renk hâkimiyetinden bahsetmek mümkün değildir. Kullanılan renklerin dikkat çekici olmasına özen gösterilmiştir. Levhalarda zemin ya da yazı renkleri birbirine zıt ya da zıttı yakın seçilerek yazıların ön plana çıkarılması amaçlanmıştır. Bu sayede hastaların levhaları fark etmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu levhalar ile hastanelerin kurumsal logolarında bulunan renklerle ilişkisi bakımından özel hastanelerde bunun kısmen dikkate alındığı, ancak devlet hastanelerinde bunun bir renk tasarımı içinde yer almadığı söylenebilir.

Bütün bu değerlendirmeler göz önüne alındığında sağlık yapılarında renk kullanımının önemine dikkat çekmek amacı ile yapılan bu çalışmada incelenen tüm hastanelerde 6 numaralı örnek dışında tüm örneklerde rengin malzeme rengi ile sınırlı kaldığı, seçilen malzemelerin de tasarım kararlarından bağımsız olarak uygulandığı görülmektedir.

Sonuç olarak ise; literatür taramasına bakıldığında rengin insan hayatında önemli bir yere sahip olduğunu ve psikolojik olarak insanı ciddi oranda etkilediğini göstermektedir. İnsanların sağlık bulmak için gittikleri hastanelerde renk tasarımı sadece estetik olarak değil psikolojik olarak da hastayı ciddi oranda etkiler. Bu nedenle rengin işlevsel, estetik ve psikolojik etkilerine vurgu yapılarak sağlık yapılarında renk kullanımının önemi üzerinde durulmuştur. Rengin kullanımı demek, çoklu renk tasarımı demek değildir.

Bu çalışma özelinde ise, Trabzon'da incelenen örneklerde genel olarak mekânların oldukça nötr renklerle ele alındığı ve renk kullanımının çoğunlukla mobilyalarda tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca rengin tasarımla bir bütün olarak düşünülmediği ve rastlantısal olarak seçildiği dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda incelenen örnekler özelinde şu sonuçlar söylenebilir;

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Özel hastanelerde renk tasarımına daha özenli bir yaklaşım söz konusu iken, devlet hastanelerinde renk malzemenin rengi ile sınırlıdır.
- Çocuk poliklinikleri hastanelerin en renkli bölümünü oluşturmakla birlikte, tasarımın bir parçası olmaktan çok, çıkartmalarla desteklenmiştir.
- Giriş holü ve poliklinik bekleme alanlarının tavan, döşeme ve duvar yüzeylerinde eylem alanlarını tanımlayan ve belli bölgeler oluşturan renk kullanımları görülmemiştir. Bu durum algılamayı güçleştirerek hastaların psikolojik olarak yorulmasına neden olmaktadır.
- Giriş holü ve poliklinik bekleme alanlarının tavan, döşeme ve duvar yüzeylerinde renk kullanımı nötr renklerle sınırlı kalmıştır. Temiz ve ferah mekân algısı yaratmak amacıyla tercih edildiği düşünülen nötr renklerin aynı anda bütün yüzeylerde kullanılıyor olması mekânın ruhunu kaybetmesine ve boşluk hissine sebep olabilir.
- Doktor odalarının duvar yüzeylerinde farklı renklere rastlansa da bu farklılığın estetik ve psikolojik kaygılarla oluşturulmadığı düşünülmektedir.
- Giriş holü, poliklinik bekleme alanları ve doktor odalarında kullanılan donatılarda genellikle sıcak ve soğuk renklerin rastlantısal olarak bir arada kullanıldığı ve tasarımın bir parçası olarak düşünülmediği görülmektedir.
- Tabelalarda da özel hastanelerde kısmi de olsa kurumsal bir tasarım görülmektedir. Devlet hastanelerinde ise böyle bir yaklaşıma rastlanmamış, standart uyarı levhaları kullanımı söz konusudur.

Sağlık yapılarında renk kullanımı açısından ise şunlar söylenebilir;

- Hastanelerde renk tasarımı, işlevsel olmasının yanında estetik açıdan gereklidir.
- Rengin psikolojik olarak iyi olmaya katkı sağladığı bilimsel çalışmalarla desteklendiğinden kullanıcı profiline göre (çocuk, yetişkin, yaşlı, onkoloji hastası, vb.) polikliniklerde değişkenlik göstermelidir.
- Renk tasarımın bir parçası olarak düşünülmesi, tüm yönleri ile tasarıma dâhil edilmelidir.

Öneri olarak ise; bu çalışma bir adım daha öteye taşınarak hastane çalışanları ve ziyaretçilerle yapılan anketlerle konunun önemi ortaya konabilir ve renk kullanımı daha çok örnek üzerinden irdelenebilir. Renk konusunda bir kullanım reçetesi sunmak mümkün değildir. Ancak mimari tasarımların iç mekân ile bütün düşünülmesi, konsept ile uyumlu renklerin seçilmesi gerekmektedir. Ayrıca temiz ve ferah mekân algısı yaratma kaygısıyla tüm yüzeylerde kullanılan nötr renkler yerini özellikle giriş, bekleme ve poliklinik alanlarında farklı renk alternatiflerine bırakmalıdır. Özellikle ülkemizde sağlık hizmetlerinde özel ve kamu ayırmaksızın, hastane iç mekânlarında renk tasarımı devlet tarafından da teşvik edilmeli hatta öncü olunmalıdır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kaynakça

- Agafonoff, N. (2006). Adapting ethnographic research methods to ad hoc commercial market research, *Qualitative Market Research: An International Journal*, 9(2), 115- 125.
- Aksoy, Y. ve Kılıç, E. (2004). Renkle gelen sağlık. *Maison Française Colorium*.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Al-Sharaa, A., Adam, M., Amer Nordin, A. S., Alhasan, A. and Mundher, R. (2022). A user-centered evaluation of wayfinding in outpatient units of public hospitals in malaysia: ummc as a case study. *Buildings*, 12(3), 364.
- Chen, L. (2013). Color application in hospital landscape design, *Journal of Landscape Research; Cranston* 5(3), 43-44.
- Civcir, E. (2015). *Temel Tasarım ve Tasarım İlkeleri*. İstanbul: Akademisyen Kitapevi.
- Çelek, T. ve Sağocak, M. (2014). *Temel Tasarım Öğeleri*. İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.
- Ćurčić, A., Kekovic, A., Randelović, D. and Momcilovic-Petronijevic, A. (2019). Effects of color in interior design. Contemporary achievements in civil engineering 7th International Conference. Subotica, SERBIA, 35, 867-877.
- EshaG ve BSabadi, A., Koulivand, P. ve Kazemi, H. (2017). Color psychology and its effect on hospital design and patient treatment. *The Neuroscience Journal of Shefaye Khatam*, 5, 130-142.
- Göler, S. (2009). *Biçim, renk, malzeme, doku ve ışığın mekân algısına etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güller, E. (2007). *Sağlık yapılarında renk olgusunun özel dal hastaneleri hasta yatak odası örneklerinde araştırılması*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güneş, E. ve Olguntürk, N. (2020). Color-emotion associations in interiors. *Color Research and Application*, 45, 129– 141.
- Kalantari, S., Tripathi, V., Kan, J., Rounds, J., Mostafavi, A., Snell, R. and Cruz-Garza, J. (2021). Evaluating the impacts of color, graphics, and architectural features on wayfinding in healthcare settings using EEG data and virtual response testing. *Journal of Environmental Psychology*. 79. 101744.
- Kocaoğlu Aslanoğlu, R., Ulusoy, B. and Olguntürk, N. (2020). *Color in Hospitals*. Encyclopedia of Color Science and Technology Publisher: Springer.
- Köseoğlu, E. ve Çelikkayalar, E. (2016). Yapılı Çevrede Renk Tercihleri, *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 1, 57-65.
- Liu, W., Ji, J., Chen, H., and Ye, C. (2014). Optimal color design of psychological counseling room by design of experiments and response surface methodology. *PloS one*, 9 (3), e90646.
- Long, R., Shang, X., Cao, H. and Li, J. (2021). Emotional Experience Design of Medical Working Space Based on Color Semantics. In: Shin, C.S., Di Bucchianico, G., Fukuda, S., G ve BSim , YG., Montagna, G., Carvalho, C. (eds) *Advances in Industrial Design, AHFE 2021, Lecture Notes in Networks and Systems*, vol 260.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- López-Tarruella, J., Llinares Millán, C., Serra Lluch, J., Iñarra Abad, S., & Wijk, H. (2019). Influence of color in a lactation room on users' affective impressions and preferences. *HERD*, 12(2), 55–70.
- Mahnke, F. H. (1996). *Color, Environment, and Human Response: An Interdisciplinary Understanding of Color and Its Use as a Beneficial Element in the Design of the Architectural Environment*. New York: Wiley.
- Smith, D. (2008), Color-person-environment relationships. *Color Research and Application*, 33, 312-319.
- Öztuna, H. Y. (2007). *Görsel İletişimde Temel Tasarım*. İstanbul: Yorum Sanat Yayıncılık.
- Pile, J. (1997). *Color in Interior Design*. McGraw-Hill Education.
- Poore, J. (1994). *Interior Color by Design*. USA: Rockport Publishers.
- Rasmussen, S. E. (1994). *Yaşanan Mimari*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Tuncay, S. (2006). *Mimarlık ve renk kavramı*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ulaş, B.G. (1992). *İç mekân renk düzenlemeleri*. (Yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zraati, P. (2013). Color consideration for waiting areas in hospitals. In: Chakrabarti, A., Prakash, R. (eds) ICoRD'13. Lecture Notes in Mechanical Engineering. Springer, India.

URL Kaynakları

- URL-1: <https://tr.pinterest.com/pin/296745062933312864/>. (03.04.2022).
- URL-2: <http://www.nbbj.com/work/massachusetts-general-hospital-lunder-building/>. (10.04.2022).
- URL-3: <https://wikoffdesignstudio.com/akron-childrens-hospitals-kay-jewelers-pavilion/>. (12.04.2022).
- URL-4: <https://archello.com/project/sick-kids-children-hospital-boomerang-health-centre>. (18.04.2022).
- URL-5: <https://www.ibGveBSy.com/shriners-hospital-for-children-hpital-shriners-pour-enfants>. (18.04.2022).
- URL-6: <https://www.designrulz.com/architecture/2012/08/arizonas-phoenix-childrens-hospital-by-hks-architects/>. (22.04.2022).
- URL-7: <https://www.behance.net/gallery/22314657/USINA-DEL-ARTE-IMAGEN-INSTITUCIONAL>. (27.04.2022).
- URL-8: <https://www.icmimarlikdergisi.com/2018/09/14/zoom-tpu-tasarimlarimizda-her-seferinde-citayi-bir-ust-noktaya-koymaya-calisiyoruz/>. (13.08.2022).

The Three Types Of Urban Box In Architectural Design Studio

Dr. Öğrt. Üyesi Fulya Üstün Demirkaya*, Doç. Dr. Serap Durmuş Öztürk**

Abstract

This paper includes architectural design studio samples, in which the designer, who is also the user of the city, defines the city with a critical eye, identifies its problems and seeks answers to these problems with their own solutions for urban texture. The main purpose of the design studio, which moves away from the idea of the box in the representation of the architectural design process, is to rethink urban awareness and see the different types of the box in the urban space.

In the design studio carried out with the third-year students (VI. semester) of Karadeniz Technical University (KTU) Department of Architecture in the 2017 and 2019 Spring semesters, the main problem focus was determined as Trabzon, which was chosen as the study area, and the urban parts in Trabzon and the urban box theme. Despite the focused topic given in the studio course, the resulting outputs represent their original structure with different intentions arising from the designer's own acquisitions, preferences and character. There are also different scales and functions with the approaches of "Diffusion", "Adaptation" and "Just the Box or The Holistic Box". This study, which brings up the rethinking of the urban form of the local area/community in the context of the box idea, has shown that the ideas produced about the city and its parts are routes that contain functional, social and cultural codes.

Key Words: Urban Box, Architecture, Urban Place, Architectural Design Studio, Trabzon.

*Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon, Türkiye..

E-mail: fulyastn@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0002-4758-1987

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon, Türkiye.

E-mail: serapdurmus@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6902-069X

Başvuru – Submission: 25/03/2022

Kabul – Acceptance: 15/06/2022

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202262532>

Mimari Tasarım Stüdyosunda Kentsel Kutunun Üç Türü

Özet

Bu çalışma, kentin aynı zamanda kullanıcısı da olan tasarımcının, kenti eleştirel bir gözle tanımladığı, sorunlarını tespit ettiği ve bu sorunlara kentsel dokuya ilişkin kendi ürettiği çözüm önerileri ile cevap aradığı mimari tasarım stüdyosu örneklerini kapsamaktadır. Mimari tasarım sürecinin temsilinde kutu fikrinden hareket eden tasarım stüdyosunun temel amacı, kentsel farkındalıklar üzerine yeniden düşünmek ve kutunun kentsel mekânda farklı hallerini görmektir. Bu bağlamda Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Mimarlık Bölümü 2017 ve 2019 Bahar yarıyılında üçüncü sınıf öğrencileri (VI. yarıyıl) ile uygulanan stüdyo çalışmasında, çalışma alanı olarak seçilen Trabzon ve Trabzon içinde yer alan kent parçaları ile kentsel kutu teması ana sorun odağı olarak belirlenmiştir. Kentsel kutu bir tasarım problemi olarak kentin mevcut problemlerine ve/veya olası kurgularına yanıt vermeyi hedeflerken, kentin kullanıcılar tarafından yerler ve özneler ile kurduğu ilişkilerin değişmesine bağlı olarak yerin yeniden üretimini temsil etmektedir. Stüdyo dersinde verilen sınırlı temaya karşın, sonuç ürünler, tasarımcının kendi edimlerinden, tercihlerinden ve karakterinden doğan farklı niyetlerle kendi özgün yapısını “Yayıma”, “Uyarlama-Uyma”, “Salt Kutu veya Kutuların Bütünlüğü” yaklaşım biçimleriyle farklı ölçeklerde ve işlevlerde temsil etmektedir. Kutu biçimsel sürekliliğini korurken, değişen kurgu, çevre, ilişkiler, organizasyon vb. aracılığıyla farklı mimari biçimlere dönüşmüştür. Yerelin kentsel formunun kutu fikri bağlamında yeniden düşünülmesini gündeme getiren bu çalışma; kente ve kent parçalarına dair üretilen fikirlerin işlevsel, toplumsal ve kültürel kodlar barındıran güzergâhlar olduğunu göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Kentsel Kutu, Mimarlık, Kentsel Yer, Mimari Tasarım Stüdyosu, Trabzon.

1. Introduction

Design is a field that longs for the new and enables innovative productions. Yet, the design process is the quest of producing countless forms of representation, as defined by the field of abstraction and brought along by abstract thinking, through use of parameters that address the physical conditions and the issues in the built environment (Durmus Ozturk, 2020). This quest is brought to life in design studios, where the foundations of architectural education are laid (Durmus Öztürk and Kuloğlu, 2017).

Design is of core importance in every discipline that deals with the task of designing as a process, where intuitive or rational ideas are configured both absolutely and ambiguously (Lawson, 2006). The core purpose of design education is to allow the realisation of different design experiences and to ensure a strong communication–motivation environment (Kahvecioğlu, 2007). As a major stage for experience, urban places constitute an array of valuable spaces that bring together different research fields.

Based on the idea of box in the representation of the architectural design process, the purpose of this study is to rethink the design studio through states of urban awareness and to view the various states of the box in the urban space.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The idea of box realises the act of creating a route for users, habitants and tourists by means of subthemes. The subject of the studio study carried out with 2 studio lecturers and 18 students (third-year, VI. semester) of Karadeniz Technical University (KTU), Department of Architecture in 2017 and 2019 spring semesters, is to draw attention to three types of urban box.

In this paper, the box represents the smallest unit in the organisation of the parts of a whole; the urban box represents the end product of the mapping performance that responds to the current problems and/or possible fictions of the city. In perceiving the city based on performance, the designer produces a design concept that deals with the design of the selected city part with a new and inclusive understanding and critical stance.

The field for the design studio is Trabzon, which is a province hosting a multitude of different layers and a selection of urban fragments. The main purpose of the design studio is to discuss the interventions of the box idea at urban and building scale level. The design studio has three functional phases, namely concept production, urban route creation and determination of the approach to the box. In the first phase, that is, the concept production, conceptualisation of the historical, cultural and architectural data of the city is realised. In the second phase, that is, the urban route creation, routes serving various user roles (habitants, tourists, etc.) are determined in the selected area of Trabzon province. For the third phase, the idea of the box, the approaches of the designers to the box were discussed within the framework of the types of “Diffusion”, “Adaptation”, “Just the Box or The Holistic Box”.

2. Design Studio Area: Trabzon

Trabzon province has drawn the attention of many civilisations throughout the history with its geographical and geopolitical location, and has been one of the settlements where the traces left behind by each civilisation, as well as, the physical change occurring from one to another could be observed profoundly. While the walled city, which provided a secure area during the era when the city was first established, is the determinant of the physical texture of the city; the commercial hub associated with the port and highways in the east became the most basic element that established the boundaries of the city. Starting from Aşağıhisar city walls and extending towards the eastern suburbs, this axis has become a center which keeps together the elements that constitute the entire structure of the province (Figure 1). Demonstrating two spatial organisation types, the first point that this axis has in the east is the district known as Meydan today. Having preserved its quality of being a center of commerce throughout the history; this area accommodated stores, warehouses and shops. The second section extending from Meydan towards the city walls comprises bazaars and market halls of different sizes established in different districts, mainly associated with ports and piers, featuring small-sized stores, aratas, hans and bedesten buildings as well as the craftsmen constituting the production leg of the provincial economy (Üstün Demirkaya, 2017). It can be said that Çarşı district, which was established right beside Aşağıhisar city walls on the east of Moloz Port, and bedesten and hans built during the Ottoman period constituted the hub of the traditional organisation (Figure 1).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The main arteries of the commercial center which exhibits these two different spatial organisational attributes that are located outside “Meydan”, also known as “Atatürk Square” are Kunduracılar Street, Maraş Street and Uzun Sokak extending in parallel to each other in the east-west direction, and Semerciler Street starting from the point where Kunduracılar Street ends and extending towards Çarşı district. The alleys interconnecting these three streets which have functional distinctions within themselves and connections detaching from these main routes and leading to dead ends are enriching the area (Figure 1).

Today, Uzun Sokak is a street that starts from the end of “Meydan” district and extends further by outlining the boundaries of Kemer kaya-Gazipaşa and Çarşı-Cumhuriyet quarter. Only a few buildings from the unique texture of the street could have survived till now. Being a pedestrian-only area and featuring historical buildings, newly constructed buildings and covered commercial complexes; the street accommodates commercial functions that address the daily needs of the city.

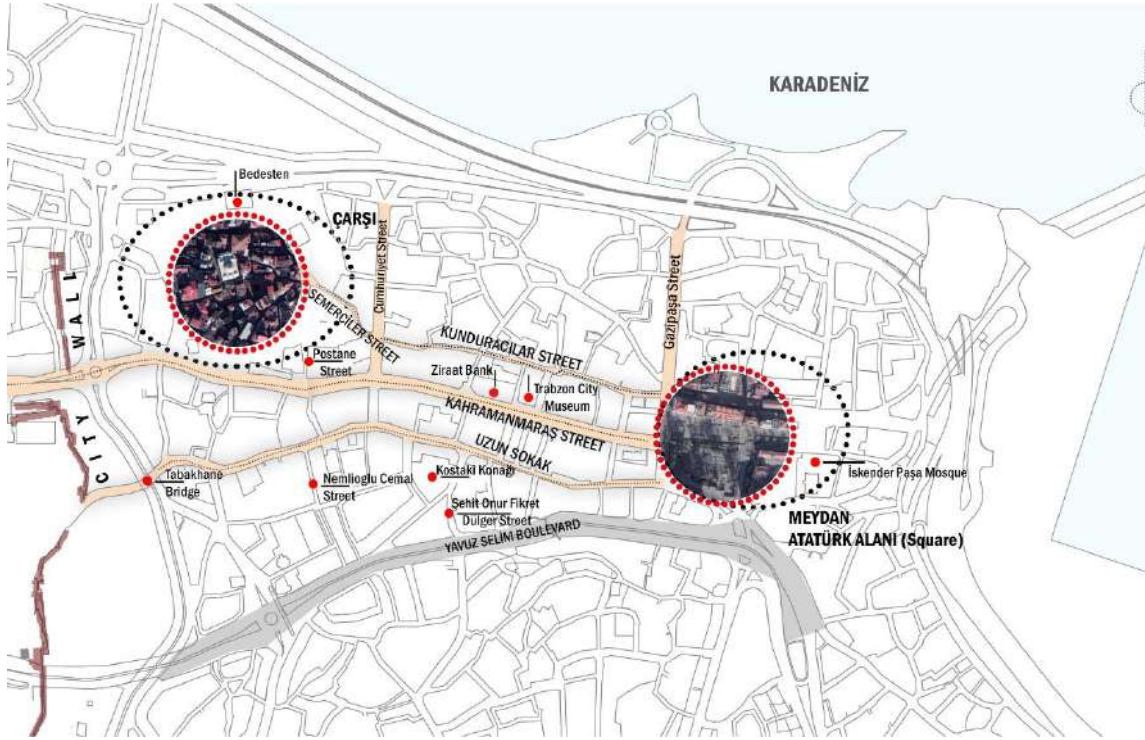

Figure 1: Design Studio Area (prepared by authors)

Maraş Street is located between Kunduracılar Street and Uzun Sokak. Extending from Meydan Park to Ayasofya quarter in the west, the street stands out as one of the main streets of the city, as it is wide and open to traffic, albeit in single direction. The majority of the buildings in this area were demolished due to reconstruction works in the province and they were replaced mainly by banks and commercial buildings on the axis connected to Meydan. Ziraat Bank building which was built in the second half of the 20th century, and buildings serving as Trabzon City Museum today are two buildings drawing attention with their historical significance and architectural features.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Being the northernmost one of the three streets that run parallel to each other; Kunduracılar Street is distinguished from the other streets with the historical buildings it accommodates as a street where the stores of Muslim and non-Muslim merchants were located in the past. The boundaries of Kunduracılar Street are outlined by Gazipaşa Street in the east and Cumhuriyet Street in the west, which are the vertical axes that connect the region to the sea extending to the west from Meydan and reaching to Semerciler, the historical bazaar of the city in the west. Mostly dating back to the 19th century, the buildings in form of ground floor store+1 storey or ground floor store +2 storeys which feature details such as decorations, moldings and cornices on the façades are complementing the commercial street texture.

Semerciler Street starts from the point where Kunduracılar Street intersects with Cumhuriyet Street and outlines the trade route extending towards Çarşı district in the west. Extending as a single branch until reaching Alacahan, the street disintegrates into a number of side streets after this point. These streets usually lead to the commercial area where craftsmen of a certain craft gather, and they are sometimes named after that craft (Terziler Street) and sometimes addressed with the name of the building they comprise (Bedesten Street) (Figure 1). Comprising Moloz in the north, the first part of the city, this large commercial area maintains its original function; and its fabric embodies shops, hans, stores, as well as different buildings specific to the need such as mosques and baths that served the craftsmen who had used to work there or the merchants who used to stop by in the past.

3. Urban Box

Urban places constitute an array of valuable spaces that bring together different research areas. Users of urban places create a new story for each moment they experience. Stories based on new experiences are restaged with historical and architectural traces recalled by stories from the past. Local culture attaches importance to collaboration while offering an alternative to the singular body that the global arrangements feature in the cities. It comprises all entities and layers that contribute to the character of urban areas.

Focusing on revealing the local dynamics pertaining the city and the urban dynamics pertaining to the local level, the urban box theme provides a symbiotic framework for urban places. Aiming to respond to the problems at global scale from the local level, the urban box theme realises the idea of creating a hub for users, habitants and tourists through subthemes. Within this context, models based on the local culture aim to place the neighbourhoods, streets, marketplaces, arts/culture venues and small businesses that are characterised as local culture in the centre as a fulcrum point (Carr and Servon, 2008).

The traces of the box idea in architecture can be traced depending on the space. Ching (1996), drawing attention to the questionability of spatial relations in terms of perception and size, interprets spaces defined as inside or outside as a box. The idea of a box in architectural design refers to two types, black box and glass box, according to the creative process followed by the designers (Jones, 1980).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The urban box, which is the design concept in question in this study, represents the reproduction of the place depending on the changes in the relations that people establish with places and subjects.

According to Eisenman (2018), architecture is defined as linking intent, function, structure and techniques to form. Similarly, Gür (2013) relates architect's intent to the concept of allotrope as the presence of the same unit in one or more forms. Within the scope of this study, the box idea and its hypothetical types (diffusion, adaptation, just the box or holistic box), put forward conceptually in the architectural design studio, are instrumentalised as a way of observing the intent of the designers.

After the students perceived the selected area within the scope of the study in the city of Trabzon based on experience, the urban box and urban box types, which were given as the studio theme, took their formal forms according to the designers' intentions. While the box represents the smallest unit in the organisation of the fragments of a whole, the urban box is a design issue that aims to provide answers to current problems and/or possible configurations of the city within the scope of the design studio. The urban box theme represents the reconstruction of the place depending on the change in the relations that people establish with places and subjects.

3.1 Diffusion of the Box

Diffusion is the act of spreading something widely in all directions; the fact of being spread in all directions (Essential English Dictionary, 1988a: 215). The urban box suggested within the scope of this study is discussed in terms of concept, function and form with regard to diffusion, distribution and permeation. Design studio samples that are dispersed over the entire area with free geometry or in a functional manner, and that define a corridor connection space or establish a corridor on their own and interconnect the different levels of disconnected spaces, were analysed with diffusion in mind.

The first sample analysed in this context was configured through the concept of "urban musical" which is based on the urban traces by adopting a diffusionist notion. Configured with deconstructive lines, the concept was designed as the intervention points to the urban route. Urban trace has existed as a part of the architectural character and formation that are identical at the scale of landscape, building and equipment. Design that keeps hold of the intervention areas has been introduced to use through streets, corridors and connection spaces. Extending from the base plane to the overhead plane and then transforming into urban equipment, the trace is configured as design interventions that are in an attempt to answer to spot and functional differences. Setting off from the city information center symbolizing the sounds of Trabzon, the urban route consists of closed, semi-open and open spaces that welcome its user. The traces starting along Uzun Sokak takes the user to the Meydan. It is possible to reach İskender Paşa Mosque by making use of the trace which transforms the ground traces followed, into canopies. Canopies of the design, which are terminated with streets and activities, reach to another action or building with new traces.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The design concept consisting of three intervention areas as the bazaar-overpass and open library axis, the city information center, the activity area and art street axis, the restaurant and workshop axis has been studied by overlapping in a diffusionist manner with the proposed new texture which does not overlap with the existing texture in terms of form, but deforms it. While the design approach that touches the neighboring buildings is diffused with its free and fluid geometry, the displacements between the building and the canopy were brought to forefront. Street improvement or functional development area suggestions such as canopy, green space, information tower and points, seating area, ticket sales, activity area and amphitheater were emphasised at eight different points in the touch, which is in question.

Buildings, canopies, all interventions on the route determined at different spots of the city have made it possible to interconnect both disconnected spaces and the urban texture at different levels on an urban scale. Thus, the sound of the city spreads through the traces and presented to its audience, just like in a musical (Figure 2-3).

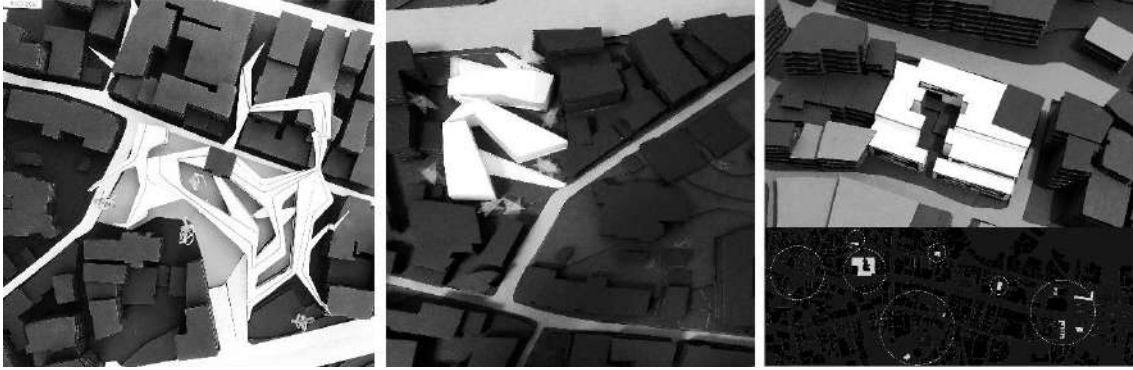

Figure 2: Design Studio Models, Diffusion of the Box (design concepts from left to right: urban musical, filigree, concealed face of the city) (authors archive)

Being inspired by the local handicraft “filigree”, the second sample preserved the vertical connections of the area and was shaped as an adaptation space between the upper level and the lower level. It responds as a vertical axis that runs parallel to the unidirectional loops that occur due to the spatial continuity of the study area, in particular between Uzun Sokak, Kahramanmaraş and Kunduracılar streets; that interconnects the disconnected spaces created by different levels on the urban scale. Based on the analogy of creating patterns by bending/folding the wire used in filigree art, the flat plate defines the functional spaces that form the box progressing by folding, breaking, extending or retracting around the edge axis, articulating to another piece. The floor, wall and top canopy are defined by the folding of this plate starting from the street elevation. Through employment of this folding configuration, it opens up to Şehit Onur Fikret Dülger Street, which extends from Yavuz Selim Boulevard, which defines the exterior periphery of the area and is one of the busiest traffic axes of the city, to Uzun Sokak. One of the arms of the plate meets Kostaki Mansion, the other arm progresses along the boundary of the plot and takes the user inside by defining the opening that acts as an entrance through the vacancies formed due to the fractured structure of the mass.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The two connected parts, which are designed to be in relation with each other are clearly detached from the entrance mass with the program they accommodate. These two blocks, which are connected to the entrance by being supported comprises the workplaces, the multi-purpose hall and the accommodation unit which has a separate entrance. It is not only the designed mass that bends like filigree, but the streets of the city are also considered as diffusive by the study within this context and it adopts an approach that blends into the historical buildings. While the route diffuses into the urban texture in this framework by being curved uninterruptedly, it extends from Kostaki Mansion to Uzun Sokak and proceeds towards Tabakhane axis.

It is connected to Kunduracılar Street by running around inns, baths and mosques through the Çarşı region in the north, and from that point finally to Atatürk Square by drawing a ring for the historical buildings envisaged on the route, when necessary. Information points fill the self-existing spaces in the urban texture through diffusion- distribution throughout this extended urban route. Thus, the route determined at different spots of the city in the south-west direction have made it possible to interconnect both detached spaces and the urban texture (Figure 2-3).

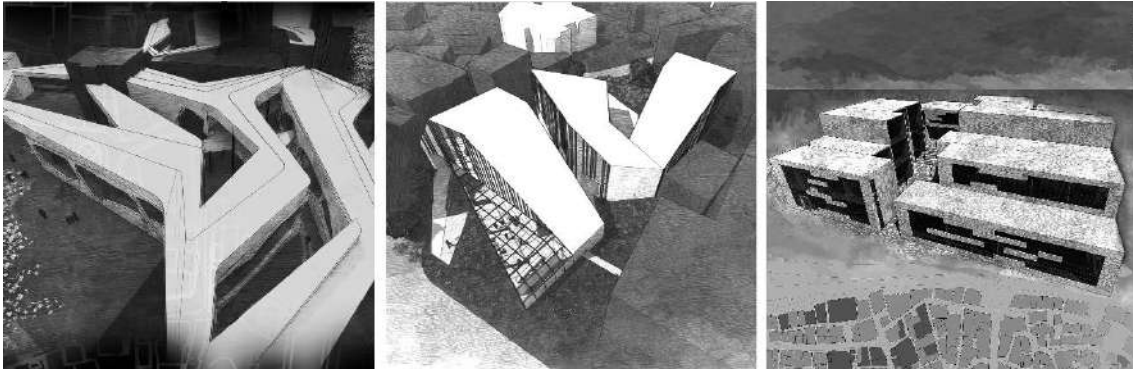

Figure 3: Design Studio 3D Representation, Diffusion of the Box (design concepts from left to right: urban musical, filigree, concealed face of the city) (authors archive)

The concept in the third sample which bases its main configuration on revealing the potentials from the city's past and ensuring the integrity that was disconnected from its history, is the "concealed face of the city". Accordingly, the design takes the existing historical values, natural beauties and recreational areas of the city as reference and adopts an approach that aims to emphasise them. In this direction, the city has been divided into regions considering its existing potentials. Diffusion of the functions was achieved by designing boxes of different scales and functions that are fed by the main box and/or that feed it in the plot where the box is situated and in the sub-regions scattered throughout the study area. The box that is located between Kahramanmaraş Street which is one of the streets of the study area open to traffic and Postane Street where the historical post office building is located claims to exist by not standing out to the forefront in the area in accordance with the concept of "concealed face". The historical inns were guiding the shaping of the mass through transfer to the design process, the traces taken from the space.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The mass defined by fourteen pieces that are arranged together in a row for defining a courtyard had turned its back to the main street and was concealed in a sense. Such created pieces were cascaded by adapting to the elevation differences in accordance with the topography of the land and they accommodated functions compatible with the program sometimes upon combining on the plan plane and sometimes individually. Spaces such as the information center entrance/foyer, exhibition, workspace, cafe and exhibition venues located at different elevations have created a living public courtyard.

Every necessary piece of the urban texture has been intervened through diffusion of functions, and the natural flow provided by these interventions has created the route itself. While the space existing between the historical buildings right to the north of the box was transformed into an amphitheater, another area among the examples of civil architecture on Nemlioğlu Cemal Street was used as an outdoor seating area/cafe. While suggestions for repurposing which strengthen the flow by ensuring emphasis to the lost values of the city at different points in the whole area from Meydan to the box were being developed; suggestions at different scales have been developed to keep the place/building that once had place in the memory of the habitants, yet not standing today, to remain vivid in their minds. Thus, the design concept was diffused throughout the entire study area through spatial interventions extending from building scale to urban scale (Figure 2-3).

3.2. Adaptation of the Box

Adaptation is the act of adapting something to make it suitable for a new purpose or situation. It is the discussion of the idea of the box suggested within the scope of this study in terms of concept and form with regard to adaptation. Design studio samples that are part of the whole or adapted to the part of the city, preserving the existing section traces and street layout, are examined under the topic of adaptation.

The first sample that is examined in this context is shaped by the concept of “cultural mosaic” preserves the side street layout of the city together with the traces of the existing plot on which it is located. Despite the rapidly changing urban textures, the design demonstrates an approach that preserves the unchanging land/plot and side street layout as an outcome of the linear arrangement originating from Trabzon’s unique topography. The box is shaped with functional modules by touching the existing buildings within the possibilities provided by the plot. The modules cascaded on top of each other were aimed to refer to all of the layers that brought the city to existence today within the dense city network. Establishing the relationship of the two important arteries of the city, such as Kahramanmaraş Street and Uzun Sokak, moreover interconnecting them, the building serves as a kind of covered bazaar. While the box is shaped with the spaces created through addition and removal of modules in a way that does not interrupt the flow for the users in this manner, on the other hand, it is embedded in the area and adapts to the urban texture. While the commercial spaces and reception areas of the information center are located on this transition, the workspaces, seminar and reading rooms, meeting spaces on the upper floors were located placed in a single module or a multitude of them.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

It picks up the user over Kahramanmaraş Street at street elevation and leaves her/him to Uzun Sokak which is the first point of the urban route that is suggested to start from Kostaki Mansion. The pedestrian route defined from here follows the traces of civil architecture examples and reaches to Nemlioğlu Cemal Street in particular. While another route is defined by the axis extending from Bedesten, which is the historical trade route of the city, to Meydan, the same axis merges with the current commercial axis and is terminated at the box. The stop, seating-resting unit located on the pedestrian route as additional units and tourist information points outside the main building have created areas that enrich public use (Figure 4-5).

Figure 4: Design Studio Models, Adaptation of the Box (design concepts from left to right: cultural mosaic, dynamism, motion) (authors archive)

The second sample, which is in contrast with the urban texture with its geometry, focuses on the “dynamism” of the city and its inhabitants, while it has a configuration that fits to the boundaries of the existing plot on the outer periphery adapting to its surroundings. The box points out the potentials of dead-ends that are part of the texture of the area and makes reference to them. The slit, which was opened as the identifier of the main mass of the building, defines a precedent of the dead-ends that exist spontaneously in the existing texture, while the city has created a semi-open and sheltered areas that are inviting for the users of the city. Thus, users are offered with spaces that possess a rich potential, which they can experience both on their own and altogether in the vacancy created. Assuming the main function of the building together with the workspaces, exhibition spaces, commercial units and reading halls, the box has created a functional interface open to common use with the connection it has established with the slit. The box creates a joint that adapts to the whole in the middle of Kahramanmaraş Street, which is the only axis open to traffic. While users are dispersed from this point to Uzun Sokak, Kahramanmaraş and Kunduracılar streets that run parallel to each other, it was ensured that pedestrian routes are established with the help of information units placed at the intersection points of the square and side streets outside of the main box. Thus, it was ensured that they reach to Nemlioğlu Cemal Street axis, where examples of civil architecture are concentrated, from the historical commercial axis extending from İskender Paşa Mosque to the Çarşı Mosque and the current commercial axis Uzun Sokak; or to Meydan-Gazipaşa Street and Ganita axis where they can reach the sea.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Information points, partial structural canopies suggested for the stops are in integrity with the main box (Figure 4-5).

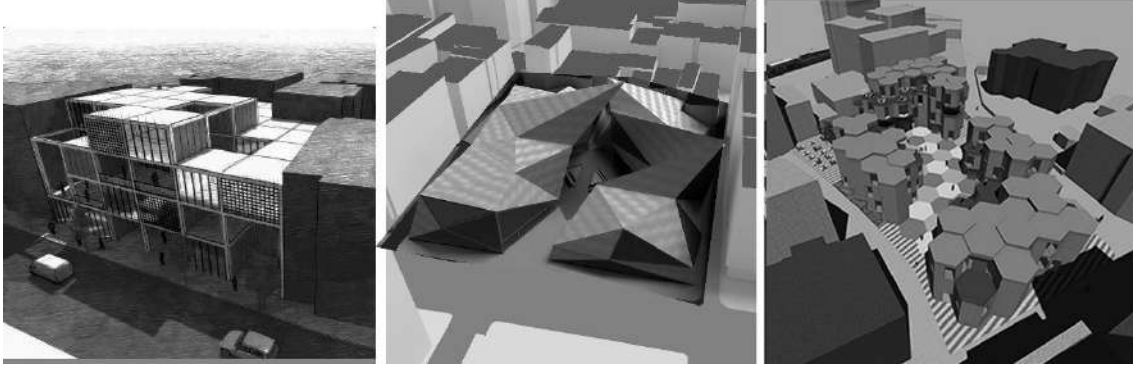

Figure 5: Design Studio 3D Representation, Adaptation of the Box (design concepts from left to right: cultural mosaic, dynamism, motion) (authors archive)

Created with an effort of integration with the existing texture, the third sample is configured on the concept of “motion”, which is defined as the action of an object with reference to a constant point (TDK, 2019). Within this context, it has emerged as a result of three phases that can be defined as the box, disintegration of the box and adaptation of the pieces. In the first phase the hexagonal module was duplicated so that it is completely embedded in the area, and the closed box created was disintegrated on the axes extending to the existing historical building (Kostaki Mansion), which is the own input of the area and triggering motion, and to the historical plane tree. Thus, a fluid mass integrity has been achieved, which consists of four pieces that touch the surrounding buildings from time to, usually move away from them with meaningful public spaces and consequently adapted to the area. While these four pieces have almost identical functional configurations, they include the reception space, workshops and exhibition units. Small public niches were created by retracting the modules at ground level due to the narrowness of the existing street sections surrounding the box from three sides and due to the presence of Kostaki Mansion in the west. Thus, new uses were made possible together with surfaces in different scales and textures rather than solving the space at a single point. The square which is located at the core of the box, eliminates the boundaries separating Uzun Sokak and Kostaki Mansion, which is an important part of the city’s past and configures a continuous experience integrated with the historical texture. Designed to be translucent, the façades of the functions on the ground level of the masses surrounding the created square were made to serve this square as well. Configured for the experience of both habitants and tourist visitors, this square is revived with workspace-exhibition activities planned to be held inside or outside the box. Users, who reach the box either from Yavuz Selim Boulevard which is the upper level or Uzun Sokak level, arrive to the first point of the route where they will experience the city. New focus areas have been determined on the urban route by taking the historical buildings and street texture of the region into consideration, for the visitor groups that are expected to disperse from this point.

The exhibitions held in small-scale boxes designed at different points on the route extending to Nemlioğlu Cemal Street, Meydan, Kunduracılar Street and the historical bazaar are interconnected by continuous pedestrian axes, including the City Museum (Figure 4-5).

3.3. Just the Box or The Holistic Box

The word box can be defined as an area with established boundaries for storing something or segregating it from others and generally enclosed (Özel, 2017). A box is a square or rectangular container which sometimes has a lid (Essential English Dictionary, 1988b: 84). Just the box, which is discussed within the scope of this study, defines solely a square or rectangle, or a single amorphous enclosed volume. The holistic box is configured as the whole of boxes obtained by duplicating the units/modules.

The first sample discussed within this context is designed over the concept of “urban substance” with a formalistic approach that attaches importance to the box itself and remains loyal to the box. Based on creating an interface having the quality of being a focus between the city and the user, the box seeks for the invisible behind the visible and emphasises that the re-creation of the city is ensured by urban substance points. Centralizing the box itself, the design offers solution suggestions by setting off from “just the box” approach. The design, which brings into question the matters of being central and being at the focus in terms of formalistic and urban uses, responds to the issue of creating a spatial interface with the dynamic analysis of the units that constitute the box at the plan and section level. Intended to be a self-contained piece of micro-city, the design consists of a semi-translucent glazing envelope and a modular wooden structure. The two information points on the configured urban route also include on its route the historical buildings that worth visiting. The first information point consists of Kostaki Mansion and the exhibition area design. The second information point consists of Bedesten, the market vicinity and the square design. Both information points are considered as the starting points of the user route and lead the habitant to the main information center. Defined depending on the design concept, the urban substance points were selected as significant historical buildings located on the urban route such as Kostaki Mansion, Bedesten, bazaars and inns, Meydan Park and İskender Paşa Mosque. Information kiosks, seating units, canopies are the micro-scale boxes based on the design of the main box. Boxes from the smallest scale to the largest scale are becoming emphasised at proposed points on the route. Shaping of the design consists of a grid that defines a Cartesian box and the units/modules which shape it. The periphery of the box which is constructed with a wooden structure with reference to local materials, attaches importance to the spatial hierarchy of closed, semi-open and open space with the negative-positive relation it has created at the plan level. The free space configuration was elevated from the ground also allowed by the topography. Therefore, the public space proposed by the box has been reinterpreted both at sectional level and at spatial level (indoor-outdoor space) (Figure 6-7).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

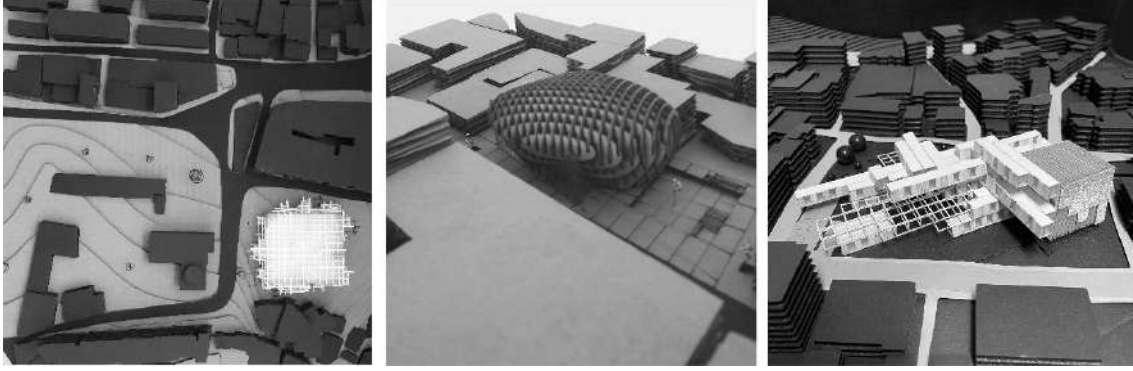

Figure 6: Design Studio Models, Just The Box or The Holistic Box (design concepts from left to right: urban substance, ataraxia, no land) (authors archive)

Unlike the first sample, in the second sample, the box handles rectangular and amorphous volume together, converging them by setting off from “just the box” approach. Configuring its starting point through the concept featured in Epicurus’ notion of “ataraxia”, which is translated as ‘the state of serenity given by knowledge’, the design converges the shaping of the city’s building stock with the connections of the side streets and neighborhoods of the city center. Promising the opportunity to experience the city more efficiently to the visitors of the city, the suggestion also aims to provide the user with utmost knowledge on the city. The box allows the urban habitants and tourists to reach to the city information center while providing a series of spaces of experience. Trabzon has an important position in terms of the richness of the civilisations and cultures it has hosted on its lands throughout its history. A central functional box has been designed so that domestic and foreign visitors visiting the city can get to know the city better in this respect and comprehend the image of the city. On the other hand, access to the box assumes the objectives of participation in the experience and gaining knowledge through the suggested routes. The box provides an impressive and permanent information loading through trainings and workshops, exhibition venues, virtual reality rooms that are provided upon the quick information obtained on the route. In the mass configuration, it has a rectangular prism plan and a structure with no confusion being present in the section level and following certain axes. The form which has an amorphous shape became fluid by sticking into the rectangular prism. The façade of the amorphous shape, facing Maraş Street, assumes the role of an overhang by expanding at the fourth floor level to emphasise the entrance. The amorphous shape which follows linear lines in the plan and the section creates an interface for both the building itself and the city. The urban routes are named as Silk Road route, History route, Uzun Sokak route, Old Sea route, Religion route in the design which approaches the use of box as itself with a dominant and focal form proposal. The Silk Road route was configured with a focus on maintaining the traditional marketplace and trade. The History route focuses on Çarşı region and aims to recall the commercial activities conducted throughout history. Uzun Sokak route focuses on the perceptibility in Trabzon city walls settlement. The Old Sea route includes improvements intended for perceptually strengthening the city’s relation with the sea. On the other hand, the Religion route creates an awareness by associating users from different beliefs with places of worship (Figure 6-7).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

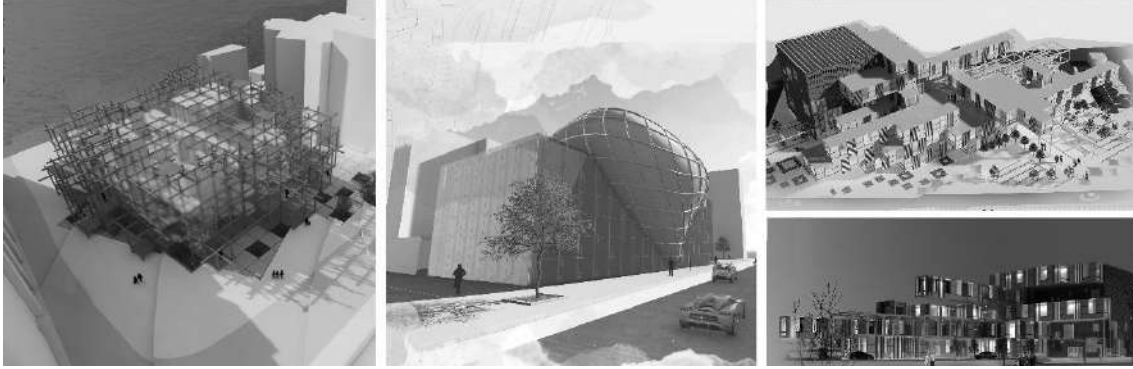

Figure 7: Design Studio 3D Representation, Just The Box or The Holistic Box (design concepts from left to right: urban substance, ataraxia, no land) (authors archive)

The third sample differs from the other two in terms of approaching to the box. The design adopts “the holistic box” approach and establishes the international concept of space with the concept of “no land” through a modular system by taking source of the idea from John Lennon’s album brand ‘Imagine’. The approach that rejects borders aims to ensure continuous interaction through cultural diversity, thus, to explain the urban awareness to its user through spaces. The design aims to offer an uninterrupted interaction while experiencing the space as a pedestrian, and brings active socialisation to the forefront through users in this sense. Therefore, the overlapping of the box has created an effective configuration technique both in the establishment of the spatial organisation in a healthy way and in the definition of public space intended for the urban user. On the other hand, the box placed diagonally on the plot it is suggested for, assumes an approach that emphasises the state of existence of the interface created for building-urban space segregation, as a box itself. The design, for which functional programming is carried out over five levels in total, formal formation is based on modules. Modules positioned on diagonal axes bring users together at different elevations by establishing a promenade, and allow exploration of space. The convergence of square modules exhibits a linear approach at the ground trace level and at the layout plan scale. Pointing out the existence of superposed grids, this state transforms the modules into boxes that act individually or jointly. Interrelationships of the boxes also brings spatial hierarchy into existence. Each of the modules-boxes sometimes turns into a program, sometimes into a semi-open space canopy and sometimes into a ground trace. On the other hand, the boxes used as ground traces have been established by organising the arrangements consisting of sixteen pieces in different figure-ground relations. A main box and a focus box on the proposed urban route and micro-boxes at nine points were configured. Micro-boxes are designed in two ways as ‘a’ and ‘b’ in terms of spatial organisation. Both types of boxes have a hierarchy of closed, semi-open and open space. Micro-boxes are considered as communication points in the city and have undertaken the task of promoting-informing the city. The boxes in question are designed to guide the tourists and local users to the info center and the historical spots that worth seeing in the city. Cafeteria, exhibition area, sales units and information kiosks are available in the boxes.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The boxes constitute an integrity with the ground traces and the proposed partial structural canopies (Figure 6-7).

4. Conclusion

Being the most important and greatest physical product created by humans to organise their life, the city is the venue of predetermined or random meetings and offers people of all classes the opportunity to communicate with each other socially. The city is a space where people exchange ideas on every subject in every period and culture. This dynamic space shall be perceived as an area based on thinking and observation, where rituals such as eating and drinking, performances and dances that are repeated every other day can be carried out. It is eventually the place where people gather and find their own identities, and where new identities are built.

Having hosted many civilisations, in Trabzon, the axis extending from Meydan (Atatürk Square) to the Bazaar, which is the main subject of the study has always been an important center for the city in every period and a focus that witnesses the events and moments in the urban memory. However, the ordinary change-transformation process of the cities showed itself in this important part of the city of Trabzon in a very rapid and destructive way. The historic settings and buildings which maintain their continuity sustain their existence without drawing attention of their user most of the time.

The design studio is an environment where the designer reveals his/her own production decisions, preferences, knowledge, will and skills as a result of many mental processes such as perception, research, thinking, interpretation, evaluation, concept and option development or decision-making. Based on the idea of the box in the representation of the architectural design process, the core purpose of the design studio is to rethink the conditions of urban awareness and to observe the various forms of the box in the urban space. The architectural design studio, which deals with Trabzon and the selected urban fragments of Trabzon within the scope of the urban box theme, discusses the box idea at the urban scale and its states at the level of building scale as “Diffusion”, “Adaptation”, “Just the Box or The Holistic Box”.

The studio samples examined within the scope of the ‘Diffusion’ approach consist of design ideas where the idea of the box diffuses at a formal and functional level that stands out with a binding feature. The studio samples examined within the scope of ‘Adaptation’ consist of design ideas, where the idea of the box is a piece of a whole at a formal and functional level or adapted to the part of the city. The studio samples examined within the scope of ‘Just the box or the holistic box’ consist of design ideas that emphasise the integrity of the boxes obtained through duplication of units while defining Cartesian geometries or a single amorphous enclosed volume.

In conclusion, this study brings into question the rethinking of the urban form of the localities on different scales and functions within the context of the box idea. Within this context, it has been seen that the potential of the cities, which accommodate multidimensional and overlapping networks, can be revealed with the idea of the urban box and its forms of approach.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

While this process gave students the ability to understand and interpret the city, urban and problem area relations, it also encouraged them to explore the variations (types of the box) of evaluating the intention of the problem area in the context of a single concept (urban box). In this context, despite the focused topic (urban box) given in the studio course, the resulting outputs found their own unique structure with different intentions arising from the designer's own acquisitions, preferences and character. While the box maintains its formal continuity, changing fiction, environment, relations, organisation, etc. transformed into different architectural forms.

Acknowledgements

The authors thank the third-year architecture design students of 2017 and 2019 spring semesters at the Department of Architecture, Karadeniz Technical University who contributed to this study with their designs. Figure 2-3 from left to right: Cihan Yanar, Şeyma Öztürk, Hüseyin Burak Karasakal; Figure 4-5 from left to right: Gülçin Tunçel, İrfan Özderya, Mustafa Akbulut; Figure 6-7 from left to right: Ahmet Çalal, Uğur Altıntop, Şahin Nabizadehasl.

References

- Carr, J. H. ve Servon, L. J. (2008), Vernacular Culture and Urban Economic Development: Thinking Outside the (Big) Box, *Journal of the American Planning Association*, 75(1): 28-40.
- Ching, Francis D. K. (1996), *Architecture: Form, Space, & Order*. Van Nostrand Reinhold, New York.
- Durmus Ozturk, S. (2020), Rethinking the Black Box in Architecture Design Studio, *SAGE Open*, 10(2): 1-13.
- Durmuş Öztürk, S. ve Kuloğlu, N. (2017), Designing The Place via Text: Imaginary Places in Design Studio, *Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning*, 5(4): 13-26.
- Eisenman, P. (2018). *The Formal Basis of Modern Architecture*, Baden: Lars Müller Publishers.
- Essential English Dictionary (1988a), "Diffusion", Oxford University Press, 215.
- Essential English Dictionary (1988b), "Box", Oxford University Press, 84.
- Gür, Ş. Ö. (2013), Bir Allotrop Olarak Maket: Tasarım Pedagojisinde Amaçlı Belirsizlik, <http://mimdap.org/2013/02/108718/>
- Jones, John C. (1980), *Design Methods: Seeds of Human Futures* (Cilt 2). New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Kahvecioğlu, P. N. (2007), Architectural Design Studio Organization and Creativity, *A|Z ITU Journal of The Faculty Of Architecture*, 4(2): 6-26.
- Lawson, B. (2006), *How Designer Think*, 4th Edition, Oxford: Architectural Press.
- Özel, M. K. (2017), Zumthor Mimarlığında Kutu Fikri, *Mimarlık*, 398: 54-59.
- TDK, (2019), "Devinim", *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>
- Üstün Demirkaya, F. (2021), Osmanlı Trabzon'unu Haritalandırmak: Mahalleler ve Anıtsal Yapılar, in *Trabzon'da Fetih ve Şehir*, Temel Öztürk (Ed.), Trabzon: Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 281-301.

Lisans ve Lisansüstü Derslerle Türkiye’de Güncel İç Mimarlık Eğitimi

Araş. Gör. Hande Eyüboğlu*, Dr. Öğrt. Üyesi Serap Faiz Büyükçam**

Özet

İç mimarlık eğitiminin tarihten sanata ve tasarıma, teoriden uygulama ve teknik çözümlere kadar uzanan çoklu yönlü yapısını, hem lisans hem de lisansüstü eğitim programları üzerinden okumak mümkündür. Bu çalışmada Türkiye’de güncel lisans ve lisansüstü iç mimarlık eğitim programlarında verilen derslerin hangi kavramlar çerçevesinde dağılım gösterdiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu temel amaç doğrultusunda çalışma kapsamında lisans ve lisansüstü eğitiminde okutulan derslerde öne çıkan kavramların örtüşen ve farklılaşan yönlerini ortaya koymak hedeflenmektedir. Çalışma 3 adım üzerine kurgulanmıştır. Birinci adımda, iç mimarlık eğitimi hakkında kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Örneklemin belirlendiği ikinci adımda, öncelikle lisans ve lisansüstü düzeyde iç mimarlık eğitimi veren ve lisansüstü eğitime başlama tarihi en eski olan 10 üniversite listelenmiştir. Ardından bu üniversitelerde lisans ve lisansüstü düzeyde verilen güncel derslerin ve ders içeriklerinin dokümantasyonu yapılmıştır. Üçüncü adımda ise güncel ders içeriklerinin, MAXQDA 2022 programında içerik analizi gerçekleştirilmiştir. İçerik analizinden elde edilen veriler ile kelime bulutları oluşturularak lisans ve lisansüstü eğitimin yoğunlaştığı konular belirlenmiştir. Diğer taraftan hazırlanan ders haritaları ile lisans ve lisansüstü eğitim kapsamında benzer ve farklı içerikler ortaya koyulmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan tüm üniversitelerin lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde verilen derslerinin ağırlıklı olarak *tasarım, mekan, sanat, proje, mobilya, kavram, çevre ve yapı* içerikleri çerçevesinde şekillendiği görülmüştür. Öte yandan lisans düzeyinde *uygulama, renk, malzeme ve teknik* odaklı dersler; lisansüstü eğitimde ise *yöntem, analiz, bilimsel, kültür ve konut* içerikleri öne çıkan diğer konular olmuştur.

Anahtar kelimeler: İç mimarlık eğitimi, Tasarım eğitimi, Lisans eğitimi, Lisansüstü eğitimi, İçerik analizi.

*Samsun Üni. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mim. ve Çevre Tasarımı Böl., Samsun, Türkiye.
E-mail: hande.eyuboglu@samsun.edu.tr ORCID: 0000-0003-0504-2886

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Samsun, Türkiye.
E-mail: serap.faizbuyukcam@omu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4263-1671

Contemporary Interior Architecture Education in Turkey with Undergraduate and Graduate Courses

Abstract

It is possible to study the multifaceted structure of interior architecture education, from design to art, from theory to practice, through undergraduate and graduate education programs. In this study, it is aimed to reveal within the framework of which keywords the courses given in the current undergraduate and graduate interior architecture programs in Turkey are distributed. Within the scope of the study, it is aimed to reveal the overlapping and differentiating aspects of the course contents in undergraduate and graduate education. The study was carried out in 3 steps. In the first step, a literature review on interior architecture education was made. In the second step, in which the sample was determined, the 10 universities providing undergraduate and graduate interior architecture education and with the oldest starting date of graduate education were listed and the current undergraduate and graduate courses and course contents were documented. In the third step, the content analysis of the courses was made in the MAXQDA 2022 program. By creating analysis word clouds, the subjects that undergraduate and graduate education concentrate on were determined. In addition, lesson maps were prepared and similar and different contents in undergraduate and graduate education were revealed. It has been observed that all universities are shaped within the framework of *design, space, art, project, furniture, concept, environment and building* contents jointly in undergraduate and graduate studies. *Application, colour, material and technique* at undergraduate level; In postgraduate education, courses focused on *method, analysis, scientific, cultural and housing* content are given.

Keywords: Interior architecture education, Design education, Undergraduate education, Postgraduate education, Content analysis.

1. Giriş

Meslek eğitimi, nitelikli meslek insanlarının yetiştirilmesinde, toplumsal faydanın sağlanmasında ve ülke kalkınmasında önemli bir yer tutar. Eğitim içeriğinin toplumun değişen ve gelişen ihtiyaçlarına ve eğitim yaklaşımlarına göre güncellenmesi mesleki yeterliliklerin sağlanması ve meslek kültürünün sürekliliği üzerinde etkilidir. Günümüzde meslekler; teknolojik, toplumsal, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok etken karşısında alınan aksiyonlarla dönüşmektedir. İç mimarlık meslek alanı da yapıllı çevre ve insan odağında, toplumsal kültür ve teknolojik gelişmelerle sürekli etkileşimde olan bir meslek olarak öne çıkmaktadır.

İç Mimarlık mesleğinin oluşumu ve örgütlenmesi, insanın barınma gereksinimi ile ortaya çıkmış ve gündelik hayatın ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir (Kaptan, 1998). İç mimarlık, yaşam çevrelerini işlevsel ve estetik açıdan kullanıcının fiziksel ve psikolojik gereksinmelerine uygun olarak tasarlayan bir meslek alanıdır.

İç mimarlık insan gereksinimlerinin ön planda tutulduğu, sanatı, bilimi ve teknolojiyi kapsayan çok yönlü bir disiplindir. Uluslararası İçmimarî Tasarım Konseyi (IIDA) iç mimarlık mesleğini, kullanıcı konforunu sağlamaya yönelik fonksiyonel, yaratıcı, teknik ve estetik çözümler sunan, kimlik sahibi mekanlar oluşturma çalışmalarını kapsayan, bilimsel ve teknik verileri tasarıma yansıtan bir meslek dalı olarak tanımlamıştır (IIDA, 2022). Uluslararası İçmimarlar Federasyonu (IFI) iç mimarlık tanımında meslek uygulamalarının ekonomik ve çevreci olması üzerinde durmuştur (Özoğuz Arbay, 2015). İç Mimarlık Nitelikleri Konseyi (Counsel for Interior Design Qualification - CIDQ) ise iç mimarlık mesleğinde yaratıcı ve teknik çözümlerin gerekliliğine ve çevresel sürdürülebilirlik prensiplerine uyulmasına değinmiştir (CIDQ, 2004). İç mekanın tasarımına yönelik araştırma, analiz ve yaratıcı sentez çalışmaları iç mimarlar tarafından uygulanır. 1963'te kurulan Uluslararası İç Mimarlar Federasyonu (International Federation of Interior Architects, IFI) iç mimarı; bir taraftan mekanın işlev ve niteliğine ait estetik ve yaratıcı çözümlerle kullanıcıların yaşam kalitesinin artırılması üzerine alternatifler sunan diğer taraftan yapı bilgisi, bina sistemleri, malzeme ve mobilya bilgisinden imar yönetmelikleri, şantiyede iş takibinden ilgili çizim ve dokümanların hazırlanmasına kadar bir dizi teknik ve özelleşmiş bilgi ile donanmış kişi olarak tanımlar (Coleman 1991; Çelik, 2008). Yaşama mekanlarından çalışma mekanlarının düzenlenmesine, eğlenme mekanlarından sağlık ve eğitim mekanlarının örgütlenmesine kadar iç mimarlık mesleği geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. İç mimari tasarım bu mekanların tanımlı eylemsel ilişkilerinin kurulmasını, mekan konforunun sağlanmasını ve form, doku, renk, malzeme, aydınlatma ve mobilya gibi donanımlarının tasarlanmasını içermektedir (Kaptan, 2001; Çelik, 2008; Özsavaş, 2011). İç mekanların işlevlerine uygun, konforlu ve estetik biçimde düzenlenmesi, kullanıcının fiziksel ve psikolojik gereksinimleri üzerinde etkilidir. İç mimarlık, tarihsel süreçte insan gereksinimleri ön planda olmak üzere toplumsal, ekonomik ve teknolojik değişimlerle biçimlenmiştir. Kullanıcının gereksinimleri, alışkanlıkları ve estetik deneyimleri, mekan kurgusunun belirlenmesi üzerinde etkili öğelerdir. Bununla birlikte kültürel ve yerel bileşenlerin özgün ve yaratıcı yaklaşımlarla mekan tasarımına dahil edilmesi de meslek içinde yer bulur (Özoğuz Arbay, 2015).

İç mimarlığın bir meslek olarak ortaya çıkışı 19. yüzyılın sonudur. Bu yıllarda özelleşen bir uzmanlık alanı olarak meslek ve eğitim alanında kurumsallaşma sürecine girmiştir (Massey, 2008; May, 2008; Cordan vd., 2014; Çelik, 2008). Profesyonel seviyedeki ilk iç mimarlık uygulaması, mesleğin kabul görür ve uygulanabilir altyapısını oluşturan Amerika Birleşik Devletleri'nde olmuştur (Tate ve Smith, 1986; Kaptan, 2003). Bu dönem iç mekan uygulamalarında, iki boyutlu yüzey süslemeleri ve aksesuar gibi öğelerin uygulamalarının yapıldığı dekoratif odaklı yaklaşımlar ağırlıklı olmuştur. 20. yüzyıl itibarıyla Alman Werkbund'u ve sonrasında Bauhaus okulunun etkisiyle, iç mekanlarda fonksiyonellik arayışı gündeme gelmiş, dekorasyon anlayışı yerini tasarım kavramına bırakmıştır (Özkar, 2009; Cordan vd., 2014; Piotrowski, 2001; Kaptan, 1998). Kavramsal anlamda ortaya çıkan bu gelişmeler ışığında, iç dekorasyon olarak anılan meslek ve eğitim, iç mimarlık ya da iç tasarım olarak adlandırılır hale gelmiştir (Çelik, 2008; Kalay, 2019; Eriş ve Ağan, 2020).

Türkiye’de iç mimarlık eğitimi öncesinde meslek eğitimi geleneği ön planda olmuş, Endüstri Devrimi ile birlikte yeni eğitim kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Türkiye’de iç mimarlık eğitiminin temelleri, 19. yüzyılın son çeyreğinde, bugünkü adı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan Güzel Sanatlar Akademisi Dahili Tezyinat Atölyesi ile atılmıştır. Ardından 1957 yılında bugünkü adıyla Marmara Üniversitesi olan Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu ile yaygınlaşmıştır (Gül, 2016). Bauhaus eğitim anlayışı ile paralellik gösteren Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu’nda bilimsel araştırmalardan edinilen teknik bilginin yaratıcı fikirler ile biçimlenerek bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren tasarımlar ortaya koyan tasarımcılar yetiştirmek hedeflenmiştir. İç mimarlık tasarım eğitiminde mekan yerleşimleri, donatı ve mobilya tasarımlarının yanı sıra uygulamaya yönelik teknik detay çizebilme becerisi kazandırılmaya ağırlık verilmiştir. Yükseköğretim Kurulu’nun kurulması ile birlikte ise günümüzde iç mimarlık eğitimi veren okullar daha da yaygınlaşmıştır (Çetinkaya, 2011; Fitoz, 2015; Özoğuz Arbay, 2015). İç mimarlık mesleğine olan ihtiyaç ve ilginin artması sonucu iç mimarlık programlarının sayısı gittikçe artmaktadır (Özalp, 2006; Adıgüzel, 2011; Gül, 2016). 2022 yılı Yüksek Öğretim Kurulu verilerine göre günümüzde Türkiye’de iç mimarlık eğitimi verilen 50 üniversite bulunmaktadır. Bunların 38’i İç Mimarlık bölümü; 12’si ise İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı adı altında eğitim vermektedir (Yükseköğretim Kurulu, 2022). Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Mimarlık, Mühendislik ve Mimarlık, Sanat ve Tasarım gibi farklı fakültelerin bünyesinde yer alan iç mimarlık bölümlerinde verilen eğitim; kuramsal, teknik, sanat ve uygulama ağırlıklı olmak üzere farklılık göstermekle birlikte uluslararası ve ulusal standartlar çerçevesinde şekillenmektedir (Kaptan, 2003; Çelik, 2008; Arayıcı, 2011).

Günümüzde iç mimarlık eğitime ilişkin eğitim programlarının sayısının çok oluşunun bir sonucu olarak iç mimarlık eğitim programları ve eğitim yaklaşımlarında farklılıklar gündeme gelmektedir. Ancak iç mimarlık mesleğinin evrensel bir meslek olması nedeniyle bu mesleğe sahip olan kişilerin becerilerinin birbirine eşit düzeyde olması gerekmektedir. Bu nedenle eğitim sürecini standartlaştırmaya yönelik uluslararası düzeyde CIDA (İç Tasarım Akreditasyon Konseyi) ve ECIA (Avrupa İç Mimarlar Konseyi) ölçütleri; ulusal düzeyde Yüksek Öğretim Kurulu tarafından onaylanmış TYYÇ (Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi) bulunmaktadır. Ulusal ölçütlerde iç mimarlık mesleği, hem “Yapı ve Mimarlık” hem de “Sanat” temel alan altında ve 6. 7. ve 8. Düzey yeterlilik türü akademik ağırlıklı olarak yer almaktadır (Yükseköğretim Kurulu, 2022).

Değişen ve gelişen teknoloji, kültürel çeşitlilikler, global dünya düzeni gibi faktörler günümüz koşullarında kullanıcı ihtiyaçlarını değiştirmekte böylelikle insanların içinde yaşamakta oldukları mekanları farklılaştırmaktadır. İç mimarlık eğitiminin de bu değişimlere ayak uydurabilmesi için dinamik ve yenilikçi bir sisteme sahip olması gerekmektedir. Bu durum da iç mimarların günümüz bilgi, beceri ve yetkinliklerinin yeterli düzeyde sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Kullanıcı istekleri ile birlikte tasarımda ortaya çıkan yeni kavramlar, üretim ve uygulamadaki gelişmeler lisans ve lisansüstü düzeydeki iç mimarlık eğitiminin, diğer disiplinler ile sürekli bir etkileşim halinde olması ve özgün, yenilikçi düşünceler içinde değişime açık olması önemlidir.

İç mimarlık eğitiminin tarihten sanata ve tasarıma, teoriden uygulama ve teknik çözümlere kadar uzanan çoklu yönlü yapısını hem lisans hem de lisansüstü eğitim programları üzerinden okumak mümkündür. İç mimarlık eğitiminin temel hedefi bilimsel, sanatsal, düşünsel ve teknik boyutları ile pek çok bilgi birikimini yaratıcı düşünme becerisiyle birleştirerek meslek pratiğine dönüştürebilmektedir. İç mimarlık meslek eğitimi ile kullanıcı ihtiyaçlarına ve konfor koşullarına uygun mekanlar tasarlayabilmek için gerekli olan yetkinlikleri kazandırmak amaçlanmaktadır. Lisansüstü eğitimi ise, iç mimarlık mesleğine dair teorik ve pratikte yeterlilik elde etmiş bireylerin akademik alanda kendini geliştirmesi ve iç mimarlığın çeşitli alanlarında uzmanlaşmasına yöneliktir. İç mimarlık lisansüstü eğitimiyle bilime ve toplumsal gelişime katkıda bulunarak, yaratıcı ve analitik düşünebilme becerisine sahip araştırmacılar yetiştirilmektedir. Lisans eğitimi ile nitelikli iç mimarların yetiştirilmesi amaçlanırken; lisansüstü eğitimle ilgili alana akademisyen yetiştirmek ya da tartışan, analiz eden ve belirli bir konuda uzmanlaşan iç mimarlar mezun etmek hedeflenmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar eğitim vermekte olan iç mimarlık bölümlerinin ders içeriklerini iyileştirilmesinde/revize edilmesinde hem de yeni açılacak iç mimarlık bölümlerinin ders içeriklerinin oluşturulmasında Türkiye genelinde mevcut duruma dair bir referans niteliğinde olacaktır.

2. Materyal ve Metod

Bu çalışmada Türkiye’de iç mimarlık eğitiminde verilen derslerin hem lisans hem de lisansüstü eğitim programları düzeyinde yoğunlaştığı kavramları ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda lisans ve lisansüstü eğitimin güncel öğretim planlarının örtüşen ve farklılaşan yönlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu çalışma, sosyal ve ekonomik gelişmenin beraberinde nitelikli uzman iç mimar ve akademisyen yetiştirilmesinde, öğretim planlarının mevcut durumun ortaya koyulmasında önemli bir rol üstlenecektir. İç mimarlık lisans ve lisansüstü eğitiminde verilen dersler içeriklerinin yoğunlaştığı kavramları ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma üç adım üzerinde kurgulanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma adımları

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Çalışmanın ilk adımında iç mimarlık eğitimi üzerine yerli ve yabancı literatür kapsamlı bir şekilde taranmıştır. Literatür taraması ile iç mimarlık mesleği, iç mimarlık eğitiminin tarihi, iç mimarlık lisans ve lisansüstü eğitiminin kapsamı ve amaçları ortaya konmuştur. Örneklemin belirlendiği ikinci adım ise üç ayrı aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle YÖK Atlas taranarak Türkiye’de “İç Mimarlık” ile “İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı” lisans eğitimi veren tüm üniversiteler listelenmiştir. Ardından listelenen üniversitelerin web sayfaları üzerinden yapılan tarama ile lisansüstü eğitimi olan üniversiteler tespit edilmiştir. Çalışmanın örneklemini, bölüm ve enstitüye ait resmi web sayfalarından, lisans ve lisansüstü eğitime başlama tarihleri, öğretim planları ve ders içeriklerine ulaşılabilen iç mimarlık bölümleri arasından belirlenmiştir. Lisans ve lisansüstü eğitim programlarının kuruluş tarihlerine ve ders listelerine ulaşılamayan üniversiteler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu kapsamda üniversiteler içerisinde en az 10 yıldır lisansüstü eğitimi veren ve kuruluş tarihi en eski olan 10 üniversite çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışma örneklemini Başkent Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Çankaya Üniversitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi¹, Hacettepe Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi oluşturmaktadır (Tablo 1). Örneklemin belirlenmesinin ardından çalışma kapsamında ele alınan üniversitelerin bölüm ve enstitü web sayfaları üzerinden iç mimarlık bölümlerinde lisans ve lisansüstü düzeyde okutulan dersler ve ders içeriklerinin dokümantasyonu yapılmıştır.

Tablo 1. Çalışmanın örneklemini

No	Üniversite Adı	Üniversite Türü	Bölüm Adı	Bölüm Kuruluş Tarihi	Lisansüstü Kuruluş Tarihi	Bağlı Enstitü	Olduğu
1	Başkent Üniversitesi	Vakıf	İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı	2004	2012	Sosyal Bilimler Enstitüsü	
2	Beykent Üniversitesi	Vakıf	İç Mimarlık	1957	1982	Güzel Sanatlar Enstitüsü	
3	Çankaya Üniversitesi	Vakıf	İç Mimarlık	1999	2000	Fen Bilimleri Enstitüsü	
4	Eskişehir Teknik Üniversitesi	Devlet	İç Mimarlık	1991	2008	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	
5	Hacettepe Üniversitesi	Devlet	İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı	1985	1986	Güzel Sanatlar Enstitüsü	
6	Haliç Üniversitesi	Vakıf	İç Mimarlık	1999	2004	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	

¹ Anadolu Üniversitesi bünyesinden Eskişehir Teknik Üniversitesi’ne aktarılan iç mimarlık bölümüne ilişkin veriler paylaşılmıştır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

7	İstanbul Kültür Üniversitesi	Vakıf	İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı	2002	2002	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
8	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Devlet	İç Mimarlık	1993	2002	Fen Bilimleri Enstitüsü
9	Marmara Üniversitesi	Devlet	İç Mimarlık	1957	1982	Güzel Sanatlar Enstitüsü
10	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	Devlet	İç Mimarlık	1925	1990	Fen Bilimleri Enstitüsü

Çalışmanın üçüncü adımında ise toplanan veriler, nitel araştırma verilerinin çözümlenmesinde kullanılan MAXQDA 2022 programında analiz edilmiştir. MAXQDA 2022 programında üniversitelerin lisans ve lisansüstü derslerinde öne çıkan başlıkları belirlemek amacıyla kelime bulutları ve etkileşimli kelime ağaçları oluşturularak içerik analizi yapılmıştır.

Kelime bulutları ders listelerinde ve ders içeriklerinde en sık tekrar eden kelimelerden oluşmaktadır. Kelime bulutlarında en sık karşılaşılan kelimeler en büyük punto ile yazılmakta ve tüm kelimeler kullanılma sıklıklarına göre büyükten küçüğe boyutlandırılmaktadır. Kelime bulutlarının oluşturulmasında anlamlı sonuçlara ulaşabilmek için metin içerisinde en az 3 harfli kelimeler çalışmaya dâhil edilmiştir. Kendi başına bir anlam ifade etmeyen bağlaçlar, edatlar, sayılar ve numaralandırmalar analiz dışında tutulmuştur. Ders isimleri ve içeriklerinde birbiri ile benzerlik gösteren kelimelerin (örneğin; tasarım, tasarımında, tasarımlar vb.) program tarafından farklı bir kelime olarak algılanmaması ve veri kaybı olmaması için kelimelerin aldıkları ekler yazarlar tarafından tespit edilmiş ve manuel olarak yalın hallerine dönüştürülerek yeniden düzenlenmiştir. Bununla beraber eş anlamlı olan kelimelerde veri kaybı yaşanmaması için dokümanlar yazarlar tarafından tekrar bir okuma sürecinden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. Etkileşimli kelime ağaçları ise ders isim ve içeriklerinde öne çıkan kelimelerin ilişkili olduğu diğer kelimeleri göstermektedir. Kelime ağaçlarında, analiz edilen kelimenin öncesinde ve sonrasında birlikte kullanıldığı diğer kelimeler sıklıklarına göre listelenmekte ve boyutlandırılmaktadır. Bu çalışmada kelime ağaçlarının okunabilirliğini sağlamak üzere ağaçlardan elde edilen veriler ile ders içerik haritaları oluşturulmuştur. Ders içerik haritalarında bulutlardan elde edilen ana başlıklar büyük punto; ana başlıkların ilişkili olduğu alt başlıklar ise daha küçük puntolar ile ifade edilmiştir. Birbiri ile ilişkili olan ana kavramlar ise birbirlerini ile etkileşimlerine göre tek yönlü ya da çift yönlü oklar ile gösterilmiştir.

3. Bulgular ve İrdelemeler

Çalışma kapsamında yer alan üniversitelerde verilen lisans ve lisansüstü ders içerikleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan 10 üniversitenin iç mimarlık/iç mimarlık ve çevre tasarımı bölümlerinin lisans programlarında okutulan 672 adet lisans dersi ile 282 adet lisansüstü dersine ilişkin içerikler analiz edilmiştir (Tablo 2).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu doğrultuda öncelikle lisans ders içeriklerinden elde edilen kelime bulutları ve ders içerik haritalarına yer verilerek, lisans programının yoğunlaştığı kavramlar ortaya konulmuştur.

Lisansüstü ders içeriklerinde de benzer değerlendirmeler yapılarak bu düzeydeki eğitimin ağırlıklı olduğu yönlerinin üzerinde durulmuştur.

Tablo 2. Analiz edilen ders sayıları

No	Üniversite	Lisans ders sayısı	Lisansüstü ders sayısı
1	Başkent Üniversitesi	75	27
2	Beykent Üniversitesi	52	14
3	Çankaya Üniversitesi	57	24
4	Eskişehir Teknik Üniversitesi	59	17
5	Hacettepe Üniversitesi	67	30
6	Haliç Üniversitesi	76	27
7	Karadeniz Teknik Üniversitesi	68	28
8	Kültür Üniversitesi	88	17
9	Marmara Üniversitesi	69	52
10	Mimar Sinan Üniversitesi	61	46
Toplam		672	282

3.1. Lisans Ders İçerikleri

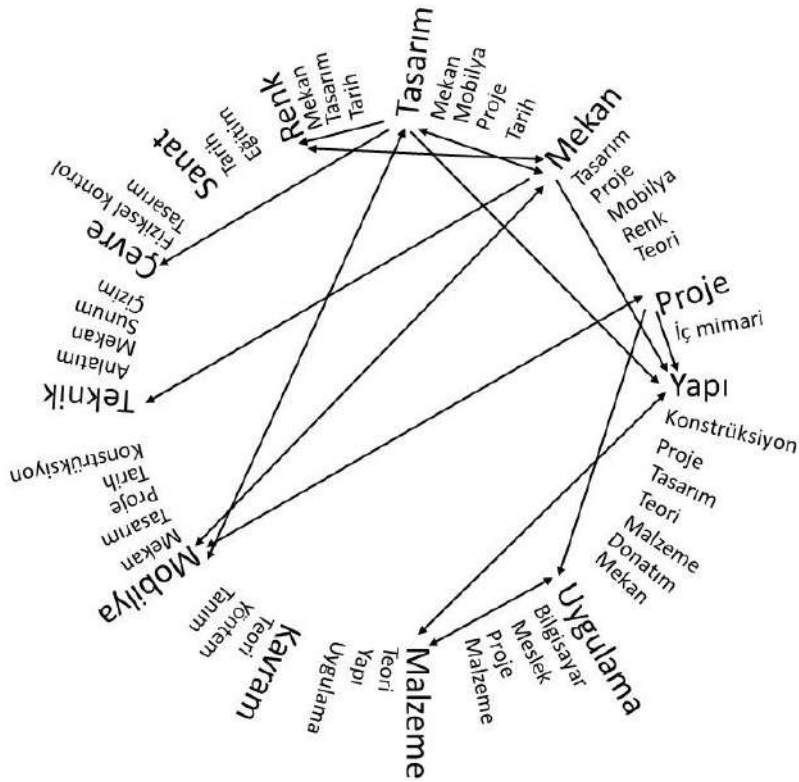
Çalışma dâhilinde ele alınan üniversitelerin, iç mimarlık ile iç mimarlık ve çevre tasarımı lisans programlarına ait zorunlu ve seçmeli derslerinin içerik dokümantasyonu yapılmıştır. 10 üniversitenin iç mimarlık lisans programlarına ait toplam 672 ders içeriklerinden 13.852 kelimedenden oluşan veri elde edilmiştir. Veri grubu üzerinden yapılan içerik analizine göre derslerin *tasarım* kavramı çerçevesinde yoğunlaştığı görülmüştür. 729 kez tekrar eden *tasarım* kavramını 569 kez kullanılan *mekan* kavramı takip etmektedir. Ardından sırasıyla 277 kez *proje*, 201 kez *yapı*, 190 kez *uygulama*, 182 kez *malzeme*, 159 kez *kavram*, 155 kez *mobilya*, 152 kez *teknik*, 134 kez *çevre*, 113 kez *sanat* ve 104 kez *renk* öne çıkan kavramlar olmuştur (Şekil 2).

Tasarım ve *mekan* kavramları 4 yıllık lisans programında önemli bir yer edinmiştir. Bu durum, tasarım eğitime dayalı iç mimarlık meslek pratiğinin, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap veren konforlu ve estetik mekanlar tasarlayabilme amacıyla örtüşmektedir. Yapı ölçeğinden mobilya ölçeğine kadar çeşitli uygulama projeleri ile malzeme ve malzemenin teknik özelliklerinin öğrenilmesi de programın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer taraftan kuramsal içerikler ve kavram tartışmaları ile program güçlendirilmektedir. Buna ek olarak tasarım disiplinin çok yönlü yapısı itibarıyla sanat içeriği de iç mimarlık eğitiminin ayrılmaz parçası olarak yerini almıştır.

Şekil 2. Lisans eğitim programının ders içeriklerinde en sık geçen kavramlar

Lisans programında yer alan ders içeriklerinde en sık kullanılan kavramların ilişkili olduğu alt kavramlar etkileşimli kelime ağaçları üzerinden değerlendirilmiştir. Kelime ağaçlarının okunabilirliğini kolaylaştırmak için ders içerik haritaları oluşturulmuştur (Şekil 3). Ders içeriklerindeki kavramların etkileşimlerine göre; *tasarım bir taraftan mekan, mobilya, stüdyo, tarih* alt içerikleriyle ilişki kurarken diğer taraftan *yapı-tasarım, mekan-tasarım, çevre-tasarım ve renk-tasarım* olarak karşımıza çıkmaktadır. *Mekan kavramı ise tasarım, stüdyo, mobilya, renk ve teori* kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. *Yapı-mekan, mobilya-mekan, teknik-mekan ve renk-mekan* ise diğer ilişkili kavramlar olmuştur.

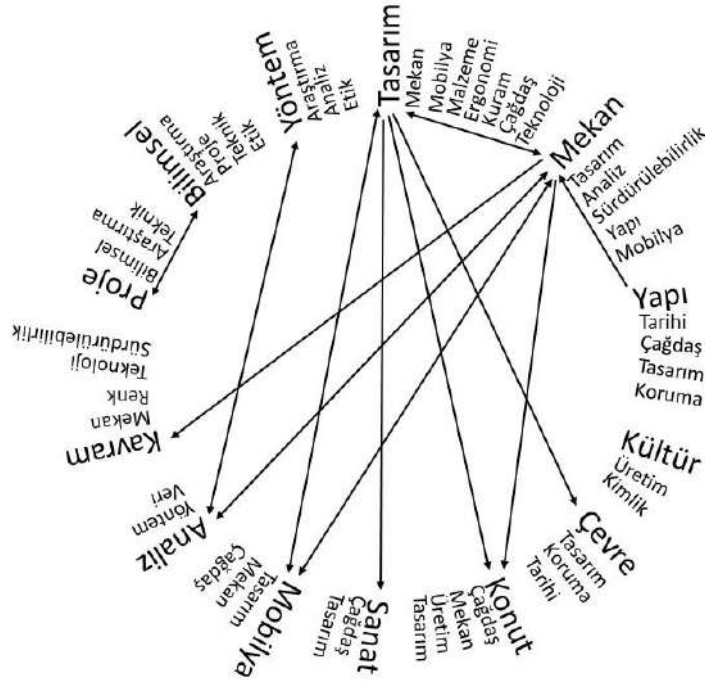

Şekil 3. Lisans eğitim programı ders içerik haritası

Lisans ders içeriklerindeki kavramların etkileşimlerine göre *tasarım ve mekan* ile ilişkili dersler; birbirinden farklı işlevlere hizmet eden mekan tasarımlarına yöneliktir. Kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda yaşam kalitelerini yükseltmek ve işlevsel mekan çözümlenmeleri üretmek derslerin ortak hedefidir. Bir diğer taraftan *tasarım* ile ilişkili derslerde mekanlarda öne çıkan konular mobilya ölçeğinde de ele alınmaktadır. Bunların yanı sıra bu dersler yoğunlukla proje üretimi olarak yer alırken, tasarımın tarihsel sürecine ilişkin tarih dersleri de yer almaktadır. *Proje* içerikli dersler lisans eğitim süresinde genellikle her dönem birbiri ile ilişkili olarak devam eden zorunlu temel derslerdir. Yarıyıla göre çeşitli tasarım probleminin sürece dâhil edildiği projelerde kavramsal düşünme, bilgi toplama, yorumlama, soyutlama ve tasarım problemlerine yönelik mekan tasarımlarından oluşmaktadır. Tasarım yaklaşımları, mekan organizasyonları, renk, doku ve malzeme kararları alınmaktadır. *Yapı* odaklı derslerde ise ağırlıklı olarak konstrüksiyon, yapı elemanları, taşıyıcı sistemler, yapım teknikleri ve malzeme özelliklerine ilişkin teorik bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerin mekan tasarımında uygulamaya dönüştürülmesine yönelik çeşitli ölçeklerde proje çalışmaları yapılmaktadır. *Uygulama* içerikli derslerde ağırlıklı olarak günümüz koşullarına uygun bilgisayar destekli derslerle tasarım ve ifade dilinin programlar üzerinden aktarımının yapılması ön plandadır. Aynı zamanda meslek pratiğine yönelik teorik derslerden edinilen bilgilerin projeler üzerinden uygulamalı detaylı teknik anlatım çalışmaları gerçekleştirilmektedir. *Malzeme* ile ilişkili derslerde çeşitli malzemelere ilişkin genel tanım, sınıflandırma ve teknik özellikleri ile ilgili teorik bilgilere yer verilmektedir. Kullanım gereksinimleri doğrultusunda uygun malzeme seçimleri, yapım teknikleri ve uygulamaya yönelik detay çözümleri malzeme içerikli derslerde öne çıkan konulardır. *Kavramsal* dersler ise lisans eğitimi boyunca farklı yarıyıllarda mimarlık ve tasarım alanlarına ilişkin tanım, yöntem ve teorik bilgilerin yer aldığı derslerdir. *Mobilya* içerikli derslerde mobilya tarihi ve tasarımına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. *Tarih* ile ilişkili olarak mobilya tasarımının tarihsel süreç içerisinde gelişimine ve değişimine değinilmektedir. Dönemlerin karakteristik mobilya tasarımları ile ilgili teorik bilgiler verilerek biçimsel ve anlamsal analizleri yapılmaktadır. Teorik bilgi anlatımlarının yanı sıra mobilya içerikli derslerde belirlenen konsept doğrultusunda çeşitli mobilya tasarımları da yapılmakta; projelerin üretimine yönelik konstrüksiyon ve detay çözümleri, renk, doku ve malzeme tercihleri yapılmaktadır. *Teknik* içerikli dersler ise ağırlıklı olarak mimari çizim, anlatım ve sunum tekniklerine odaklanmaktadır. Serbest el ve/veya bilgisayar destekli 2 ve 3 boyutlu mimari anlatımları yapılmaktadır. Sunum teknikleri ile ilgili olarak ise teknik çizimin yanı sıra farklı görsel ifade tekniklerine ilişkin çalışmalar yer almaktadır. *Çevre* içerikli dersler de ise ağırlıklı olarak mekan tasarımında fiziksel çevre kontrolü olarak yer almaktadır. *Sanat* derslerinde ise sanat tarihi ve sanat eğitimine yönelik dersler; *renk* içerikli derslerde mekan tasarımı, tasarım tarihi ile ilişkili dersler ön plandadır.

3.2. Lisansüstü Ders içerikleri

Çalışma dâhilinde olan üniversitelerin, iç mimarlık ile iç mimarlık ve çevre tasarımı lisansüstü programlarına ait tüm zorunlu ve seçmeli derslerinin içerik dokümantasyonu yapılmıştır. 10 üniversitenin iç mimarlık programlarına ait toplam 282 ders içeriğinden 3.189 kelimedenden oluşan veri elde edilmiştir.

Şekil 5. Lisansüstü eğitim programı ders içerik haritası

Lisansüstü ders içeriklerindeki kavramların etkileşimlerine göre *tasarım* ile ilişkili mekan ve mobilya ile kuramsal içerikli dersler ön plana çıkmaktadır. Bu derslerde ağırlıklı olarak günümüzde çok hızlı bir şekilde gelişen ve çeşitlenen çağdaş malzeme teknolojileri, tasarımda kullanıcı faktörü ve tasarıma ilişkin temel kavramları konu alan teorik çalışmalar yer almaktadır. *Mekan* ile ilişkili dersler yapıdan mobilyaya kadar farklı ölçekte tasarımların analiz edilmesine yöneliktir. Bunların yanı sıra mekan başlığının öne çıktığı derslerde günümüzde gittikçe daha da önem kazanan çevreye duyarlı sürdürülebilirlik konusu ağırlıklı olarak ele alınmaktadır. *Yapı* odaklı derslerde farklı yapı grubu tasarımlarına yönelik konular yer almakla birlikte ağırlıklı olarak tarihi yapılar ön plandadır. Tarihi yapılara ilişkin koruma çalışmaları ve yeniden kullanımlarına sağlamaya yönelik çalışmalara yer verilmektedir. *Kültür* ile ilişkili ders içeriklerinde kültür tanımlamaları, tasarımda kültür ve kimlik yansımaları, mekan üretiminin kültür etkeni bağlamında ele alınması ağırlıktadır. *Çevre* ile ilişkili derslerde tarihi çevrede korunmaya değer yapı ve yapı gruplarına yönelik tasarım yaklaşımlarına ağırlık verilmektedir. *Konut* odaklı dersler konut üretiminde günümüz ihtiyaçlarına cevap veren çağdaş mekan tasarımlarına yöneliktir. *Sanat* ile ilişkili derslerde çağdaş sanat tasarımlarına ilişkin temel yaklaşımlar ve mekan tasarımında sanatın farklı dallarıyla disiplinler arası birliktelik ön plandadır. *Mobilya* ile ilişkili derslerde ağırlıklı mobilya tasarımına ilişkin yeni eğilimler ve tasarımda güncel yaklaşımlar ele alınmaktadır. *Analiz* içerikli derslerde bilimsel araştırmalarda elde edilen verileri değerlendirebilme, birbiri ile ilişkilendirebilme becerisi kazandırmaya yöneliktir. *Kavram* içerikli derslerde ağırlıklı olarak mekan, teknoloji, renk ve fiziksel konfor ile ilişki kavramların ele alınmaktadır.

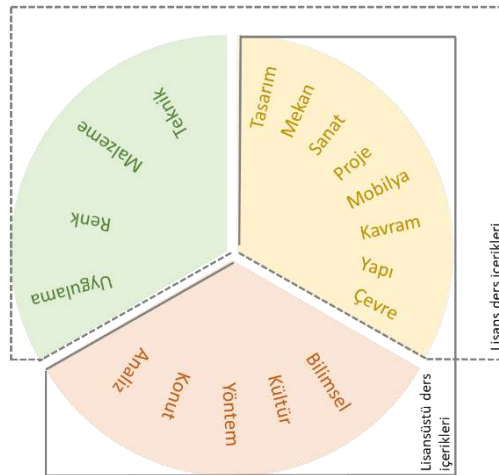
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Proje içerikli derslerde bilimsel araştırma yapmaya yönelik araştırma tekniklerinin ön plandadır. *Bilimsel* araştırmanın nasıl yapılacağı ile ilişki derslerde etik ilkeleri, araştırma yöntem ve teknikleri tartışılmaktadır. *Yöntem* ağırlıklı derslerde ise araştırma becerisi kazandırma, bilimsel araştırmada konu belirleme, veri toplama ve analiz aşamalarında kullanılan teknikler ve yayın etiği ilkeleri ile ilişkilidir.

4. Sonuç ve Öneriler

İç mimarlık alanında hem mesleki hem de akademik alanda donanımlı iç mimarların yetiştirilmesi esastır. Mesleğin kendi potansiyeli gereği çok yönlü ve değişime açık olması lisans ve lisansüstü eğitim programlarının günceli takip etmelerini zorunlu kılar. İç mimarlık lisans ve lisansüstü programı mezunlarının, günceli bilen, çağın gereksinimlerine uygun, değişime ve disiplinler arası etkileşime açık, bilimsel düşünme alışkanlığı olan, bilgiyi araştırarak bulan, tasarımın tarihsel bir süreç olduğunu bilen, teorik bilginin yanında uygulama bilgisinin önemini bilen iç mimarlardır. Mesleğin disiplin alanını, sınırlarını ve gereksinimlerini bilen mezunlar araştırma ve ekip çalışmalarında bulunup, yaratıcı ve girişimci projelerde görev alabilmelidir. Bununla birlikte özellikle bilgisayar teknolojilerinin kullanımı hem tasarım hemde sunum/iletişimi güçlendiren önemli bir olgudur mesleki iletişimin önemli bir bileşenidir.

Türkiye’de güncel iç mimarlık eğitiminin lisans ve lisansüstü düzeydeki ders içeriklerinde öne çıkan ortaklıklar; *tasarım, mekan, sanat, proje, mobilya, kavram, yapı* ve *çevre* olmuştur. Bu durumun iç mimarlık eğitiminin her iki eğitim düzeyinde asgari içerikleri yansıttığı söylenebilir. Diğer taraftan lisans eğitimi *uygulama, renk, malzeme* ve *teknik* kavramları ile lisansüstü düzeyden farklılaşmıştır. Lisans eğitiminde farklı ölçeklerde mekan tasarımına yönelik malzeme tercihlerinin, renk bilgisi ile birlikte ele alındığı söylenebilir. Diğer taraftan teknik uygulama bilgisi de mekan tasarımının bileşenleridir. Lisansüstü eğitim ise *bilimsel, kültür, yöntem, konut* ve *analiz* kavramlarıyla lisans eğitiminden farklılaşmıştır. Lisansüstü eğitimin ilgili alana akademisyen yetiştirilmesi amacıyla uygun olarak bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri ayrılarak öne çıkmıştır. Kültür ve konut içerikleri ise çeşitli alanlarda uzmanlık kazanılması ve/veya ilgi duyulan konularda çalışmalar yapılması üzerine programda yer bulan diğer kavramlardır (Şekil 6).

Şekil 6. Türkiye’de güncel lisans ve lisansüstü eğitiminde öne çıkan içerikler

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İhtiyaç ve isteklerin, beğenilerin değişmesi, teknolojik yenilikler, global sorunlar ve etkileşimler gibi pek çok neden günceli belirleyen etkenlerdir. Günümüzde sanal ortamlardaki çalışmaların artmasıyla sanal mekan yaratma eylemleri ve doğal yaşam alanlarındaki olumsuz tahribatlarla ortaya çıkan çevreci ve sürdürülebilir yaklaşımlar da iç mimarların eğitimlerinde öne çıkması gereken içeriklerdir. Bununla beraber yapı ve teknoloji ilişkisini irdeleyen teorik ve uygulamalı dersler de programlarda desteklenebilir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, D. (2011). *Türkiye’de İç Mimarlık Eğitiminde Çevresel Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arayıcı, O. (2011). Yeni pazar beklentileri için yeni bir eğitim modeli: mobil müfredat, 1. sanat ve tasarım eğitimi sempozyumu. 449-452, Ankara.
- CIDQ. (2004). *Council for Interior Design Qualification. Definition of Interior Design*. Erişim adresi: <https://www.cidq.org/definition-of-interior-design/>
- Coleman, C. (1991). *The international handbook of interior designers practise*. USA, McGraw-Hill.
- Cordan, Ö., Görgül, E., Numan, B., & Çiñçik, B. (2014). Curriculum development in interior architecture education: İtu case. *İtü A/Z*, 11(1), 185-197. Erişim adresi: <https://www.az.itu.edu.tr/azvol11no1web/14-Cordan> Gorgul Numan Cincik-1101.pdf
- Çelik, G. İ. (2008). *İç Mimarlık Eğitim Programlarının Karşılaştırmalı Analizine Yönelik Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Çetinkaya, Ç. (2011). Tasarım ve kavram ilişkisinin iç mimarlık temel tasarım eğitimi kapsamındaki yeri: Farklı iki üniversite örneği üzerinden temel tasarım eğitimi üzerine bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eriş, E., & Ağan, M. (2020). Türkiye’deki iç mimarlık eğitim programlarının karşılaştırmalı analizi: mesleki kimlik karmaşasının incelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam*, 5(2), 423-439. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1287422>
- Fitoz, I. (2015). Interior design education programs during historical periods. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 4122-4129.
- Gül, Ö. (2016). Türkiye’de iç mimarlık lisans eğitiminde tasarım stüdyosu derslerinin yürütülmesine yönelik geliştirme modeli önerisi, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- IIDA. 2022. International Interior Design Association. Erişim adresi: <https://iida.org/about/what-is-interior-design>
- Kalay, T. (2019). İç mimarlık eğitiminde stüdyo derslikleri ve ergonomi: devlet ve vakıf üniversiteleri üzerinden bir inceleme, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kaptan, B. B. (1998). İç mimarlığın oluşum ve örgütlenmesi süreci. *Anadolu Sanat Dergisi*, 8, 64-87.
- Kaptan, B. B. (2001). İç mekanın niteliğini belirleyen öğelerin görsellik kazanmasını sağlayan oluşumlar, *Anadolu Sanat Dergisi*, 11, 113–130.

- Kaptan, B. B. (2003). 20. Yüzyıldaki toplumsal değişimler paralelinde iç mekan tasarımı eğitiminin gelişimi, Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Massey, A. (2008). *Interior design since 1900*. London, Thames & Hudson.
- May, B. (2008). Nancy Vincent McClelland (1877-1959): professionalizing interior decoration in the early twentieth century. *Journal of Design History*, 21(1), 59-74. Erişim adresi: <https://academic.oup.com/jdh/article-abstract/21/1/59/361168?redirectedFrom=fulltext>
- Özalp, H. (2006). Uluslararası entegrasyon ve akreditasyon programları kapsamında Dünya’da ve Türkiye’de iç mimarlık eğitimi, Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkar, M. (2009). Soyut düşünme ve yaparak öğrenme: temel tasarım eğitiminin amerika’daki başlangıçları. Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı içinde (135-151). İstanbul, İletişim Yayınları.
- Özoğuz Arbay, M. (2015), Günümüz türkiye’sinde iç mimarlık eğitim programlarının ABD ve Avrupa’daki eğitim programları ile karşılaştırmalı analizi ve bir program önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özsavaş, N. (2011), Türkiye’deki içmimarlık eğitimi: eğitim süreci, farklı eğitim programları ve uluslararası iç mimarlık ölçütlerine göre programların değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Piotrowski, C. M. (2001). *Professional practice for interior designers*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Tate, A., & Smith, C. R. (1986). *Interior design in the 20th Century*. New York:Harper and Row Publishers.
- Yükseköğretim Kurulu. 2022. Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi. Erişim adresi:<http://www.tyyc.yok.gov.tr/?pid=41>
- Yükseköğretim Kurulu. 2022. Yükseköğretim Program Atlası. Erişim adresi: <https://yokatlas.yok.gov.tr/>

Kırsal Soylulaştırmanın Eşiğinde Olan Ayvacık-Büyükhüsün Tarihi Yerleşiminin Miras Değerleri²

Yük. Mimar İldem Özlem ÇELİKER*, Doç. Dr. Koray GÜLER**

Özet

Sahip olduğu coğrafi avantajlar nedeniyle tarih boyunca farklı kültürlerle sahip topluluklar tarafından yaşam alanı seçilmiş olan Ayvacık ve çevresi, günümüzde pek çok doğal ve kültürel değere sahip özel bir bölgedir. Tarih öncesi dönemlerden bu yana kesintisiz iskan gören ilçede, kırsal yerleşimlerin tarihi, arkeolojik veya doğal bir değer taşıması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Büyükhüsün Köyü, Ayvacık'a bağlı geleneksel kırsal yaşamın devam ettiği tarihi yerleşimlerden biridir. Yerleşimin yüzyıllar boyunca anonim olarak aktarılan kültürel birikiminin ve insan-doğa etkileşiminin bir yansıması olan kırsal mimarlık mirası, bölgedeki yaşam kültürünü ve ardındaki geçmiş sosyal ve ekonomik etkenleri doğrudan yansıtmaktadır. Bu çalışmada yalnızca yerleşim özellikleri, geleneksel yapı türleri, yapım teknikleri, malzeme kullanımı ve yapı ustalığı gibi mimarlık mirasını oluşturan değerler değil bunun yanı sıra somut ve somut olmayan miras değerleri bütüncül bir perspektifle ele alınmıştır. Küresel ölçekte yaygın şekilde gözlenen kırsal alanlardaki insansızlaşma ve göç sorununun, ele alınan Büyükhüsün Köyü'nde son yıllarda özellikle büyük şehirlerdeki varsıl kent nüfusunun artan ilgisi nedeniyle hissedilmediği ve yerleşimin genel tablonun aksine tersine göçe konu olduğu tespit edilmiştir. Köyün demografik, sosyal ve fiziki yapısının söz konusu tersine göçe bağlı olarak değişim baskısıyla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Daha kolay fark edilebilen fiziki yapıdaki değişimin en önemli göstergeleri geleneksel dokuya eklenen çağdaş yapılarıdır. Bu makale, kırsal soylulaştırma sürecine girerek miras değerlerinin yitirilmesi riskinin yoğun şekilde hissedildiği tarihi Büyükhüsün yerleşiminde etkin bir koruma eyleminin gerçekleştirilmesinin öncelikli adımı olarak da değerlendirilebilecek var olan kırsal peyzaj değerlerinin tanımlanmasını ve yerleşimin karşı karşıya olduğu fiziksel ve sosyolojik tehditleri tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayvacık, Büyükhüsün Tarihi Kırsal Yerleşimi, Kırsal Peyzaj Değerleri, Kırsal Mimarlık Mirası, Kırsal Soylulaştırma.

*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

E-mail: ildemclkr@gmail.com ORCID: 0000-0003-3756-1373

**Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-mail: koray.guler@msgsu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6556-3312

Başvuru – Submission: 18/08/2021

Kabul – Acceptance: 24/05/2022

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202262438>

² Bu çalışma, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programında Doç. Dr. Koray GÜLER danışmanlığında İldem Özlem ÇELİKER tarafından hazırlanan "Dönüşümün Eşiğinde Bir Tarihi Kırsal Yerleşim: Ayvacık Büyükhüsün Köyü Koruma Önerisi" başlıklı yüksek lisans tezinden ve bu tezden türetilerek 2. Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras Kongresi (ITCAC'21)'nde sunulan bildiriden yararlanılarak geliştirilmiştir.

Heritage Values of Ayvacık- Büyükhüsün Historic Settlement which is on the Verge of Rural Gentrification

Abstract

Ayvacık and its surroundings, which have been chosen as living spaces by communities with different cultures throughout history due to their geographical advantages, are today a special region with many natural and cultural values. It is very common for rural settlements to have historical, archaeological, or natural values in the district, which has been inhabited continuously since prehistoric ages. Büyükhüsün Village is one of these historical settlements in Ayvacık, where the traditional rural life continued. The rural architectural heritage, which is a reflection of human-nature interaction and has been transferred anonymously over the ages, reflects not only the culture of life in the region but also the past social and economic factors behind it. In this study, not only the values that make up the architectural heritage such as settlement features, traditional building types, construction techniques, material use and building mastery, but also tangible and intangible heritage values are discussed with a holistic perspective. In contrast to other rural settlements which have been facing depopulation and immigration issues globally widespread, Büyükhüsün village is subject to remigration and population increase because of the growing interest of the population in big cities. It is seen that the demographic, social and physical structure of the village is faced with the pressure of change due to this reverse migration. The most important indicators of the change in the physical structure that can be noticed more easily are the contemporary structures that are added to the traditional texture. This article aims to define the existing rural landscape values and discuss the physical and sociological threats faced by the settlement, which can be considered as the primary step in carrying out an effective conservation action in the historical Büyükhüsün settlement, where the risk of loss of heritage values by entering the rural gentrification process is intensely felt.

Keywords: Ayvacık, Büyükhüsün Historic Rural Settlement, Rural Landscape Values, Rural Architectural Heritage, Rural Gentrification.

1. Giriş

Tarihi kırsal yerleşimler, doğa ve insanın karşılıklı etkileşiminin ortak bir ürünü olarak ortaya çıkmış, bünyelerinde barındırdıkları somut ve somut olmayan değerler ile bir bütün olarak korunması ve geleceğe aktarılması gereken önemli miras alanlarıdır. Ülkemizde çoğu kırsal yerleşimin, özellikle 1950'li yıllardan itibaren görülen göç hareketleri doğrultusunda yerel nüfusunu kaybedip insansızlaşma sürecine girdiği ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bilinmektedir (Güler ve Kahya, 2019). Bununla birlikte yerel nüfusunu büyük oranda kaybeden az sayıdaki kırsal yerleşimin, 2000'li yıllardan itibaren kentli nüfusun kırsala artan ilgisi ile bağlantılı olarak tersine göç hareketlerine maruz kalması söz konusudur. Kentli nüfusun iskanının fiziksel mekana yansımalarının yeni yapı inşası veya geleneksel bir yapının el değiştirmesi yoluyla gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreç emlak değerlerinin orantısız artmasına ve zamanla daha yüksek gelirli kentli nüfusun yerleşmesine yol açmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İlk olarak 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından yüksek gelirli grupların Londra'nın çöküntü mahallelerindeki düşük gelir grubuyla yer değiştirmesi sürecinde yaşanan sosyal ve fiziksel dönüşümü açıklamak üzere gündeme getirilen “soylulaştırma” kavramı, 1970'li yıllardan itibaren daha çok kentlerdeki farklı sosyo-ekonomik statüdeki grupların yer değiştirmesi ve buna bağlı olarak gerçekleşen sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal değişimleri açıklamak için kullanılmaya başlanmıştır (Yenigül, 2016). Smith'in (1986), oldukça dinamik bir süreç olarak tanımladığı soylulaştırma konusundaki kavramsal tartışmaların günümüzde de sürdüğü ve her ülkenin, şehrin ve mahallenin kendine özgü farklılıklara sahip olduğu ifade edilmektedir. Sönmez (2014), soylulaştırma türleri arasında; aktörlerde, üretilen yapıları çevrede, sermayenin mekanda konumlanışında ve sosyal dinamiklerde farklılıklar görülse de, sermaye yatırımı, yüksek gelirli grupların iskanı, yapıları çevrenin hızla değişimi, düşük gelirli yerel grupların ise doğrudan veya dolaylı yoldan alandan uzaklaşması gibi ortak özellikler olduğunu ve çoğu durumda soylulaştırmanın yönteminin mülksüzleştirmeye ve yoksunlaştırmaya dayandığını savunmaktadır. Günümüzde çeşitlenen biçimleriyle soylulaştırmanın etkilerinin kent merkezlerinden, çepelere, civardaki kentlere ve kırsal alanlara doğru yayıldığı görülmektedir (Sönmez, 2014).

1960'lı ve 1970'li yıllarda İngiltere, Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'nın bazı kırsal bölgelerinde tersine göçe bağlı olarak gözlenen demografik değişimler, “kırsalın yeniden nüfuslandırması”, “kırsal kalkınma”, “kırsal dönüşüm” ve “kırsal rönesans” gibi kavramlar ile açıklanmaya çalışılmıştır. “Kırsal kentleşmesi” olarak da anılan tersine göçün etkilerinin yalnızca kırsal nüfustaki sayısal değişimle sınırlı kalmadığı, sosyo-kültürel ve ekonomik yapının yanı sıra fiziki yapıları çevre üzerinde de dönüştürücü yansımaları olduğu görülmektedir (Yenigül, 2016). Çeşitli nedenlere bağlı olarak kırsal alanlara yönelerek sırasıyla turistik ziyaret, dönemlik konaklama, kalıcı olarak yerleşme ve ardından zamanla demografik olarak baskın hale gelerek kırsal alanları dönüştürme şeklinde gerçekleşen süreç, “kırsal soylulaştırma” olarak tanımlanmaktadır. Kırsal soylulaştırma, her ne kadar gerçekleştiği fiziki mekân açısından kentsel soylulaştırmadan ayrılrsa da, sermaye yatırımı, mülkiyet değişikliği ve yerinden etme gibi etkenler açısından ortak bir süreci tariflemektedir.

Dünyada kırsal bölgelerin başta ekonominin zayıflaması ve yaşam koşullarından duyulan hoşnutsuzluk olmak üzere çeşitli nedenlere bağlı olarak nüfus kaybettiği ve bu durumun bir sonucu olarak pek çok tarım alanının ve geleneksel yapının terk edildiği bilinen bir gerçektir. Terk edilerek boş kalan ve işlevini kaybeden söz konusu yapılar ve tarım alanları, kentin kaotik yapısından uzaklaşarak, doğa ile iç içe olma amacındaki kentli nüfus tarafından daha kolay elde edilebilmekte ve hızlı bir mülkiyet değişimi yaşanmaktadır. Kırsala sonradan yerleşen nüfusun, kentte sahip olduğu yaşam biçimini ve konforunu kırsala taşımak istediği ve bu doğrultuda yapıları çevrede de dönüştürücü müdahalelerde bulunduğu gözlenmektedir.

Özellikle yeni inşaatlar ve restorasyon çalışmaları ile birlikte emlak değerleri artış göstermekte, buna bağlı olarak artan yaşam giderlerini karşılamakta zorlanan yerel halkın bölgenin değişen sosyal ve fiziksel yapısına ayak uyduramayarak zaman içinde yerinden ayrıldığı bir süreç yaşanmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Büyükhüsün Köyü, kırsal yaşamın kısmen devam ettiği, geleneksel mimarlık mirası ile dikkat çeken tarihi bir yerleşimdir. Ülkemizde hemen her kırsal yerleşimin maruz kaldığı insansızlaşma süreci, günümüzde Büyükhüsün'da hissedilmiyor olsa da geleneksel dokuda görülen çok sayıdaki harap yapı, bu süreçle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Son yıllarda kentli nüfusun yoğun iskan ve geleneksel yapıların el değiştirmesi, yeni yapılaşma alanlarının oluşmasına yol açmıştır. Söz konusu yeni yapılaşma, yerleşimin kırsal peyzaj alanlarına doğru ilerleyerek bu alanları tehdit etmektedir. Bununla birlikte yerleşimin emlak değerleri de kentli nüfusun ilgisi, yeni imar faaliyetleri ve restorasyon uygulamaları doğrultusunda son yıllarda büyük bir artış göstermiştir.

Kırsal ekonomide zayıflama, eğitim, sağlık, kültür hizmetlerine erişimde zorluklar, vb. nedenlere bağlı olarak ülke sathında yaygın şekilde gözlenen insansızlaşma ve göç süreçlerinin Büyükhüsün'daki yerli nüfus için de büyük oranda geçerli olduğu söylenebilir. 2000'li yıllara dek yerli halkın göçüyle nüfus kaybetme eğilimi gösteren köyün bu yıllardan itibaren büyükşehirlerden tersine göç almaya başladığı görülmektedir. Bu süreçte, Büyükhüsün Köyü'nden bir ev alıp onararak veya yeni bir yapı inşa ettirerek burada bir mülk edinen ve köye yerleşen insan sayısı artmış ve artmaya da devam etmektedir. TÜİK verilerine göre 2007 yılında köy nüfusu 318 iken bu sayı 2020 yılında 370'e ulaşmıştır (Çizelge 1). Köyde yaz aylarındaki nüfusun adrese dayalı verilere göre belirlenen TÜİK'in resmi istatistiğinin çok daha üzerinde olduğu bilinmektedir. Köy muhtarından ve sakinlerinden edinilen bilgilere göre mevsimlik ve ikincil konut kullanımına bağlı olan bu sayının yaklaşık 120 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Çizelge 1: 2007-2020 Yılları Arasında Büyükhüsün Köyü Nüfusunun Değişimi (TÜİK).

YIL	TOPLAM NÜFUS	KADIN	ERKEK
2007	318	170	148
2008	321	170	151
2009	322	172	150
2010	326	172	154
2011	332	172	160
2012	337	169	163
2013	345	170	175
2014	353	179	174
2015	343	168	175
2016	350	170	180
2017	368	181	187
2018	372	180	192
2019	365	169	192
2020	370	169	201

Yerleşimdeki özgün demografik ve sosyal dokunun da değişmeye başladığı göz önüne alındığında Büyükhüsün Köyü'nün kırsal soylulaştırma sürecinin eşliğinde olduğu ve uzun vadede bu sürecin yol açacağı geri dönülemez tahribatlara maruz kalacağı öngörülebilir bir durumdur.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu makale, kırsal soylulaştırma sürecine girerek miras değerlerinin yitirilmesi riskinin yoğun şekilde hissedildiği tarihi Büyükhüsün yerleşiminde etkin bir koruma eyleminin gerçekleştirilmesinin öncelikli adımı olarak da değerlendirilebilecek mevcut kırsal peyzaj değerlerinin tanımlanmasını hedeflemektedir. Kırsal peyzaj değerleri; “yaşam şekli ve arazi kullanımının sürekliliği”, “tarım ve çiftçilik faaliyetleri”, “orman alanları, göl ve göl manzaraları, deniz ve deniz manzaraları”, “özel fauna ve flora türleri”, “dini, mitolojik, gelenek ve görenekle ilgili referanslar”, “arkeolojik değerler ve korunan bölgeler” ile “kırsal mimarlık mirası” olmak üzere yedi grupta sınıflandırılmıştır.

Büyükhüsün Köyü’nde yaşanan sosyo-ekonomik, demografik ve fiziki değişim sürecini de ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma, pek çok farklı disiplinin iş birliği ve yerel halkın demokratik katılımıyla kurgulanması gereken gelecek koruma çalışmalarına katkı sağlamayı ummaktadır. Bu kapsamda TÜİK, Ayvacık Belediyesi ve İl Özel İdaresi’nden alınan nüfus, emlak rayiç bedelleri gibi resmi veriler köy halkıyla yapılan sözlü görüşmelerle de desteklenerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Bununla birlikte kırsal peyzajı ve mimari dokuyu tespit etmeye yönelik saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmalarında mimari karakteri anlamaya olanak verecek şekilde gerçekleştirilen envanter ve rölöve çalışmalarının yanı sıra uçangöz (drone) aracılığıyla edinilen yüksek çözünürlüklü hava fotoğrafları üzerinden tarihi kırsal peyzaj karakter analizi yapılmıştır. Güncel analizler, Harita Genel Komutanlığı’ndan edinilen hava fotoğrafları ile kıyaslanarak gerçekleşen dönüşümler belgelenmiştir.

2. Ayvacık-Büyükhüsün Kırsal Yerleşimi: Konumu, Tarihçesi

Çanakkale-Ayvacık’a bağlı kırsal yerleşimlerden biri olan Büyükhüsün Köyü, kuzeyde Kaz Dağları ve güneyde Ege Denizi arasında kalan bir alanda konumlanmıştır. Yerleşim Ayvacık ilçe merkezine yaklaşık 9 km, batısında bulunan Behramkale Köyü’ne 7 km, doğusunda bulunan Küçükkuşu Beldesi’ne ise 18 km uzaklıkta yer almaktadır. Yerleşime ulaşım, Ayvacık ilçe merkezinden gelen ana yol ile birleşip civar kırsal yerleşimleri birbirine bağlayan yol ile sağlanmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Büyükhüsün Köyü İdari Sınırları ve Ulaşım Haritası (Google Earth - 2021)

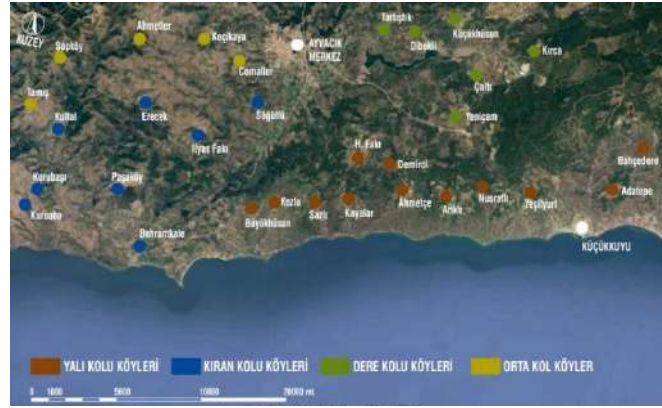
Bölgede genel olarak Akdeniz iklimi özellikleri görülmeyle birlikte kuzeye Kaz Dağları'na doğru gidildikçe karasal iklim etkisini artırmaktadır. Bu doğrultuda, güneyde zeytin ağaçları gibi bodur maki topluluklarından oluşan bitki örtüsü, kuzeye gidildikçe yerini sırasıyla otlaklara ve ormanlık alanlara bırakmaktadır. Bununla birlikte bölge arazisi çoğunlukla dağlık ve engebeli bir topografyaya sahiptir. Bu durum tarım alanlarının, genel arazi yüzölçümüne oranla daha az olması ve görece daha düz olan kıyı kesimlerde yoğunlaşması sonucunu doğurmaktadır (Yüksel ve Ekinci, 2008).

Yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları, Ayvacık ve çevresinin prehistorik dönemlerden beri iskân gördüğünü ortaya çıkarmıştır. İlk Çağ'da bölge, sahip olduğu coğrafi avantajlar nedeniyle farklı kültürlerle sahip insan topluluklarının yaşam alanı olarak seçtiği önemli bir merkez olan Antik Troas sınırları dahilindedir. Troas Bölgesi, M.Ö. 7. yüzyılda Lidya egemenliği altındadır (Çalık, 2010: 11). M.Ö. 546-547 yıllarında Lidya Krallığı'nın ortadan kalkmasıyla bir dönem Perslerin hüküm sürdüğü bölge, M.Ö. 190 yılında Roma ve ardından Bizans İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir (Çalık, 2010).

1071 yılında Bizans ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu arasında gerçekleşen Malazgirt zaferinin ardından ise Anadolu topraklarına Türk Kavimlerinin yerleşmesi söz konusu olmuş ve Anadolu'da Beylikler Dönemi başlamıştır. 1296 yılından itibaren Karesi Beyliği'nin hüküm sürdüğü bölge, I. Murat'ın padişahlığı döneminde Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dahil olmuştur (Harmandar, 2000). Bu dönemden itibaren Osmanlı'nın bir kazası olarak kabul edilen Ayvacık, 1383 yılında Hüdevandigar, 1868 yılında ise Biga Sancağı'na bağlanmıştır (Harmandar, 2000). Bölgenin geçmişten günümüze kesintisiz iskâna uğraması ve farklı kültürlerle ev sahipliği yapması, günümüzdeki kültürel altyapısını oluşturan başlıca unsurdur. Günümüzde bölgede bulunan etnik grupların başında geçmişte göçebe yaşam kültürünü benimseyen Türkmen ve Yörükler gelmektedir (Gadanaz ve Orhan, 2008). Büyükhüsün Köyü'nün de köy sakinlerinden edinilen bilgiye göre bir Yörük Köyü olduğu öğrenilmiştir (Çeliker, 2021).

İlçedeki kırsal yerleşimler, buldukları konum ve ekonomik uğraşları doğrultusunda "Dere", "Kıran" ve "Yalı" Kolu Köyleri olmak üzere üç farklı sosyal gruba ayrılmıştır (Harmandar, 2000). Bu sınıflandırmaya göre; "Dere Kolu" Köyleri, Kaz Dağları'na daha yakın bir konumda yer alan, kıyı kesimlerden ve tarım arazilerinden uzak ve geçimlerini ormancılık ve orman ürünleri ile sağlayan yerleşimleri, "Kıran Kolu" Köyleri, tarıma elverişsiz alanlarda konumlanan ve geçimlerini hayvancılık, halıcılık ve dokumacılıkla sağlayan yerleşimleri ve "Yalı Kolu" Köyleri de kıyı kesimlerde yoğunlaşan ve daha çok zeytin tarımı ile geçimlerini sağlayan yerleşimleri kapsamaktadır. Büyükhüsün Köyü, bu sınıflandırma içinde "Yalı Kolu" Köyleri grubuna dahildir (Şekil 2).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 2: Büyükhusun Köyü'nün Yakın Coğrafyasındaki Kırsal Yerleşimler (Google Earth - 2021)

Genel olarak altmış yaş üstü bireylerden oluşan yerel nüfus, geleneksel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılıkla uğraşarak kırsal yaşamın sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Yerli genç nüfusun ise iş veya eğitim olanakları gibi nedenlerle büyük şehirlere göç ettiği ve yerleşimde sadece kısa süreli aile ziyaretleri amacıyla bulunduğu görülmektedir. Bu durum, çocuk nüfusunun da yok denecek kadar az olması sonucunu doğurmuştur. Yerli nüfusa ek olarak yerleşim, 2000'li yıllardan itibaren büyükşehirlerde yaşayan kentli nüfusun tersine göç hareketine maruz kalarak demografik yapının değiştiği bir sürece girmiştir. Söz konusu değişiklik, yerleşimin nüfusunun yıldan yıla artması ve artmaya da devam etmesine yol açmaktadır (Çizelge 1).

Bununla birlikte kentli nüfusu oluşturan bireylerin de çoğunlukla altmış yaş civarında, erken bir dönemde emekli olup kentlerin kalabalık ve kaotik atmosferinden uzak, sakin ve doğa ile iç içe bir alanda yaşama eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca yerleşim, son yıllarda bölgede artan turizm faaliyetleri doğrultusunda özellikle yaz aylarında pek çok yerli ve yabancı ziyaretçinin ilgi odağı haline gelmiştir. Turistlerin ve tersine göç ile dönemlik olarak yerleşen kentli nüfusun daha çok yaz aylarında yoğunlaşması, yerleşimde mevsimler arasında büyük bir nüfus farkı oluşmasına neden olmaktadır. Yerleşim, kış aylarında daha çok yerel nüfusun baskın olduğu, sakin ve kırsal yaşamın devam ettiği bir durumda iken yaz aylarında demografik yapının çeşitlendiği, kalabalık ve kırsal yaşamdan ziyade kentlerde görülen faaliyetlerin baskın hale geldiği bir kimliğe bürünmektedir.

3. Büyükhusun Köyünün Kırsal Peyzaj Değerleri

Kültürel ve doğal mirasın kapsamının son yıllarda sürekli genişlemekte olduğu görülmektedir. UNESCO (1992) tarafından "*Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlar*" olarak tanımlanan "kültürel peyzaj" da bünyelerinde barındırdıkları dinamikler doğrultusunda çeşitlenen miras alanlarının özgün değerlerinin tespitinde, korunmasında ve sürdürülebilirliğinde etkin yöntemler sunan güncel bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak UNESCO tarafından hazırlanan "*Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması*" sözleşmesine 1992 yılında eklenmesiyle yeni bir kavram olarak ortaya çıkan kültürel peyzajların sınıflandırılması ve değerlendirme ölçütlerine yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

UNESCO (2002), kültürel peyzajın sınıflandırılmasında temel alınacak ölçütleri: “Alanın estetik niteliği, alandaki yapı ve yapı toplulukları, yaşam şekli ve arazi kullanımlarının sürekliliği, tarım ve çiftçilik faaliyetleri, peyzajın kendisinin tasarlanmış park/bahçe olması veya önemli bir unsur olarak bünyesinde barındırması, öncesinde endüstri alanı olması, peyzajın ulus, kabile ya da yerel bir topluluk gibi bir veya daha fazla grubun kimliğinde önemli olması ya da önemli olan elemanları barındırıyor olması, bir dağ ya da dağlar olması, peyzajın milli park veya diğer korunan alanları içeriyor olması, yerel nüfusun ikamet etmesi, peyzajın dinin, kutsallığın, ruhaniliğin, ruhsallığın önemli bir boyutuna sahip olması, antik tarım alanları ve arkeolojik anıtlar olması, fiziksel olarak ya da sosyal anlamda düşmanca bir çevrede bir grup insanın hayatta kalması, tanımlanan peyzaj alanları içindeki kent ve/veya köyler olması, su ögesine sahip olması, peyzaj içerisinde bulunan orman, ormanlık çevreler, önemli kayalıklar, sulama mekanizmaları, göl ve göl manzaraları, nehir ve nehir manzaraları, deniz ve deniz manzaraları” olarak sıralamıştır (Güler, 2018).

Farklı çalışmalardaki değerlendirme ölçütlerini derleyen Madran ve Uysal (2009) ise değerlendirme ölçütlerini “Alanın estetik niteliği, alandaki yapı ve yapı toplulukları, yaşam şekli ve arazi kullanımlarının sürekliliği, tarım ve çiftçilik faaliyetleri, peyzajın kendisinin tasarlanmış park/bahçe olması veya önemli bir unsur olarak bünyesinde barındırması, öncesinde endüstri alanı olması, peyzajın ulus, kabile ya da yerel bir topluluk gibi bir veya daha fazla grubun kimliğinde önemli olması ya da önemli olan elemanları barındırıyor olması, bir dağ ya da dağlar olması, peyzajın milli park veya diğer korunan alanları içeriyor olması, yerel nüfusun ikamet etmesi, peyzajın dinin, kutsallığın, ruhaniliğin, ruhsallığın önemli bir boyutuna sahip olması, antik tarım alanları ve arkeolojik anıtlar gibi, fiziksel olarak ya da sosyal anlamda düşmanca bir çevrede bir grup insanın hayatta kalması, tanımlanan peyzaj alanları içindeki kent ve/veya köyler olması, su ögesine sahip olması, peyzaj içerisinde bulunan orman, ormanlık çevreler, önemli kayalıklar, sulama mekanizmaları, göl ve göl manzaraları, nehir ve nehir manzaraları, deniz ve deniz manzaraları” olarak belirlemiştir.

UNESCO (2002) ve Madran ve Uysal’ın (2009) çalışmalarında ortaya konan ölçütlere bakıldığında gelişimi devam eden, yaşayan ve barındırdığı değerlerin kendine özgü niteliklerle şekillendiği kültürel peyzaj alanlarının tanım, sınıflandırma ve koruma ilkelerinin oluşturulmasında bütüncül bir perspektif sağladığı görülmektedir. Büyükhüsün Köyü’nün kırsal peyzaj değerleri de söz konusu çalışmalarda ifade edilen ölçütler temel alınarak, “Yaşam şekli ve arazi kullanımının sürekliliği”, “tarım ve çiftçilik faaliyetleri”, “orman alanları, göl ve göl manzaraları, deniz ve deniz manzaraları”, “özel fauna ve flora türleri”, “dini, mitolojik, gelenek ve göreneklerle ilgili referanslar”, “arkeolojik değerler ve korunan bölgeler” ile “kırsal mimarlık mirası” olarak belirlenmiştir.

3.1. Yaşam Şekli ve Arazi Kullanımının Sürekliliği

İnsan ve doğa arasındaki etkileşimin açık bir göstergesi ve geçmiş kırsal yaşamın önemli bir yansıması olan yaşam şekli ve arazi kullanımının sürekliliği, Büyükhüsün Köyü’nün kırsal peyzaj değerlerini oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Öyle ki yerleşimin konumlandığı arazi, geçmişten günümüze devam eden ve başlıca ekonomik faaliyet olan tarım ve hayvancılık ile doğrudan ilişkilidir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Güneyde kalan zeytinlikler ile kuzeyde kalan otlak alanının arasına konumlanan geleneksel yerleşim alanı, hayvanların ekili araziye zarar vermesinin önünde bir doğal bir bariyer niteliğindedir (Şekil 3).

Şekil 3: Büyükhusun Köyü Yerleşim Şeması ve Geleneksel Yerleşim Düzeni (İ. Çeliker - 2021)

Yerleşim dokusu da iklim ve topoğrafya özellikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Arazi, Ege Denizi'nden Kaz Dağları'na gidildikçe artan bir eğime sahiptir. Yerleşimde bulunan geleneksel yapılar, topoğrafyaya uyum sağlayarak başka bir yapının doğal hava, ışık ve manzarasını engellemeyecek şekilde kademelenerek konumlandırılmıştır. Ayrıca güneyde manzara oluşturan Ege Denizi'ne yönelerek sağır cephelerle Kaz Dağları'ndan gelen hâkim rüzgar yönüne sırtlarını dönmüşlerdir. Geleneksel yapılar, kültürel ve kırsal yaşama referans verecek şekilde çoğunlukla birbirlerine yakın ve bitişik olmakla birlikte yüksek taş duvarların oluşturduğu ortak sınırlar ile birbirinden ve sokaklardan ayrılmaktadır. Ayrıca günlük sosyal yaşamın geçtiği avlular, geleneksel dokuda dikkat çekmektedir.

Geleneksel yol ağı da yerleşim, yerel malzeme ve topoğrafya özellikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Arazinin eğimli olması nedeniyle, yol ağında karmaşık ve dar sokaklardan oluşan bir doku görülmektedir. Sokaklar, geleneksel yapıların beden ve avlu duvarlarını takip ederek şekillenen organik bir düzen oluşturmaktadır. Ayrıca geleneksel yapılarda kullanılan yerel taş malzemenin yol ağında da kullanılması görsel bir bütünlük sağlamıştır (Şekil 4).

Şekil 4: Özgün Yol Dokusu (İ. Çeliker - 2021)

3.2. Tarım ve Çiftçilik Faaliyetleri

Tarımsal üretim ve hayvancılık, bölgenin başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturmanın yanı sıra kültürel kimliği şekillendiren ve kırsal peyzajı zenginleştiren önemli bir değerdir (Şekil 5). Her ne kadar engebeli topoğrafya tarım alanlarını sınırlasa da üretim, bölge sakinleri için geçmişteki önemini sürdürmektedir. Kıyı kesimlerde yoğunlaşan tarım arazilerinin yaklaşık üçte birini zeytinlikler oluşturmaktadır (Yüksel ve Ekinci, 2008). Büyükhüsün Köyü'nde de her ne kadar sayıları geçmiş yıllardaki kadar çok olmasa da zeytin üretimi ile ilgilenen hane sayısı hâlâ oldukça fazladır (Çeliker, 2021). Söz konusu zeytincilik faaliyetleri, kırsal dokuda üretim ile ilgili fabrika, depo, işlik gibi geleneksel yapı türleri ile kırsal mimarlık mirasını da zenginleştirmektedir. Kırsal peyzajda baskın olan zeytinliklerin yanı sıra çeşitli meyve-sebze üretimi için ayrılmış tarlalar ve evlerin avlusundaki bahçeler de önemli unsurlardır.

Şekil 5: Büyükhüsün Köyü Çevresindeki Zeytinlik Alanları (İ. Çeliker - 2021)

Hayvancılık ise yerli halk için geçmişte olduğu gibi önemli bir gelir kaynağı olmaktan çıkmıştır. Yerli halk günümüzde sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hayvancılık faaliyetini sürdürmektedir. Bu doğrultuda, yerleşimde yaygın olarak keçi besiciliği ve kümes hayvancılığı görülmekle birlikte büyükbaş hayvancılık da az sayıda aile tarafından devam ettirilmektedir (Çeliker, 2021). Ek olarak, hayvancılık faaliyetleri ile ilişkili yardımcı yapılar da kırsal mirasın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yerleşimde görülen ahır, dam ve mandıra gibi geleneksel yapılar dikkat çekmektedir.

3.3. Orman Alanları, Göl ve Göl Manzaraları, Deniz ve Deniz Manzaraları

Ayvacık, kültürel değerlere ek olarak doğal miras alanlarının zenginliği ile de dikkat çeken bir coğrafyadır. Sahip olduğu biyo-çeşitlilik ve doğal özellikler bakımından kırsal peyzaj alanlarının önemli bir bölümünü oluşturan ormanlık alanlar, Kaz Dağları ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Ormanları oluşturan başlıca ağaç türleri, karaçam, kızılçam, meşe, kestane, kayın, kavak ve endemik bir tür olan Kazdağı Köknarı'dır (URL-1). Yüksel ve Ekinci (2008), geçmişte Ayvacık ilçesinin yaklaşık %56'sının ormanlık alanlardan oluştuğunu ifade etse de Orman Genel Müdürlüğü'nden alınan güncel haritaya göre bu oranın oldukça azaldığı anlaşılmaktadır (Şekil 6).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 6: Ayvacık İlçesi Orman Alanları Haritası (T. C. Orman Genel Müdürlüğü)

Büyükhüsün Köyü, Kaz Dağları ile Ege Denizi arasındaki konumuyla tüm bu doğal alanlara hakim bir yerleşimdir (Şekil 7). Söz konusu doğal alanlar, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri, doğal güzellikleri ve oluşturdukları manzaralar ile yerleşimin kırsal peyzaj değerlerinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

Şekil 7: Köy İçinden Deniz ve Kaz Dağları Manzaraları (i. Çeliker - 2021)

Bölge, su potansiyeli bakımından da oldukça zengindir. Kaz Dağlarından doğan ve Büyükhüsün idari sınırlarından geçerek Ege Denizi'ne dökülen Tuzla Çayı, bölgenin su kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Tuzla Çayı'nın bir diğer önemli özelliği de üzerinde, 1997-2002 yılları arasında inşa edilen ve yaklaşık 4000 hektarlık alanın sulama ihtiyacını karşılayan Ayvacık Barajı'nın yer almasıdır (Yallagöz, 2010). Bölgenin bir diğer önemli su kaynağı ise Mıhlı Çayı'dır. Yine Kaz Dağları'ndan doğup Küçükkuşu'dan denize dökülen Mıhlı Çayı üzerinde ise Adatepe Köyü sınırlarında kalan ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilen bir adet taş köprü ve değirmen yapısı yer almaktadır.

Kıyı kesimlerde yer alan çok sayıda doğal koy ve plajlar da günümüzde deniz ve doğa turizmi için sıklıkla tercih edilen bölgelerdir.

3.4. Özel Fauna ve Flora Türleri

Kaz Dağları eteklerinde yer alan Ayvacık, bitki ve hayvan çeşitliliğinin yoğun olarak görüldüğü bir coğrafyadır. Kaz Dağları, kendine has iklim, yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, hayvan çeşitliliği, su ve toprak yapısı ile başlı başına bir ekosistemi oluşturmaktadır. Ayrıca farklı iklim özelliklerini taşıması, Kaz Dağları'ndaki bitki çeşitliliğini artıran bir unsurdur (Öztura, 2010). Bölgede yapılan araştırmalar, bu coğrafyada 29 adedi endemik olmak üzere toplam 77 adet nadir bitki türünün görüldüğünü ortaya çıkarmıştır (Poyraz, 2013). Tüm bu özellikleri doğrultusunda bölge, Önemli Bitki Alanı olarak belirlenmiştir (Poyraz, 2013).

Kazdağı Köknarı, ormanlık alanlarda sıklıkla görülen ve bu coğrafya dışında herhangi bir yerde yetişmeyen endemik bir ağaç türüdür (Öztura, 2010). Ayrıca yöreye özgü kekik bitkisi de özellikle turistlerin ilgisini çekmekte ve yerel halk tarafından toplanıp yerel pazarlarda satılmaktadır. Ayrıca Kaz Dağları sahip olduğu yaban hayatı ve canlı yaşamı ile de dikkat çekmektedir. Su, dağ, kara ve orman ekosistemlerini bünyesinde barındıran Kaz Dağları, bu alanlarda sıklıkla karşılaşılan canlı türlerine ev sahipliği yapmaktadır (Öztura, 2010).

3.5. Dini, Mitolojik, Gelenek ve Görenekler ile İlgili Referanslar

Farklı kültürlerle ev sahipliği yapan Ayvacık ve çevresi, günümüzde bu kültürlerle ait kimi gelenek ve göreneklerin sürdürülüyor olması veya bu kültürlerle ait referanslar taşıyor olması açısından önem taşımaktadır. Günümüzde Büyükhüsün Köyü günlük yaşamında ve geleneksel dokusunda da geçmiş kırsal, sosyal ve kültürel yaşama ait referanslara rastlamak mümkündür.

Dini kültür, büyük bir çoğunluğu İslam inancına mensup kişilerden oluşan köy sakinleri için günlük yaşamda büyük bir önem taşımaktadır. Bağlantılı gelenek ve görenekler de halkın bir araya gelerek sosyal yaşamını zenginleştiren bir unsur olarak hâlâ etkisini hissettirmektedir.

Çamaşırhaneler, geçmişte kadınların toplanıp çamaşır yıkadıkları ve sosyalleştikleri mekânlardır. Büyükhüsün Köyü'nde geçmiş kırsal ve sosyal hafızaya dair önemli izleri barındıran iki adet çamaşırhane günümüze ulaşmıştır. Bölgedeki kırsal yerleşimlerin çoğunun konar-göçer toplulukların yerleşik düzene geçmesi ile kurulduğu bilinmektedir (Ayvacık ve Yaşam, 2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda konar-göçer toplulukların iskânı, 18. yüzyıldan itibaren çeşitli politikalar ile düzenlenmeye çalışılmıştır (Halaçoğlu, 2014).

Balıkesir, Bursa ve Çanakkale Yörükleri'nin 1843-1873 yılları arasında gerçekleştirilen iskan düzenlemelerinin ardından yerleşik düzene geçtikleri ileri sürülmektedir (Ayvacık ve Yaşam, 2006). Büyükhüsün Köyü'nün kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, yapılan sözlü görüşmelerden "Son Oba" olan eski adının Küçükkuşu istikametinden gelen konar-göçer toplulukların yerleşik düzene geçmeden önceki son yerleşim alanı olmasından geldiği öğrenilmiştir (Çeliker, 2021: 21).

Konar-göçer yaşam kültürüne ait geleneklerden olan panayır ve köy hayırları geleneğinin kökenleri de Orta Asya'ya dayanmaktadır (Abay ve Şimşek, 2008). Panayır, geçmişte ulaşımı zor yerleşimlerdeki insanları bir araya getirerek sosyalleşmelerini ve ürünlerini satmalarını sağlayan bir gelenektir. Yakın zamana kadar devam eden Ayvacık panayırı, son birkaç yıldır düzenlenmemektedir. Köy hayırları ise yardımlaşma ve dayanışma duyguları temelinde köy sakinlerini bir araya getiren ve günümüzde de devam eden bir başka gelenektir (Çavuşoğlu, 2015).

Deve güreşleri geleneği ise 1800'lü yıllarda önemli bir geçim kaynağı olan palamut ticareti esnasında develerin yük taşımacılığında kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır (Rehber Ayvacık, 2016). Günümüzde palamut ticareti eski önemini kaybetmiş olsa da deve güreşleri bir gelenek olarak devam etmekte ve bölge sakinlerinin bir araya gelip eğlenmesine ve sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır. Adetepe Köyü'nde yer alan Zeus Altarı'nın Yunan mitolojisinde, Zeus'un ünlü Troya Savaşları'nı izlediği ve yönettiği yer olduğu iddia edilmektedir (Özarar, 2008). İnanışa göre Zeus'a adak adamak için inşa edilmiş Altar'ın günümüzde de kutsal alan olma özelliğini sürdürmesi, önemli bir tarihi sürekliliktir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Antik kaynaklarda İda Dağı olarak anılan Kaz Dağları, çok sayıda efsane ve mitolojik hikayeye konu olmuştur (Kapukaya, 2018). Özellikle Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarında öne çıkan İda Dağı'nın, Zeus ve diğer tanrılar tarafından sıklıkla kullanılan bir bölge olduğu ifade edilmektedir. İda Dağları'nda geçen efsanelerden hem bölge sakinlerince hem de turistlerce en bilinenleri "Sarıkoz Efsanesi" ve "Alexandros Üç Güzeller Yarışması"dır. Antik kaynaklarda İda Dağı'nda düzenlenen ve Troya Savaşları'nın başlamasına da neden olan bir olayı konu edinen "Alexnadros ve Üç Güzeller Yarışması"ndan doğan güzellik yarışması geleneği, günümüzde kimi yerleşimlerce "Kaz Dağı Güzellik Yarışması" adı altında devam ettirilmektedir (Yallagöz, 2010).

3.6. Arkeolojik Değerler ve Korunan Bölgeler

Ayvacık'ın içinde bulunduğu Troas Bölgesi'nin Antik Çağ'da önemli bir merkez olması bölgenin çok sayıda antik kent ve arkeolojik mirasa ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. Arkeolojik kalıntıların kıyı kesimlerde yoğunlaştığı görülmekle birlikte bölgenin tamamına yayılmış olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Assos Antik kenti, Apollon Smintheus Kutsal Alanı, Gülpınar ve Bademli Köyü'ndeki prehistorik yerleşim alanı, Lamponia Antik Kenti ve Zeus Altarı en bilinen arkeolojik miras alanlarıdır. Antik kentler dışında da bu kentlerle ilişkili küçük yerleşimler, kiliseler, anıt mezarlar ve nekropol alanları, taş ocakları, üretim, ulaşım ve güvenlik ile ilişkili yapı kalıntılarına bölge genelinde rastlanmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8: Assos Antik Kenti, Apollon Smintheus Kutsal Alanı ve Zeus Altarı (İ.Çeliker - 2021)

Assos'un 1982 yılında I. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesinin ardından antik kentin bulunduğu tepenin eteklerindeki Behramkale Köyü de 2000 yılında Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır.

Adatepe Köyü de sahip olduğu geleneksel mimarlık mirası dolayısıyla 1992 yılında Kentsel Sit Alanı ilan edilerek koruma altına alınan bir tarihi kırsal yerleşimdir. Sit bütünlüğü içinde koruma altına alınan yerleşim sayısı sınırlı olsa da kırsal yerleşimlerde geleneksel mimari kimliği ile öne çıkan kültür varlığı yapıların tekil tescil kararlarına konu edildiği görülmektedir. Adatepe geleneksel yerleşiminin çevresi ile Behramkale-Küçükkuşu arasında kalan kıyı kesimi, 'doğal sit' olarak koruma altına alınmıştır.

Büyükhüsün Köyü idari sınırları dahilinde, yerleşime yaklaşık 3 km mesafede bulunan dolmen tipi mezarların görüldüğü bir nekropol alanı yer almaktadır (Şekil 9; URL-3). Kalıntılardan 17 tane olduğu düşünülen dolmenlerden yalnızca 4 tanesi günümüze kadar ulaşabilmiştir (URL-3). Alanda yapılan çalışmalarda Orta Paleolitik ve Neolitik Dönem'e tarihlendirilen çok sayıda taş araç-gereç bulunmuştur (URL-3).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Troas'ta bu tip mezar taşlarının saptandığı ilk alan olan Bölge, 2013 yılında Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından I. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır (Şekil 9).

Şekil 9: Büyükhüsün Köyü'nde Yer Alan Dolmenler (URL-4)

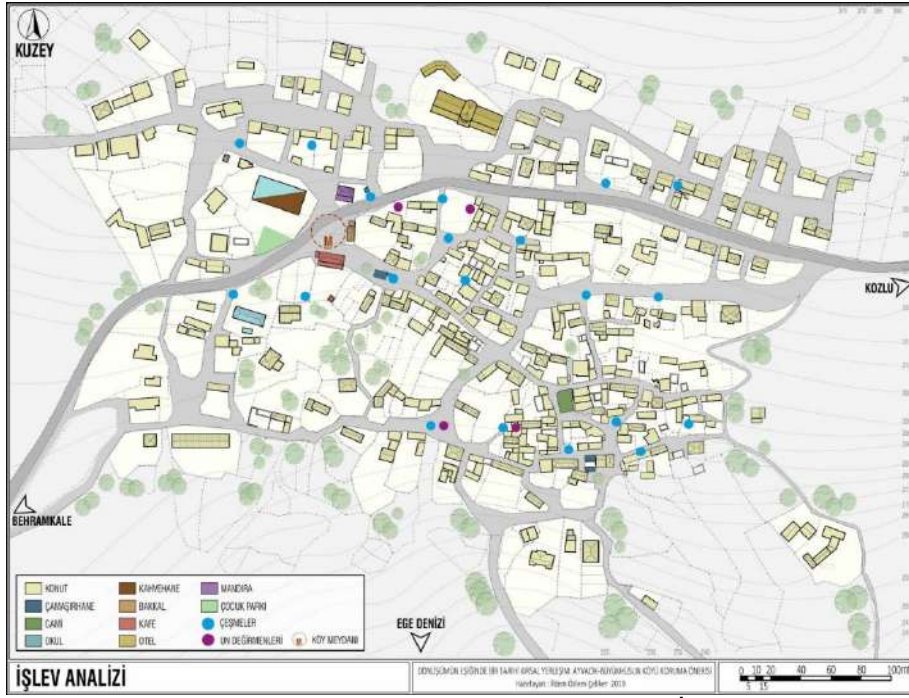
3.7. Kırsal Mimarlık Mirası

Büyükhüsün Köyü'nün geleneksel yapıları çevresi, tarım ve orman alanları ile bir bütün olarak tarihi kırsal peyzajı oluşturmaktadır. Yerleşim dokusu; geleneksel yapılar, kırsal yaşama referans veren yardımcı yapılar ve köyün gelişim sürecinde geleneksel dokuya eklenen çağdaş yapılardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra çeşme, cami, okul, çamaşırhane ve ticari işlevli yapılar da yerleşim dokusunda görülen yapı türleri arasındadır (Şekil 10).

3.7.1 Yerleşim Özellikleri

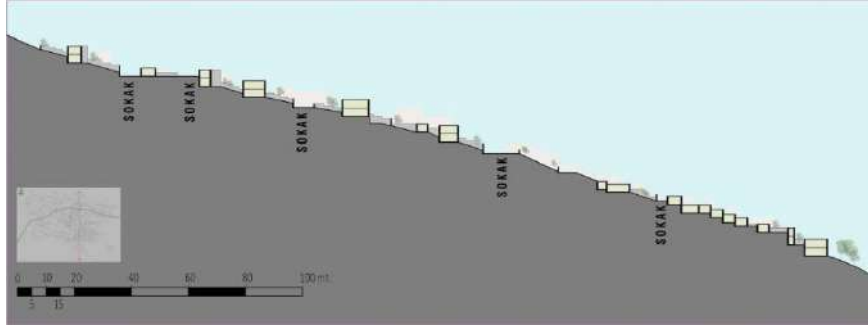
Yerleşimdeki mimari dokuyu anlamak için gerçekleştirilen saha çalışmalarında yerel yönetimlerden edinilen kadastral haritalar, Harita Genel Komutanlığı'ndan edinilen geçmiş yıllara ait ve uçangöz çekimi ile edinilen güncel, hava fotoğrafları, altlık olarak kullanılmıştır. Kırsal doku; işlev, strüktür durumu, özgünlük, kat yükseklikleri, mülkiyet durumu, tarihsel gelişim, üst örtü, yapım tekniği ve tescil durumu açısından analiz edilmiştir. Doku analizlerinin yanı sıra mimari kimliğin belgelenmesi aşamasında yerleşimdeki toplam 274 yapı fotoğrafik olarak belgelenerek envanter fişleri hazırlanmış, 29 adet geleneksel yapının da ölçekli rölöveleri hazırlanmıştır (Şekil 20-23). Büyükhüsün Köyü özelinde gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen bulgular, Kocacıbağ tarafından hazırlanan "Ayvacak'a Bağlı Köylerde Yöresel Konut Analizi" konulu doktora tezindeki değerlendirmelerle örtüşmektedir (Kocacıbağ, 2017).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

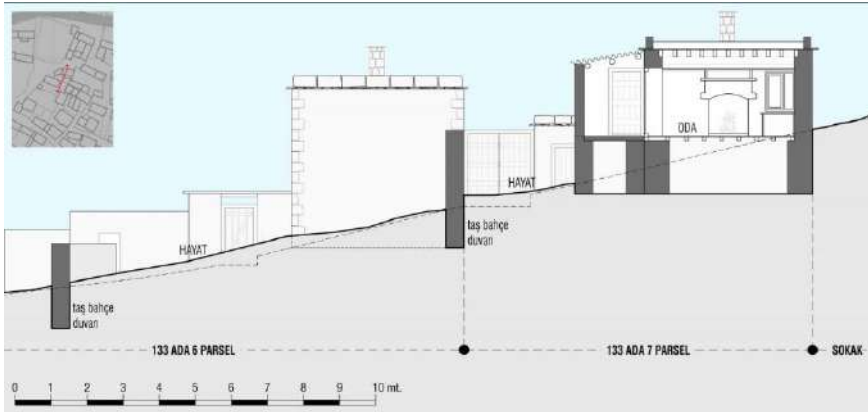

Şekil 10: Büyükhüsün Köyü Geleneksel Yapı Türleri (İ. Çeliker - 2021)

Köy, doğu-batı aksında ilerleyen ve civar yerleşimleri de birbirine bağlayan ana yol etrafında şekillenmiştir. Yerleşim dokusunu oluşturan yapılar, denizden kuzeye gidildikçe artan eğimli arazide, topografya ile uyum sağlayarak kademeler ve teraslar yapılarak konumlandırılmıştır (Şekil 11-12).

Şekil 11: Yerleşim Kesiti (Çeliker, 2021: 63)

Şekil 12: Yerleşimde Bulunan Komşu İki Evin Topografyada Konumlanışı (Çeliker, 2021: 63)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bir ve iki katlı olan geleneksel konutlar, eğimli topoğrafyada, başka bir yapının doğal hava, ışık ve manzarasını engellemeyecek şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 13). Beden duvarları, yığma taş yapım tekniği ile inşa edilen yapıların döşeme, bölücü duvarlar, merdiven, çatı konstrüksiyonu gibi bölümleri ahşap konstrüksiyon ile inşa edilmiştir (Çeliker, 2021). Hatıl, lento gibi mimari elemanlar ise ahşap ve beton olmak üzere iki farklı türdedir (Şekil 14).

Şekil 13: Geleneksel Yapılaşmanın Topografya İle İlişkisi (İ. Çeliker - 2021)

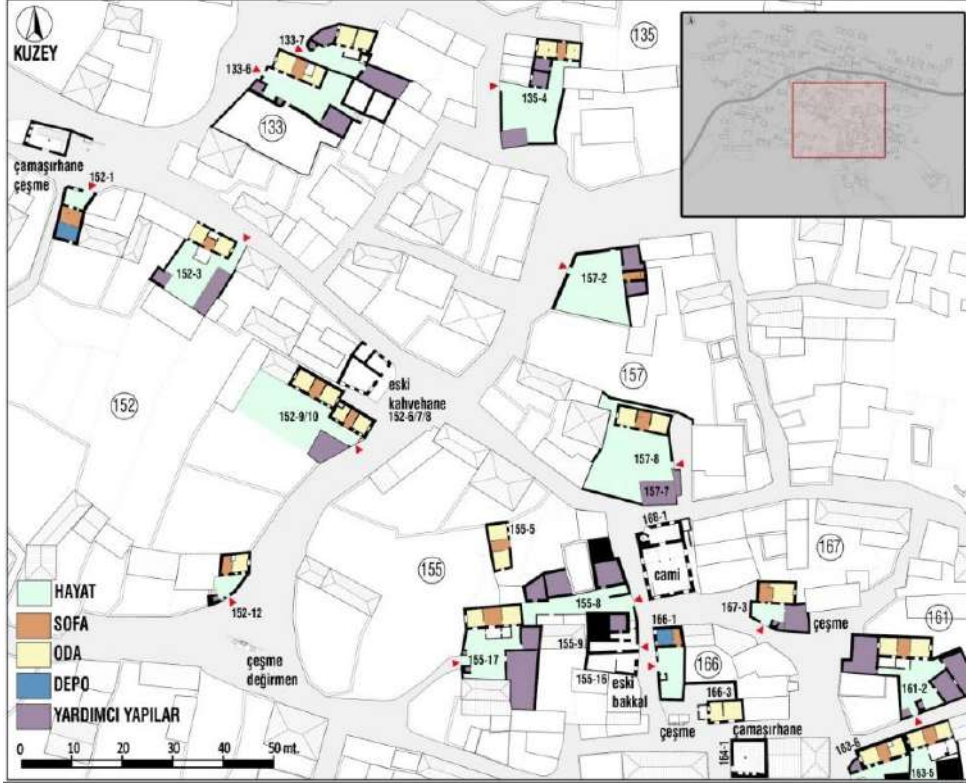

Şekil 14: Ahşap ve Beton Hatıllı Geleneksel Yapılardan Örnekler (İ. Çeliker - 2021)

3.7.2 Geleneksel Konutlarda Plan ve Cephe Özellikleri

Yerleşimdeki yapıların büyük bir çoğunluğu, konutlar ve yardımcı yapılardan oluşmaktadır (Şekil 10). Konutlar yüksek taş duvarlar ile çevrili “hayat” adı verilen avlular içine konumlanmıştır (Şekil 15-17). Hayat, günlük yaşamın geçtiği ve bununla ilişkili yapıları içinde barındıran mekândır. Sokaktan doğrudan bir bağlantısı bulunmayan konutlara girişler, hayatlardan sağlanmaktadır. Hayatlara, büyükbaş hayvanların ve üretim ile ilgili araçların geçebileceği büyüklükte, çift kanatlı ahşap kapılarla girilmektedir. Taşla döşeli özgün sokak kaplamaları çoğu noktada beton malzeme ile değiştirilmiştir. Hayatı oluşturan unsurlar arasında büyük ekmek fırınları, ahır, odunluk, zeytin depoları, hela ve ekili bahçe yer almaktadır (Şekil 17). Zeytinler, kimi zaman hayat içinde ayrı bir yapıda, kimi zaman da konutların zemin katında depolanmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 15 : Yapıların Zemin Kat Plan Şeması ve "Hayat"ın Konumu (İ. Çeliker - 2021)

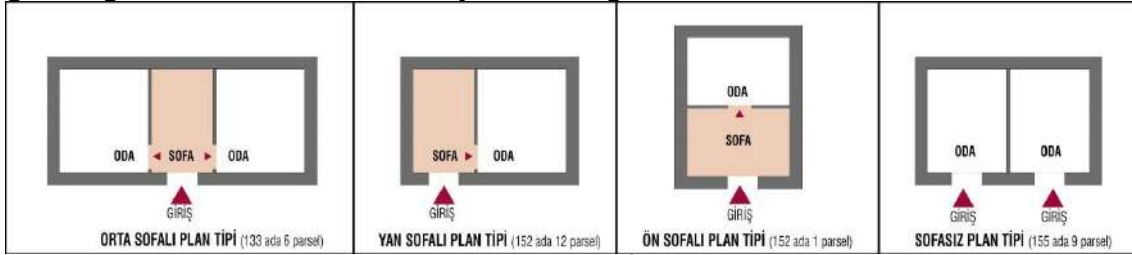
Şekil 16 : 133 Ada 6 ve 7 Parselde Yer Alan Konutlarda Hayat Mekanı (İ. Çeliker - 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 17: Hayat Mekânında Yer Alan Yardımcı Yapılar (İ. Çeliker - 2021)

Geleneksel konutlar; coğrafi özellikler, kültürel yaşam, geleneksel yapı ve malzeme bilgisi doğrultusunda şekillendirilmiştir. Zaman içinde yaşam koşulları ve aile yapısının değişmesi sonucu çeşitli müdahaleler gerçekleşse de özgünlüğünü koruyan yapılarda plan elemanları benzerlik göstermektedir. Plan tipolojisi, Eldem'in çalışması (1954) ile paralel olarak "sofa"nın konumuna göre yorumlanmıştır. Yerleşimdeki geleneksel konutların büyük bir çoğunluğu, orta sofalı plan tipolojisine sahiptir. Yanı sıra yan sofalı, ön sofalı ve sofasız plan tipolojileri ile de karşılaşılmaktadır (Şekil 18-23). Sofalar, yapıların girişlerinin sağlandığı mekanlardır. Çevresinde konumlanan odalara dağılım, sofadan sağlanmaktadır. Ayrıca, katlar arasında düşey sirkülasyonu sağlayan merdiven ve bulaşık nişi olarak kullanılan abdestlik, sergen adı verilen ahşap raflar ve masa görevi gören kandıra da sofada yer alan diğer elemanlardır.

Şekil 18: Sofa Tipolojileri (İ. Çeliker - 2021)

Sofalardan geçilen odalarda ise ocak, gusülhane, yüklük, sedir ve sergen gibi elemanlar yer almaktadır. Ocaklar, genellikle odaya girilen kapının karşısında yer alan duvarı ortalayacak ve duvardan yaklaşık 10 cm dışa taşacak şekilde konumlanmış ve üst kısmına sergen adı verilen ahşap raflar eklenmiştir. Kimi iki katlı geleneksel yapılarda ailelerin ihtiyacını karşılamaya yönelik her katta ayrıca ocak bulunmaktadır. Günümüzde ise ocakların değişen yaşam koşulları sonucunda kullanılmadığı ya da kapatıldığı görülmektedir.

Gusülhaneler, evlerde yıkama işlevinin görüldüğü ahşap elemanlardır. Dış beden duvarına bitişik şekilde konumlanan ve ahşap malzemeden üretilen gusülhanelerde su tahliyesi toprak künkler aracılığıyla sağlanmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Günümüzde konfor anlayışı değiştiğinden özgün işlevlerini yitiren gusülhaneler, kimi yapılarda dolap olarak kullanılmaktayken kimilerinde tamamen sökülmüştür. Sedirler, oturma ve yatma eyleminin gerçekleştirildiği yatay elemanlardır. Ahşap malzemeden üretilen sedirler evin hemen her odasında yer almaktadır. Az sayıda sedirin günümüzde hâlâ kullanılmaya devam ettiği saptanmıştır.

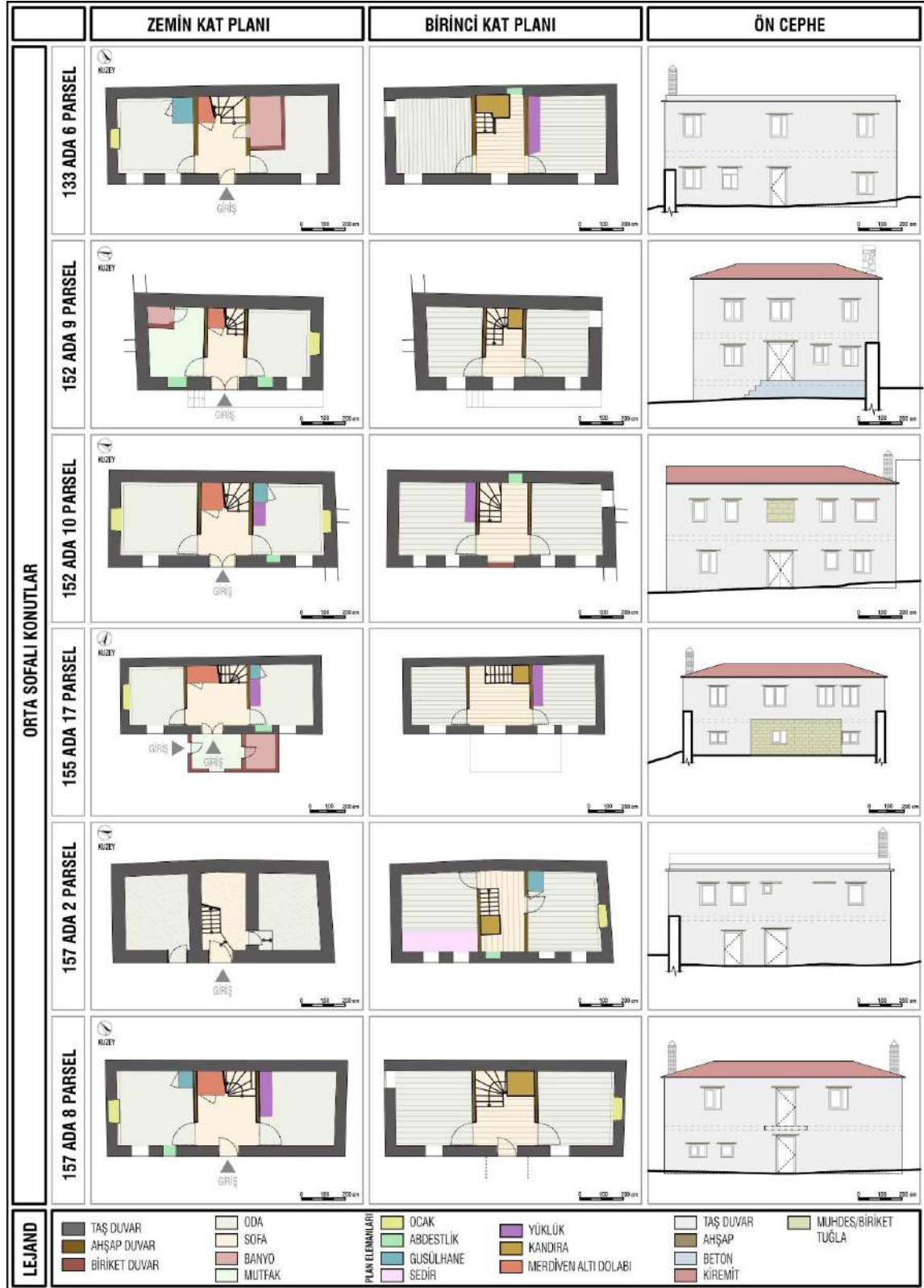
Yüklükler, uyumak için kullanılan odalarda döşeklerin tutulduğu ahşap dolaplardır. Gusülhane bitişiğinde konumlandığı gibi ayrı bir odada da yer alabilen yüklükler, günümüzde çoğunlukla ön kapakları sökülmüş şekilde özgün işlevini sürdürmektedir.

İki katlı konutlarda, üst kattaki sofada yer alan ve merdiven sahanlığının bir kısmının kapatılmasıyla oluşturulan kandıralar, masa görevi gören plan elemanlarıdır. Çoğunlukla yakınlarında bir abdestlik ve sergen ile bir arada konumlanan kandıra'lar, geleneksel mutfak mekânını oluşturmaktadır (Şekil 19).

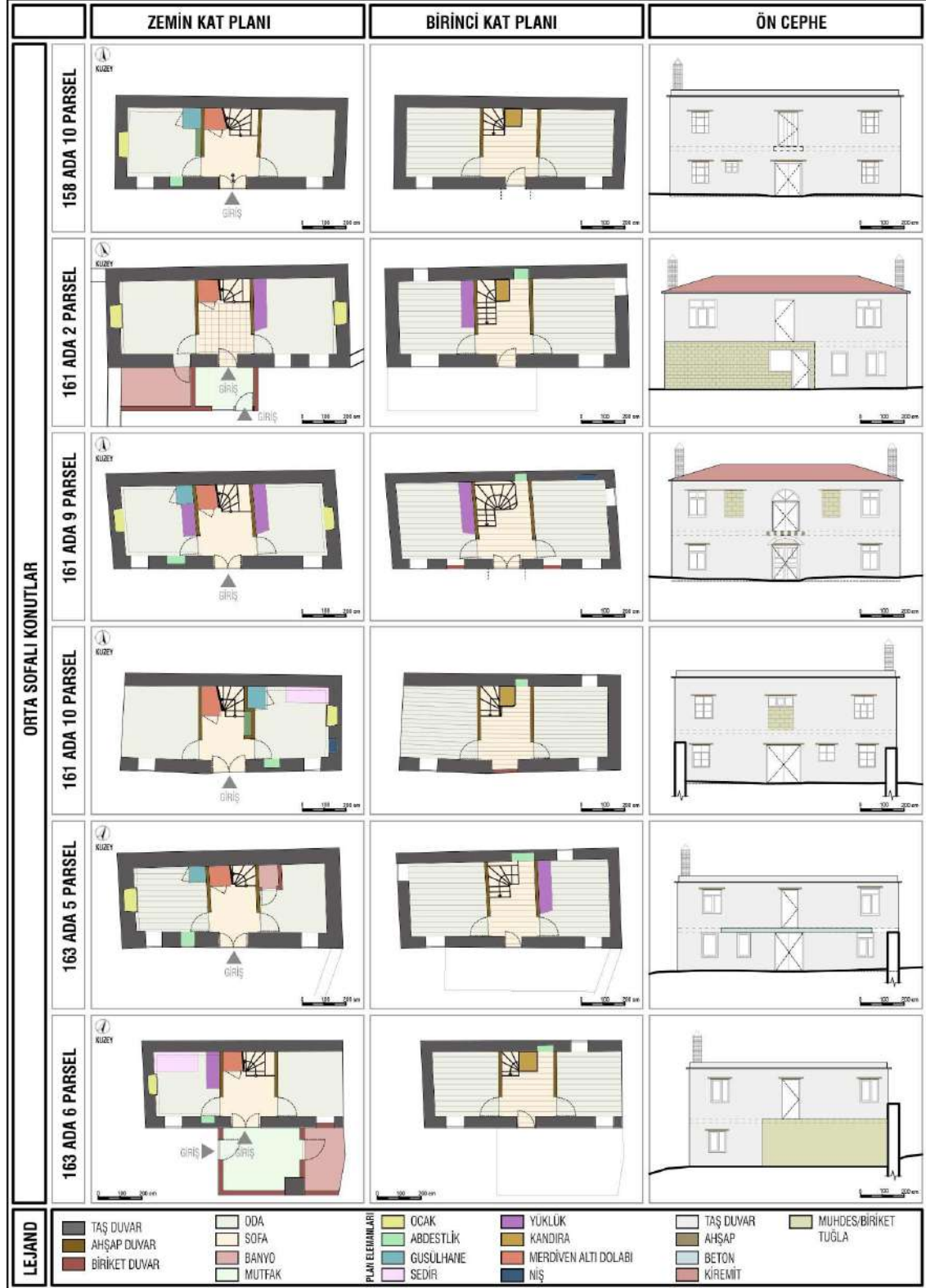
Şekil 19: Plan Elemanları (İ. Çeliker - 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 20: İki Katlı Geleneksel Konutlarda Plan Tipolojileri- I. (İ. Çeliker - 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

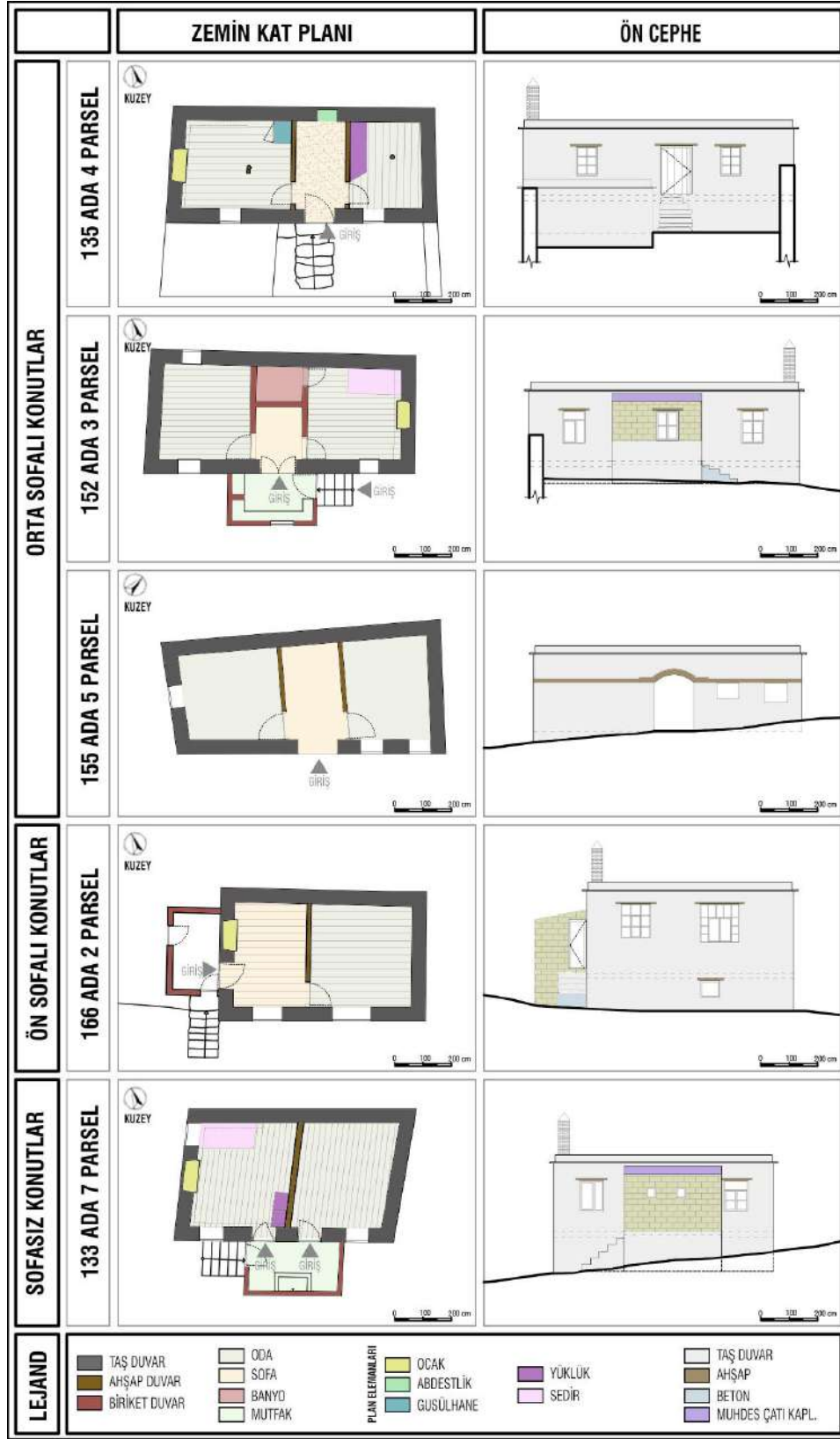
Şekil 21: İki Katlı Geleneksel Konutlarda Plan Tipolojileri- II. (İ. Çeliker - 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 22: İki Katlı Geleneksel Konutlarda Plan Tipolojileri- III. (İ. Çeliker - 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 23: Tek Katlı Geleneksel Konutlarda Plan Tipolojileri (İ. Çeliker - 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Geleneksel yapılarda cephe tipolojileri; iklim, topografya, güneşlenme, manzara ve hâkim rüzgar yönü, geleneksel yapım tekniği ve kültürel yaşam doğrultusunda biçimlenmiştir. Yapıların arazideki konumlanışları, kargir duvarlarda açılan kapı ve pencere boşluklarının yarattığı ritm, saçaklar, çatı örtüsü ve baca gibi unsurlar cepheleri şekillendirmiştir. Kaz Dağları'ndan gelen hâkim rüzgar yönündeki ve sokağa açılan cepheler çoğunlukla sağırdır. Pencere açıklıkları genel olarak hayat içinde kalan ve manzaraya yönelen ön cephelerde yoğunlaşmıştır. Pencere açıklıklarının oluşturulmasında temel amaç, yapıya doğal hava ve ışık sağlamak olduğundan cephe düzeninde bir simetriden bahsetmek güçtür.

Yapılarda pencere ve kapı açıklıkları yığma taş yapım tekniğinin imkan sunduğu oranlarda oluşturulmuştur (Şekil 24). Özgün malzemesinin ahşap olduğu düşünülen pencerelerin bir dönemde ince kesitli metal doğramalar ile değiştirildiği görülmektedir. Yapı girişlerinin sağlandığı dış kapıların büyük bir çoğunluğunun da yine metal doğramalar ile değiştirildiği tespit edilmiştir. Özgün açıklıklar korunuyor olsa da bu müdahalelerle geleneksel detaylar yitirilmiştir. Avlu kapılarının ise pencere ve diğer dış kapılara oranla daha yüksek oranda korunmuş olduğu saptanmıştır.

Şekil 24: Pencere ve Kapılardan Örnekler (İ. Çeliker - 2021)

Yerleşimde tespit edilen bir diğer unsur, açık çıkmaların varlığına referans veren ahşap taşıyıcı kalıntıları ve kapı boşluklarıdır (Şekil 25). Günümüzde söz konusu mekânlar, büyük oranda yitirilmiş ya da betonarme ekler olarak teraslara dönüştürülmüştür. Açık çıkmaların kapılarının kimi örneklerde ise kısmen kapatılarak pencereye dönüştürüldüğü saptanmıştır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 25: Geleneksel Bir Yapıda Görülen Açık Çıkmanın İzleri (İ. Çeliker - 2021)

Yerleşimdeki yapılar, düz toprak damlı ya da ahşap konstrüksiyonlu alaturka kiremit kaplı kırma çatılara sahiptir (Şekil 26). Nadir de olsa beşik çatılı geleneksel yapılar da bulunmaktadır. Günümüzde düz toprak damlı çatılarla ağırlıklı olarak ahır, odunluk gibi yardımcı yapılarda karşılaşılsa da özellikle harap halde bulunan pek çok geleneksel yapının da düz toprak dama sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, özgün tasarımı toprak damlı olan yapıların çatılarının ileriki dönemlerde gerçekleştirilen onarımlarda kırma çatıya dönüştürüldüğüne işaret etmektedir. Kocabiçak da (2017: 326) söz konusu uygulamanın, Ayvacık kırsal yerleşimlerinde yaygın şekilde görüldüğünü belirtmiştir.

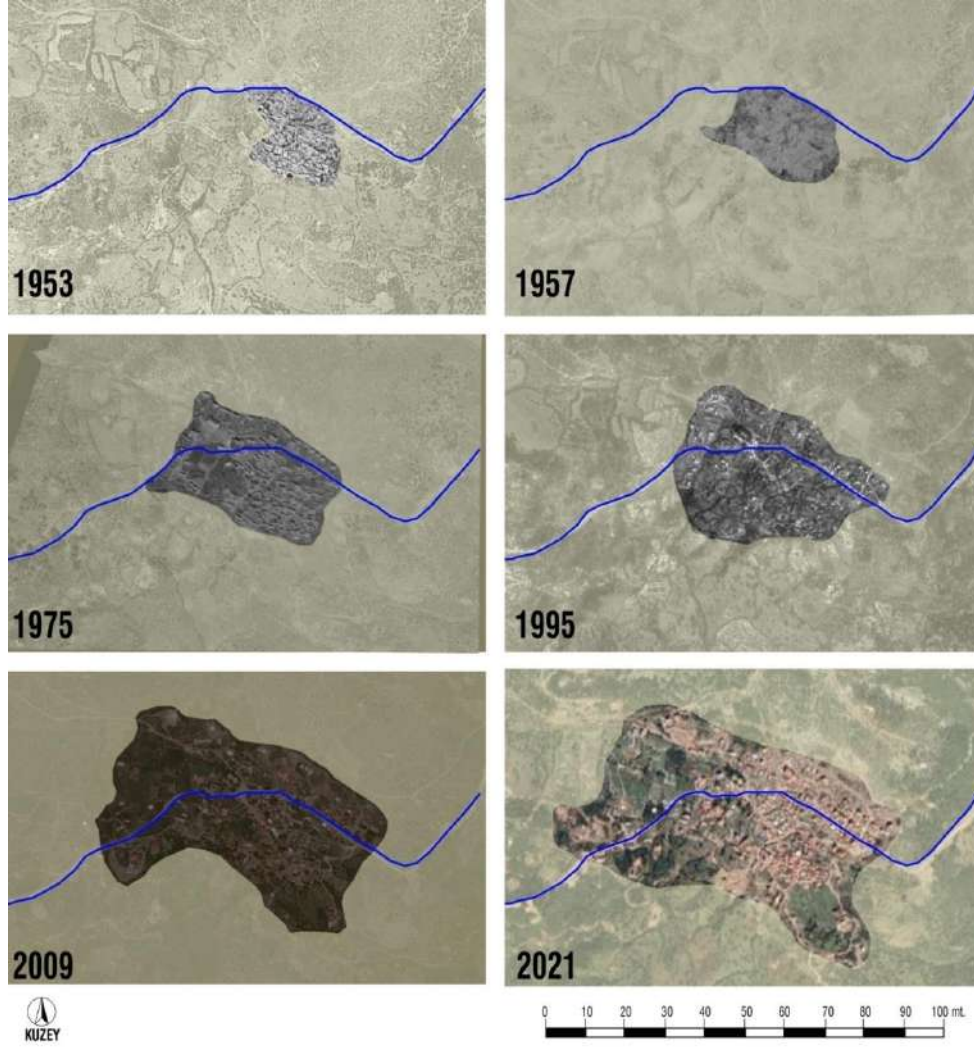

Şekil 26: Geleneksel Yapılarda Çatı Biçimlenişleri (İ.Çeliker - 2021)

Saçaklar genellikle dar ya da saçak silmesi şeklindedir. Düz toprak damlı yapılarda, ince kesitli taşların beden duvarından yaklaşık 15-20 cm dışarı taşırılarak kurgulandığı izlenmektedir. Bölgedeki yapılarda, toprak damların bakım ve onarımında kullanılan ve sıkıştırma görevi gören silindir biçimli loğ taşlarına “yuparlık” adı verilmektedir (Kocabiçak, 2017). Çatıda biriken suyun tahliyesi, toprak künk biçimli çörtenler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kırma çatılı yapılarda ise saçaklar, bir veya iki sıra tuğlanın yan yana ve üst üste dizilmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca kimi yapılarda “kirpi tipi” adı verilen ve tuğlaların çapraz şekilde dizilmesi ile oluşturulan saçak biçimleri ile de karşılaşılmaktadır. Bacalar ise taş, tuğla veya beton malzeme kullanılarak, sıvalı veya sıvasız şekilde inşa edilmişlerdir. Bitiş noktaları, iki kiremitin birbiriyle karşılıklı ve açılı olacak şekilde sabitlenmesiyle oluşturulmuştur.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Harita Genel Komutanlığı'ndan edinilen eski tarihli hava fotoğrafları yerleşimin gelişim süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu hava fotoğrafları incelendiğinde, ilk yapılaşma alanının ana yolun güneyinde cami merkez alınarak oluştuğu, ilerleyen yıllarda ise kuzeyde otlak alanlarına ve güneyde zeytinliklere doğru olmak üzere her yöne doğru genişleme gösterdiği saptanmıştır (Şekil 27).

Şekil 27: Köyün Tarihsel Gelişimi (T. C. Harita Genel Komutanlığı)

Yerleşimi oluşturan yapıların inşa dönemlerini, sözlü, görsel ve yazılı bilgiler ile yapım tekniği ve malzeme kullanımı referans alınarak üç ana döneme ayırmak mümkündür (Şekil 28). Bu sınıflandırmaya göre, yerleşimin kurulduğu tarihten 1950 yılına kadar olan ve I. Dönem katmanını oluşturan geleneksel yapıların beden duvarlarının yığma taş yapım tekniğinde inşa edildiği, merdiven, döşeme ve çatı konstrüksiyonu gibi mimari elemanlarda ve lento, hatıl gibi yapı elemanlarında ahşap malzemenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte zemin kat döşemelerinde ahşap ve toprak malzemenin kullanılması ve plan tipolojisinde de helanın yer almaması I. Dönem yapıların ayırt edici özelliklerindedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yerli halkın inşa ettiği yapılar, çoğunlukla geleneksel bir yapının çeşitli sebepler ile kullanılmak istenmemesi sonucunda veya aile genişledikçe aynı veya farklı bir parselde yeni inşa yoluyla gerçekleşmiştir. Bu yapılar çoğunlukla geleneksel doku ile biçimsel uyum kaygısı taşımayan, ihtiyaçlar ve ekonomik imkanlar doğrultusunda, çağdaş malzemeler ile inşa edilen yapılardır. Bu kapsamda, kimi zaman da geleneksel bir yapıya eklenen yeni bir kat veya kütle ekleri de görülmektedir.

Yerel halk tarafından inşa edilen çağdaş yapıların dışında kentli nüfusun iskanı doğrultusunda inşa edilen çağdaş yapıların sayısı da oldukça fazladır. Çoğunlukla dönemlik kullanım amacı ile inşa edilen bu yapılar, kentli nüfusun beğeni ve konfor anlayışını yansıtacak şekilde inşa edilmiştir. Daha çok geç dönemlerde oluşan mahallelerde yoğunlaşmakla birlikte geleneksel yapı adalarında da yer yer görülen çağdaş yapılar arasında, konutların dışında son yıllarda gelişen turizm faaliyetleri ile bağlantılı ticari işlevli yapılar da bulunmaktadır (Şekil 29).

Şekil 29: Otel (İ.Çeliker - 2021)

Farklı kaygılar doğrultusunda, modern ihtiyaçlara yönelik olarak inşa edilen çağdaş yapılar yerleşimde, geleneksel yapılarda görülen ortak mimari karakterin aksine daha çeşitli biçimlerde görülmektedir. Söz konusu yapıların kat adetleri her ne kadar geleneksel doku ile uyumlu olsa da betonarme yapım tekniğinin imkanları doğrultusunda cephelerde oluşturulabilen geniş açıklıklar veya büyük ölçekli oturma alanları, kimi zaman geleneksel yapı dizgisindeki doğal dengenin bozulmasına yol açmaktadır (Şekil 29). Ayrıca çoğu çağdaş yapının cephelerinde görülen doğal taş kaplama uygulamasının, geleneksel doku ile uyum konusunu sadece cephe düzeyine indirgeyen bir anlayış olması dolayısıyla yerleşime olan katkısı tartışmalıdır. Büyükhüsün Köyü, doku ile uyum kaygısı taşımayan çağdaş yapılar olduğu kadar, bulunduğu yerin farkında olan ve tarihi yerleşime ve kırsal peyzaja saygılı yapılar ile de dikkat çekmektedir. Öyle ki yerleşim, söz konusu nitelikli mimari yapılar ile tanınmakta ve Türkiye’de bulunan çoğu kırsal yerleşimden ayrılmaktadır. Bu kapsamda Han Tümertekin tarafından inşa edilen B2 ve SM Evleri en bilinen çağdaş yapılardır (Şekil 30).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tarihi kırsal dokuda yeni yapı uygulamalarının başarılı bir temsilcisi olarak kabul edilen B2 Evi'nin, 2017 yılında kültür varlığı olarak tescil edilip koruma altına alınması dikkat çekicidir (Şekil 30).

Şekil 30: B2 ve SM Evleri (Url-5)

B2 ve SM Evleri dışında da yerleşimde bulunan ve mimari bir kimliğe sahip nitelikli çağdaş yapılar da görülmektedir (Şekil 31). Söz konusu yapıların taşıdığı; yer ile kurduğu ilişki, yerleşim biçimi ve cephe düzeni, yerelden gelen verilerin modern işlev, teknik ve malzemeler ile nitelikli yorumlanması, geleneksel doku ile uyumluluğu ve yerel malzeme kullanımı gibi değerler bu yapıları herhangi bir çağdaş yapıdan ayırmakta ve eklemlendiği tarihi dokuya artı bir değer katmaktadır.

Şekil 31: Yerleşimde Bulunan Nitelikli Çağdaş Yapılardan Örnekler (İ. Çeliker - 2021)

4. Kırsal Soyutlaştırmanın Büyükhüsün Köyündeki Yansımaları

Assos Antik Kenti'nin 1970'li yıllardan itibaren uluslararası düzeyde tanınmaya başlaması ile birlikte Edremit Körfezi'nin sahip olduğu doğal ve kültürel değerler dikkat çekmeye başlamıştır (Başaran Uysal, 2014). Turizm, önceleri sahil boyunca kurulan küçük konaklama birimleri ve kamp alanları olarak bölgeyi etkilemiş, 1980'li yıllara gelindiğinde ise bölgede yazlık konutlardan oluşan siteler inşa edilmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllarda turizm, devlet eli ile desteklenmeye devam etmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı 1991 yılında Küçükkuyu ile Kadırga Koyu'nu "Turizm Merkezi" ilan etmiştir. Bölgenin odak olması, bazı koruma kararlarının alınmasını sağlamış olsa da hızla artan turizm yatırımları, kıyı şeridindeki yazlık konut yerleşimlerini artırmış ve günümüzde bu alanlar giderek genişleyerek kentsel alanlara dönüşmüştür (Başaran Uysal, 2014).

Günümüzde Büyükhüsün Köyü'nün karşı karşıya kaldığı kırsal soylulaştırma tehditinin bölgede kontrolsüz artan turizm faaliyetleri ve tersine göçle tetiklendiği söylenebilir. Yerleşimin fiziksel çevresinde gözlenen dönüşümün yanı sıra son yıllarda bölgeye yerleşen kentli nüfusun sosyal ve demografik yapıyı da değiştirmeye başladığı görülmektedir (Göçer vd., 2021).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Öğdül (2019), kırsal alanlarda tarımın tek işlev olmaktan çıkması ve kırsal alanların tüketime dayalı sanayi, turizm gibi yeni işlevler kazanmasının kimi yerleşimlerde eşitsizliklere ve gerilimlere yol açtığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda son yıllarda bölgedeki turizm faaliyetlerinin hız kazanması Büyükhüsün'u da etkilemiş ve bölgeye olan talep ile doğru orantılı olarak sonradan köye yerleşen insan sayısı büyük oranda artmıştır. Başaran Uysal ve Sakarya (2017), B2 Evi'nin inşasından sonra tanınırlığı artan Büyükhüsün Köyü'nün Adatepe Köyü'nden sonra kentli nüfusun yerleşmek için en çok tercih ettiği köy olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum mevcut turizm faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmış, bölgeye olan yatırımların hedef kitesini değiştirmiştir. Son yıllarda bölgeye yönelik artan turistik ilginin, köy sakinleri tarafından da yeni bir geçim kaynağı olarak görülmeye başlandığı izlenmektedir. Öyle ki; Büyükhüsün sakinlerinin bir bölümünün yaz aylarında kendi yapılarını kiralamaya ya da kış aylarında kentli nüfusun sahibi olduğu yapıların ücret karşılığında bakımını üstlenmeye başladıkları görülmektedir. Yerleşime yönelik artan ilgiye bağlı olarak otel, pansiyon gibi dönemlik konaklama birimleri, kafe ve restoran gibi turizme yönelik yeni yapılar da köyün dokusuna eklenmiştir.

Yerel halk ile turistler ve bölgeye sonradan yerleşen sakinler arasındaki belirgin sosyo-kültürel ve ekonomik farklar, aynı yerde birbirinden bağımsız iki farklı toplumsal grubun yaşamasını ve buna bağlı sosyal eşitsizlikleri gün yüzüne çıkarmıştır. Öte yandan mevsimlik kullanıma bağlı olarak yaz ve kış aylarında yerleşimde önemli bir nüfus farkı oluşmaktadır. Dönemlik kullanılan yapıların sayısının her geçen gün artması yerleşimin özgün dokusu üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Bölgede değişen sosyo-ekonomik yapı, yeni imar faaliyetleri ve turizme yönelik yatırımlar, yerleşimlerin emlak değerlerinin de kısa zamanda büyük oranda artması ile sonuçlanmıştır (Çizelge 2). Bu doğrultuda sosyal eşitsizliklere bağlı olarak geleneksel bir eve sahip olan yerel halk, evlerini satma eğilimi göstermektedir. Çoğu köy sakininin bu şekilde geleneksel evlerini satıp yerleşimden göç ettiği veya birden fazla eve sahip kişilerin kendi yaşadıkları ev dışında bütün evlerini satışa çıkardığı saptanmıştır. Ayvacık Belediyesi'nden edinilen resmi emlak rayiç bedellerinin 2000'li yılların başından günümüze dramatik bir şekilde ortalama 30-40 kat artmış olması yerleşimdeki sosyo-kültürel ve demografik değişimi kanıtlar niteliktedir (Çizelge 2). Alan çalışması sırasında durumun resmi istatistiklerin çok ötesinde son 20 yılda yaklaşık 100 kata varan artışlar seviyesinde olduğu gözlemlenmiştir (Çizelge 2).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Çizelge 2 : Büyükhüsün Köyü Emlak Rayiç Bedellerinin Değişimi (Ayvacak Belediyesi)

	ACIGÖL	HARMANKAYA	KARGILI	KUŞKONMAZ	SAZAK	YALI	KÖYİÇİ	NAMAZGAH
1998	5.00	2.50	2.50	4.00	3.00	3.00	1.50	3.00
1999	6.00	4.45	4.45	7.11	5.33	5.33	2.67	5.33
2000	11.21	5.60	5.60	8.96	6.72	6.72	3.37	6.75
2001	14.60	7.30	7.30	11.70	8.75	8.75	4.40	8.75
2002	20.00	10.00	10.00	15.00	15.00	15.00	10.00	15.00
2003	25.90	12.95	12.95	19.43	19.43	19.43	12.95	19.43
2004	29.59	14.80	14.80	22.19	22.19	22.19	14.80	22.19
2005	31.25	15.56	15.56	23.44	23.44	23.44	15.56	23.44
2006	17.81	25.56	25.56	25.56	33.44	33.44	25.56	33.44
2007	19.19	27.27	27.27	35.35	35.35	35.35	27.27	35.35
2008	19.88	28.25	28.25	36.62	36.62	36.62	28.25	36.62
2009	21.07	29.95	29.95	38.82	38.82	38.82	29.95	38.82
2010	17.81	25.56	25.56	41.25	33.44	33.44	25.56	33.44
2011	18.49	26.54	26.54	42.83	34.72	34.72	26.54	34.72
2012	20.39	29.26	29.26	47.23	38.29	38.29	29.26	38.29
2013	21.98	31.55	31.55	50.91	41.27	41.27	31.55	41.27
2014	32.00	42.00	42.00	62.00	52.00	52.00	42.00	52.00
2015	33.62	44.12	44.12	65.13	54.63	54.63	44.12	54.63
2016	35.00	46.00	46.00	67.00	57.00	57.00	46.00	57.00
2017	36.34	47.76	47.76	69.57	59.18	59.18	47.76	59.18
2018	54.51	71.64	71.64	104.35	88.77	88.77	71.64	88.77
2019	61.00	80.17	80.17	116.76	99.33	99.33	80.17	99.33
2020	67.89	89.22	89.22	129.94	110.55	110.55	89.22	110.55
2021	70.98	93.28	93.28	135.85	115.58	115.58	93.28	115.58

5. Sonuç

Büyükhüsün Köyü, tarih öncesi dönemlerden beri iskân gören ve farklı kültürlere sahip topluluklar tarafından yaşam alanı olarak seçilen Ayvacık'ta, kırsal yaşamın devam ettiği tarihi yerleşimlerden biridir. Tüm bu kültürel altyapıya ek olarak yerleşimin sahip olduğu zeytinlikler, otlak ve ormanlık alanlardan oluşan peyzaj alanları, geleneksel yapı türleri ve mimarlık mirası özellikleri ve yerli halkın sosyal değerleri bir bütün olarak yerleşimin kültürel miras değerlerini oluşturmaktadır.

Yerleşimin tarihsel sürecinde geçirmiş olduğu dış göçe bağlı yerel nüfusunu kaybetme süreci, günümüzde kentli nüfusun ilgisi nedeniyle hissedilmemektedir. Kentli nüfusun iskanı doğrultusunda kırsal peyzaj alanlarında ve geleneksel dokuda görülen kentleşme baskısı ve özgün sosyal dokunun değişimi, yerleşimin kırsal soylulaştırma sürecine girmesine yol açmıştır. Son yıllarda kentli nüfusun tersine göçü ile yalnızca fiziki çevresinde değil demografik ve sosyal yapısında da ciddi dönüşümlerin gerçekleştiği Büyükhüsün Köyü'nde yaşanan sürecin kontrol altına alınarak yönetilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kentli nüfusun yoğun ilgisi ve yerel halkın çeşitli nedenlerle yerleşimden ayrılması, özgün demografik yapıyı olumsuz yönde etkilemekte ve kırsal soylulaştırma sürecini hızlandırmaktadır. Günümüzde henüz baskın bir seviyede olmasa da kentli nüfusun artışının ileride sosyal gerilimleri de tetikleyebileceği düşünülmektedir. Dolayısı ile dönüşüm sürecinde yerleşimin demografik yapısını korumaya yönelik geliştirilen önlemler ile kentli nüfusun iskânının kontrollü bir şekilde yönlendirilmesi, kırsal soylulaştırmanın olumsuz etkilerinin önüne geçecektir.

Yerleşimin herhangi bir koruma statüsü bulunmaması, içinde bulunduğu dönüşüm sürecine karşı savunmasız olmasına yol açmakta ve miras değerlerinin yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Ayrıca son yıllarda bölge genelinde artan turizm faaliyetleri, yakın coğrafyadaki kırsal yerleşimlerde görülen aksine Büyükhüsün Köyü'nde henüz baskın olmamakla birlikte bu amaçla kullanılan yapıların sayısını artırmıştır. Turizm faaliyetlerinin yönetiminde gözlenen aksaklıklar, hem özgün fiziksel dokunun yıpranmasına hem de bölgeye daha çok kentli nüfusu çekerek kırsal soylulaştırma sürecinin hızlanmasına yol açmıştır.

Yerleşimin karşı karşıya kaldığı tehditlerin önlenmesi ve sahip olduğu somut ve somut olmayan değerler ile korunarak geleceğe aktarılması için etkin ve bütüncül bir koruma yaklaşımının geliştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu sürecin öncelikli adımlarından biri olarak değerlendirilebilecek “yaşam şekli ve arazi kullanımının sürekliliği”, “tarım ve çiftçilik faaliyetleri”, “orman alanları, göl ve göl manzaraları, deniz ve deniz manzaraları”, “özel fauna ve flora türleri”, “dini, mitolojik, gelenek ve göreneklerle ilgili referanslar”, “arkeolojik değerler ve korunan bölgeler” ve “kırsal mimarlık mirası” olmak üzere yedi grupta sınıflandırılan kırsal peyzaj değerlerinin tespiti ile, söz konusu koruma etkinliklerine ve gelecek çalışmalara katkı sağlanması umulmaktadır.

Kaynakça

- Abay, A. ve Şimşek, A. (2008). “Ayvacık İlçesinin Sosyal ve Ekonomik Değerleri”, Ayvacık Değerleri Sempozyumu, 25-31 Ağustos 2008, Çanakkale.
- Alyakut, E. (2018). *Çanakkale İli Ayvacık İlçesi Adatepe Köyünde Tarihi Çevre Koruma Çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ayvacık ve Yaşam**, (2006). Ayvacık Belediye Başkanlığı, Ayvacık Belediyesi Yayınları, Çanakkale.
- Başaran Uysal, A. (2014). Yeni Gelenler ve Kırsalda Yönetim Krizi. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyum, 757-776.
- Başaran Uysal, A. ve Sakarya, İ. (2017). Rural Gentrification in The North Aegean Countryside (Turkey). International Journal of Architecture and Planning (ICONARP), Volume 6, Issue , 99-125.
- Çeliker, Ö. İ. (2021). *Dönüşümün Eşiğinde Bir Tarihi Kırsal Yerleşim: Ayvacık Büyükhüsün Köyü Koruma Önerisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çalık, M. (2010). *Troas Bölgesi'ndeki Yunan ve Roma Tiyatroları*. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Çavuşoğlu, İ. (2015). *Kültürel Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Çanakkale İlinde Geleneksel Köy Hayatları*. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Eldem, S. H. (1954). Türk Evi Plan Tipleri. Pulhan Matbaası, İstanbul.
- Gadanaz, A. ve Orhan, M. (2008). “Kazdağı: Balıkesir, Bergama ve Ayvacık Halılarının Etkileşimi”, Ayvacık Değerleri Sempozyumu, 25-31 Ağustos 2008, Çanakkale.
- Göçer, Ö., Shrestha, P., Boyacıoğlu, D., Göçer, K., Karahan, E. (2021). Rural Gentrification of the Ancient City of Assos (Behramkale) in Turkey. Journal of Rural Studies, Volume 87, 146-159.
- Güler, A. C. (2018). *Gökçeada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi Ve Korunmasına Yönelik İlkeler*. (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, K. ve Kâhya, Y. (2019). Developing an Approach for Conservation of Abandoned Rural Settlements in Turkey. AZ ITU Journal of Faculty of Architecture, Volume 16, Issue 1, 97-115.
- Harmandar, Ş. (2000). *Ayvacık ve Ezine'de Yörük Folklorü Saha Çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Halaçoğlu, Y. (2014). “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi”. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII Dizi-Sayı: 92, İstanbul.
- Öğdül, H. (2019). Kırsal Alanların Değişimi ve Kırsal Planlama Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Mimar.ist, Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, 66, 41-49.
- Kapukaya, Z. (2018). *İlyada Destanı'nda İda (Kazdağı)*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt 19, Sayı 41, 103-116.

- Kocabıçak, E. (2017). *Ayvacık'a Bağlı Köylerde Yöresel Konut Analizi*. (Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özarar, N. (2008). “*Bir Zamanlar Küçükkuyu*”, Küçükkuyu Değerleri Sempozyumu, 30 Ağustos 2008, Küçükkuyu.
- Öztura, E. (2010). *Truva Tarihi Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı ve Spil Dağı Milli Parkı Ziyaretçilerinin Türkiye’de “Milli Park” Kavramı Ve Eğitimi Üzerine Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Poyraz, M. (2013). *Ekolojik Risk Değerlendirmesi Açısından Kazdağı Milli Parkı*. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Rehber Ayvacık*, (2016). Ümit Yaşar Gözüm ve diğ., Çanakkale Valiliği, Çanakkale.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın Yeni Biçimleriyle Yerinden Edilmeyi Yeniden Düşünmek. *Planlama Dergisi*, 24(1), 42-53.
- Smith, N. (1986). “Gentrification, the Frontier, and the Restructuring of Urban Space”, *Gentrification of the City*, Allen & Unwin: London.
- Yallagöz, T. D. (2010). *Alternatif Bir Turizm Çeşidi Olarak Kırsal Turizm: Çanakkale Bölgesi Ayvacık Yöresi Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.
- Yenigül, S. B. (2016). Kırsal Soylulaştırma: Soylulaştırma Sürecinin Kırsaldaki Yansımaları, *Mimarlık Dergisi*, 391, 61-65.
- Yüksel, O. ve Ekinci, H. (2008). “*Ayvacık İlçesi Arazi Kaynaklarının Değerlendirilmesi*”, *Ayvacık Değerleri Sempozyumu*, 25-31 Ağustos 2008, Çanakkale.

URL Kaynakları

- URL-1 <<http://kazdagi.tabiat.gov.tr/>>
URL-2 <<https://www.assosrehberim.com./>>
URL-3 <<https://www.kucukkuyu.com./>>
URL-4 <<https://www.magmadergisi.com./>>
URL-5 <<https://www.arkiv.com/>>